

**'ความจริง' ของเรื่องเพศ:
การโต้แย้งสาธารณะเกี่ยวกับเรื่องเพศในสภาผู้แทนราษฎร**

โดย

ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
ฝ่ายสนับสนุนการวิจัยด้านความสัมพันธ์ข้ามชาติและทางเลือกในการพัฒนา

ร่างรายงานผลการวิจัย

เรื่อง

'ความจริง' ของเรื่องเพศ:
การโต้แย้งสาธารณะเกี่ยวกับเรื่องเพศในสภาผู้แทนราษฎร

โดย

ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
ฝ่ายสนับสนุนการวิจัยด้านความสัมพันธ์ข้ามชาติและทางเลือกในการพัฒนา

บทคัดย่อ

ความจริงแท้ที่เป็นสากลถูกทำลายจากคนหลายกลุ่มในพื้นที่ทางสังคมและการเมืองที่เป็นทางการ ผู้หญิงเป็นกลุ่มหนึ่งที่ได้ตั้งคำถามกับกรอบความเชื่อและโครงสร้างเชิงอำนาจซึ่งกดขี่เอารัดเอาเปรียบพวกเธอในอาณาบริเวณส่วนตัว และพยายามจะใช้กลไกและอำนาจในระบบการเมืองที่เป็นทางการเพื่อจะแก้ไขความไม่เสมอภาคเท่าเทียมระหว่างชายหญิงในพื้นที่สาธารณะและประเด็นที่ถูกมองว่าเป็นเรื่องเฉพาะของผู้หญิง ซึ่งเกี่ยวข้องกับครอบครัว เด็ก และความสัมพันธ์ชายหญิง

การศึกษานี้มุ่งจะวิเคราะห์การโต้แย้งสาธารณะใน ‘ประเด็นผู้หญิง’ ที่เกี่ยวกับการควบคุมเรื่องเพศให้อยู่ในสถาบันการแต่งงานโดยรัฐและความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงมาตรฐานและกฎเกณฑ์ที่รัฐรับรอง โดยใช้กรณีการแก้ไข บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว ของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ในปี พ.ศ. 2519 และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการค้าประเวณี (พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี พ.ศ. 2539) ในขณะที่ผู้หญิงและแนวร่วมพยายามจำกัดพฤติกรรมทางเพศของคนในสังคมให้อยู่ในกรอบการแต่งงาน โดยการทำให้กรอบมีความเข้มงวดมากขึ้นโดยใช้กฎหมายของรัฐบังคับ ฝ่ายที่คัดค้านปกป้องพฤติกรรม ‘นอกกรอบ’ บนฐานของเสรีภาพของปัจเจก การพยายามจะทำให้เกิดมาตรฐานเรื่องเพศแบบเดียวกันสำหรับชายหญิง โดยเฉพาะในเรื่องการจำกัดความสัมพันธ์ทางเพศไว้ในการแต่งงาน โดยใช้หลักการความเท่าเทียมเชิงสิทธิรองรับ ทำให้เกิดการโต้แย้งว่าหลักความเสมอภาคและสิทธิมีฐานที่ต่างจากความสัมพันธ์ส่วนตัวของคน ซึ่งเป็นเรื่องของความรักและความรู้สึก ไม่ใช่พันธสัญญาซึ่งเป็นการผิดเมื่อมีการละเมิด ประเด็นเรื่องการแบ่งพื้นที่ของชีวิตทางสังคมออกเป็นสองส่วนสำหรับคนสองเพศสภาพ โดยหลักการและวิถีของแต่ละพื้นที่แตกต่างกันถูกหยิบยกมาค้านข้อเสนอหลายประการ ฝ่ายสนับสนุนการใช้มาตรฐานเดียวกันเพื่อจำกัดเรื่องเพศไว้ในการแต่งงาน กลับเสนอให้คงวิถีปฏิบัติในแง่มุมอื่นซึ่งสะท้อนความต่างของบทบาทหน้าที่ระหว่างชายหญิง โดยอ้างการรักษาประเพณีเดิมซึ่งมีรากฐานอยู่ที่การแบ่งพื้นที่สาธารณะ-พื้นที่ส่วนตัวที่มีหลักการที่แตกต่างกัน การมองเช่นนี้ไม่ต่างจากฐานการอธิบายของฝ่ายคัดค้านบางคน

ในการโต้เถียงในประเด็นต่าง ๆ ผู้ชายที่ไม่เห็นด้วยได้ตั้งคำถามว่าการเรียกร้องและความต้องการเช่นนี้เป็นเรื่องของผู้หญิงบางกลุ่มที่มีตำแหน่งแห่งที่เฉพาะในทางเศรษฐกิจและสังคมหรือไม่ และได้ยกต่าง ๆ ของผู้หญิงที่มีประสบการณ์และความต้องการที่แตกต่างไป เสียงของผู้หญิงในการแก้ไขกฎหมายที่เป็นกรณีศึกษาจึงอาจไม่ใช่ตัวแทนของผู้หญิงโดยรวม แต่เป็นเรื่องของผู้หญิงเฉพาะกลุ่มเช่นเมียหลวง ‘หญิงดี’ หรือหญิงชนชั้นกลาง ความแตกต่างหลากหลายในองค์ประกอบเชิงอัตตลักษณ์อย่างชนชั้น ชวอายุ หรือภูมิหลังทางสังคมส่งผลต่อประสบการณ์และความต้องการของผู้หญิง เสียงของผู้หญิงจึงไม่ได้เป็นหนึ่งเดียวอย่างมีเอกภาพแต่ขึ้นอยู่กับที่ทางเฉพาะและประสบการณ์ของผู้มีเพศสภาพหญิงด้วย

การโต้เถียงต่อรองเกี่ยวกับแง่มุมต่าง ๆ ที่ถูกจัดว่าเป็นเรื่องส่วนตัวอย่างเรื่องเพศและความสัมพันธ์จึงไม่ใช่การปะทะกันระหว่างความจริงของผู้หญิงกับความจริงของผู้ชายที่การแบ่งขั้วแบ่งฝ่ายเป็นไปโดยชัดเจน แต่แง่มุมต่าง ๆ ของอัตตลักษณ์ที่เลื่อนไหลไม่คงที่ของคนทำให้กรอบความเชื่อความหมายเรื่องเพศมีความหลากหลายกว่านั้นมาก การต่อรองเกี่ยวกับเรื่องเพศในพื้นที่ทางสังคมหรืออาณาบริเวณทางการเมืองที่เป็นทางการจึงเป็นการปะทะของกรอบย่อยที่ขึ้นอยู่กับตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมและการซ้อนทับขององค์ประกอบของตัวตน ที่ทำให้ประสบการณ์และความคาดหวังของคนแตกต่างกันไป ซึ่งแปลว่าความจริงของผู้หญิงก็น่าจะมีหลายชุดด้วยเช่นกัน

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อ	i
สารบัญ	iii
บทที่ 1 การเมือง ความแตกต่าง และการโต้แย้งสาธารณะ.....	1
ประชาธิปไตย การมีส่วนร่วมทางการเมือง และสิทธิที่เป็นสากล.....	7
ผู้หญิงกับการจัดการ/การผลิตความจริงของเรื่องส่วนตัวในพื้นที่สาธารณะ...	13
บทที่ 2 การเมืองของเรื่องส่วนตัว: เรื่องเพศและครอบครัว.....	21
กรอบเรื่องเพศที่ขอบธรรมและความแตกต่างระหว่างชายหญิง.....	23
การเมืองของเรื่องส่วนตัว: ความจริงของผู้หญิง / ความจริงของผู้ชาย.....	30
การควบคุมกำกับเรื่องเพศ.....	37
บทที่ 3 กฎหมายครอบครัว: เรื่องเพศ สิทธิ และความเสมอภาคเท่าเทียม.....	41
กฎหมายครอบครัวในสังคมไทย.....	42
ความสัมพันธ์ชายหญิง: ประเด็นสาธารณะและประเพณีไทย.....	45
ความสัมพันธ์ชายหญิงและความสำคัญของครอบครัว.....	51
สิทธิทางเพศกับความเท่าเทียมระหว่างชายหญิง.....	53
สิทธิกับพื้นที่สาธารณะ - พื้นที่ส่วนตัว.....	58
กฎหมายครอบครัว เรื่องเพศ และความสัมพันธ์ชายหญิง.....	63
การแต่งงาน: ความรักโรแมนติคหรือพันธสัญญา.....	64

อายุที่เหมาะสมสำหรับการแต่งงานและความสามารถ	
ในการจัดการทรัพย์สิน	65
การหมั้น ประเพณี และความไม่ชอบธรรมของเรื่องเพศ	
ก่อนการแต่งงาน.....	70
การสมรสซ้อน: กฎหมายครอบครัวยกกับวิถีปฏิบัติของคน	
ในสังคมไทย.....	78
ความสัมพันธ์ทางเพศนอกการแต่งงานในฐานะเหตุหย่า.....	81
เรื่องเพศที่ชอบธรรมในกฎหมายครอบครัว.....	89
บทที่ 4 เรื่องเพศนอกสถาบันการแต่งงานกับการค้าประเวณี.....	92
รัฐไทยกับการค้าประเวณี.....	94
ภาพของผู้ขายและผู้ซื้อประเวณี.....	98
การค้าบริการทางเพศและบทลงโทษ.....	101
การลงโทษผู้ดำเนินกิจการค้าประเวณี.....	107
พ่อแม่ ‘ขายลูก’: ความยากจนหรือความมั่งคั่ง.....	110
ปัญหาการค้าประเวณี-ปัญหาของผู้หญิง.....	114
เรื่องเพศนอกการแต่งงานกับความเป็นธรรมาของการซื้อขาย	
บริการทางเพศ.....	116
บทที่ 5 ‘ความจริง’ ของเรื่องเพศที่ชอบธรรม.....	121
การโต้แย้งสาธารณะเรื่องเพศ: การจำกัดเรื่องเพศไว้ในสถาบัน	
การแต่งงานและครอบครัว.....	125
‘เสียง’ ของฝ่ายแก้ไข: สิทธิ หลักความเสมอภาคเท่าเทียม	
และผู้หญิงในฐานะผู้ถูกระงับ.....	126
เสียงคัดค้าน: ความแตกต่างระหว่างชายหญิง และเสรีภาพของปัจเจก...	129
การเมืองเรื่องเพศ: เสียงของผู้หญิง - เสียงของผู้ชาย.....	131
บรรณานุกรม.....	134

บทที่ 1:

การเมือง ความแตกต่าง และการโต้แย้งสาธารณะ

ชีวิตทางสังคมในช่วงรอยต่อของศตวรรษที่ 20 และศตวรรษที่ 21 กลายเป็นเรื่องสลับซับซ้อนและยากในการทำความเข้าใจกว่าเดิมมาก เพราะมาตรฐานความถูกต้อง/จริงแท้/ดีงามและวิถีปฏิบัติเดิมได้ถูกตั้งคำถามและท้าทายอย่างต่อเนื่อง ระบบระเบียบและมาตรฐานที่เชื่อกันว่าเป็นสากลและเป็นรากฐานในการจัดการชีวิตทางสังคมของคนต่างระบบคิดต่างวัฒนธรรมถูกสั่นคลอน ปრაกฏการณ์ต่าง ๆ และกฎเกณฑ์ที่ล้อมรอบตัวตนของคนกลายเป็นเรื่องที่ไม่ชัดเจนและเต็มไปด้วยความขัดแย้ง คนต่างสถานที่และกาลเวลาไม่ได้มองเห็นและเข้าใจโลกเหมือนกันหรือมีมาตรฐานของความดีงามชุดเดียวกันตามที่นักสังคมศาสตร์บางกลุ่มเชื่อ เรื่องราวและประสบการณ์ของคนต่างบริบทและต่างระบบคิดสะท้อนความหลากหลายของระบบความเชื่อ ความหมายและวิถีปฏิบัติ มาตรฐานความดีงามและความจริงแท้อันเป็นสากลถูกท้าทายและโต้เถียงเกี่ยวกับข้อจำกัด/ความคับแคบ/และอคติที่ฝังรากอยู่อย่างซ่อนเร้น เรื่องราวและชุดคำอธิบายหลักที่เคยถูกประยุกต์ใช้กับกรณีต่าง ๆ ที่เกิดต่างที่ต่างเวลาลดพลังลงไปเรื่อย ๆ ปრაกฏการณ์และชีวิตทางสังคมของคนเป็นเรื่องที่สลับซับซ้อนเกินกว่าจะเข้าใจได้ด้วยโครงเรื่องและความหมายแบบเดียวหรือตัดสินได้ด้วยมาตรฐานความผิดถูกชุดเดียว โลกอย่างที่คนหลายกลุ่มคุ้นเคยได้เปลี่ยนแปลงไป ดูเหมือนผู้คนในสังคมจะเห็นต่างกันหลายแง่มุมของชีวิตทางสังคมที่เคยถูกมองว่าเป็นความเข้าใจและความต้องการที่คล้ายคลึงกันของคนส่วนใหญ่ที่ไม่ต้องโต้เถียงกัน อาณาบริเวณสาธารณะกลายเป็นเวทีของการต่อรองและการปะทะกันของผู้คนที่มีระบบความเชื่อและมาตรฐานที่แตกต่างกัน

กฎเกณฑ์และความจริงแท้เกี่ยวกับโลกและชีวิตทางสังคมที่เชื่อกันว่ามีอยู่ชุดเดียวและเป็นรากฐานของการสร้างความรู้ทางสังคมศาสตร์และการจัดการชีวิตทางสังคมลดพลังและความสำคัญลงเป็นเพียงเรื่องราวหรือคำอธิบายหนึ่งท่ามกลางการตีความและเรื่องราวที่แตกต่างหลากหลาย การตั้งคำถามและสั่นคลอนรากฐานและแนวการอธิบายหลักทางสังคมศาสตร์ทำให้ชีวิตและการมองโลกที่มีฐานความเชื่อเกี่ยวกับ

ความเป็นระเบียบสอดคล้องตามแนวคิดภูมิธรรมเป็นไปได้ยาก¹ “ความจริงแท้” กลายเป็นเพียงการตีความหรือเรื่องราวหนึ่งที่มีอำนาจรองรับทำให้คนอื่นที่เห็นต่างไป ยอมรับและยึดถือ การมองเห็นโลกที่เข้าใจว่าเหมือนกันของคนจึงเป็นการสร้างสรรค์ แลกกับควบคุมโดยอำนาจที่พึงกระจายอยู่ตามที่ต่าง ๆ ในสังคม เรื่องราวและการตีความที่แตกต่างกันของคนหลายกลุ่มได้เป็นที่รับรู้และได้ยืนมากขึ้น ทำให้การตีความแบบเดียวที่เคยเข้าใจกันว่าเป็นสากล/เป็นจริงในทุกที่ทุกเวลาถูกตั้งคำถาม เพราะดูเหมือนโลกทางสังคมจะเต็มไปด้วยความแตกต่างหลากหลายและความเฉพาะของประสบการณ์มากกว่าความเหมือน ความรู้และมาตรฐานที่เคยถูกยึดถือเป็นสากล หรือเป็นที่ยอมรับร่วมกันของมนุษย์ทุกคนถูกตั้งข้อสังเกตว่าเป็นเพียงมุมมองและประสบการณ์ที่เฉพาะเจาะจงของคนกลุ่มเล็ก ที่ฉายภาพการมองโลกและความเชื่อของตนว่าหมายรวมถึงมนุษยชาติโดยรวม² ความเข้าใจเกี่ยวกับปรากฏการณ์และความสัมพันธ์ทางสังคมที่ยึดเรื่องราวและคำอธิบายชุดเดียวที่เชื่อว่าเป็นสากล จึงไม่สามารถจะอธิบายชีวิตทางสังคมที่ซับซ้อนและเต็มไปด้วยความเฉพาะเจาะจงได้

การเมืองเป็นแง่มุมหนึ่งของสังคมศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงไป นักสังคมศาสตร์นิยม ‘การเมือง’ กันแตกต่าง ทำให้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองและแง่มุมของชีวิตทางสังคมที่ถูกจัดว่าเป็นการเมืองและถูกเลือกเป็นประเด็นในการศึกษาทำความเข้าใจต่างกันไปด้วย นักสังคมศาสตร์หลายกลุ่มและคนในสังคมจำนวนมากเข้าใจว่าการเมืองเป็นพื้นที่หรืออาณาบริเวณเฉพาะที่แยกจากส่วนอื่นของชีวิตทางสังคมของมนุษย์ อย่างเศรษฐกิจ สังคม หรือวัฒนธรรม โดยแต่ละส่วนมีหลักการของการจัดความสัมพันธ์ที่ต่างกัน การยึดมั่นในหลักการประชาธิปไตยทางการเมืองแต่เชื่อในการรวมศูนย์อำนาจในครอบครัวหรือสถาบันศาสนาจึงเป็นเรื่องที่ผู้คนรับได้เข้าใจได้ โดยไม่ตั้งคำถามกับความขัดแย้งของหลักการในพื้นที่ต่าง ๆ ของชีวิต การเมืองในความหมายที่เชื่อมโยงกับอาราบริเวณเฉพาะนี้เป็นเรื่องของกิจกรรมและความสัมพันธ์เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับรัฐและรัฐบาล การเมืองเกิดขึ้นในรัฐสภา ทำเนียบรัฐบาล ใน

¹ Walter Truett Anderson, “Introduction: What’s Going On Here?” in *The Truth about the Truth: De-Confusing and Re-Constructing the Postmodern World*, ed. Walter Truett Anderson (New York: J. P. Tarcher, 1995), p. 6.

² Anne Phillips, *Democracy and Difference* (University Park, PA.: Pennsylvania State University Press, 1993), p. 55.

พรรคการเมืองและในการเลือกตั้ง รวมทั้งสถาบันที่เป็นทางการที่เกี่ยวกับรัฐบาลและการปกครอง คนแต่ละคนจึง ‘เข้าไปเกี่ยวข้อง’ หรือ ‘ถอนตัว’ จากการเมืองได้ การเมืองยังถูกมองว่าเป็นเรื่องของกระบวนการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับประเด็นสาธารณะที่กระทบกับคนหมู่มากและเกิดขึ้นในพื้นที่สาธารณะ การเมืองเกี่ยวข้องกับเรื่องใหญ่หรือเรื่องสำคัญที่กระทบคนหมู่มาก และเป็นเรื่องของโครงสร้างและการทำงานของรัฐบาลซึ่งส่งผลต่อพลเมืองของรัฐบาลและความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ³

ความหมายของ “การเมือง” ในทางสังคมศาสตร์ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงเรื่องขององค์กร สถาบันและการทำงานของรัฐบาล อีกซีกหนึ่งของการนิยามมองว่าการเมืองเป็นเรื่องของอำนาจ ซึ่งหมายถึงความสามารถของคนหรือสถาบันที่จะเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางกายภาพและทางสังคมของตน การเมืองที่มีฐานอยู่ที่อำนาจไม่มีขอบเขตที่ชัดเจนและอาณาบริเวณเฉพาะเหมือนจินตภาพเกี่ยวกับการเมืองที่เป็นทางการหรือการเมืองเชิงสถาบัน ซึ่งถูกจำกัดให้อยู่ในสถาบันและโครงสร้างของรัฐบาล อำนาจในความหมายนี้ออกจะฟุ้งกระจายอยู่ในหลายที่ ไม่ได้รวมศูนย์อยู่ที่บุคคล กลุ่มคนหรือสถาบันใดสถาบันหนึ่ง อำนาจเป็นเรื่องของการกำหนดความหมายกฎเกณฑ์ที่กำกับพฤติกรรมของคนในสังคม และการควบคุมพฤติกรรมและการให้ความหมายของคนให้อยู่ในกรอบดังกล่าว คนแต่ละคนทำหน้าที่เป็นทั้งผู้กำกับควบคุมพฤติกรรมของตนเองและคนอื่นให้เป็นไปตามกรอบหรือมาตรฐานความถูกต้องดีงาม ในขณะเดียวกันแต่ละคนก็เป็นผู้ถูกควบคุมโดยคนอื่นหรือพลังทางสังคมอีกด้วย ความสำคัญจึงอยู่ที่การใช้อำนาจและความสัมพันธ์เชิงอำนาจมากกว่าจะมองหาว่าใครมีหรือไม่มีอำนาจ นอกจากนี้อำนาจไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของการขู่เข็ญบังคับ แต่เป็นเรื่องของการกำกับร่างกายและจิตวิญญาณของคนซึ่งแยบยลกว่าการใช้กำลังบังคับมาก⁴

การเมืองในความหมายนี้จึงเกี่ยวข้องกับกิจกรรมหลากหลายชนิดของมนุษย์ โดยไม่ได้จำกัดว่ากิจกรรมเหล่านั้นจะเกิดใน “เวที” หรือสถานที่เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับรัฐบาลหรือรัฐสภา⁵ ชีวิตทางสังคมของคนเต็มไปด้วยการกำกับและผลักดันตนเองและ

³ David Held, “Editor’s Introduction,” in *Political Theory Today*, ed. David Held, (Cambridge: Polity Press, 1991), p. 3-4.

⁴ Jana Sawicki, *Disciplining Foucault* (New York: Routledge, 1991), p. 21-22.

⁵ Held, “Editor’s Introduction,” หน้า 5.

ผู้อื่นให้เป็นหรือทำในสิ่งที่แต่ละคนต้องการ อำนาจจึงเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมแทบทุกประเภท การนิยามการเมืองบนฐานของอำนาจและความสัมพันธ์เชิงอำนาจทำให้การเมืองเป็นเรื่องที่กว้างขวางและครอบคลุมทุกแง่มุมของชีวิตมนุษย์ การเมืองอยู่ทุกหนทุกแห่ง และเวทีในการต่อสู้ต่อรองทางการเมืองก็มีได้หลายแห่งหลายที่ ไม่ได้จำกัดว่าจะต้องอยู่ในรัฐสภาหรือทำเนียบรัฐบาล

การเมืองไม่ได้จำกัดอยู่แต่กิจกรรมในพื้นที่สาธารณะเท่านั้น แง่มุมของชีวิตทางสังคมของมนุษย์ที่เคยถูกจัดว่าอยู่นอกขอบเขตของการเมืองหรือไม่ใช่ประเด็นทางการเมืองก็ไม่ได้หลุดพ้นจากกลไกของอำนาจในการกำหนดความหมายและกำกับควบคุม ความหมายของการเมืองที่กว้างขวางเช่นนี้ทำให้ทุกแง่มุมของชีวิตคนเป็นเรื่องการเมือง และเปิดต่อการวางกฎเกณฑ์และการควบคุมของสาธารณะ⁶ กิจกรรมหลายประเภทที่เคยอยู่นอกขอบเขตความสนใจหรือการจัดการของการเมืองที่เป็นทางการถูกทำให้เป็นหรือกลายเป็นประเด็นสาธารณะที่รัฐและสังคมต้องใส่ใจ เช่นการมองว่าการกระทำที่ถูกจัดว่าเป็น “เรื่องส่วนตัว” ของคนในสังคมมีความเป็นการเมือง เพราะมีอำนาจเข้าไปกำกับควบคุม เรื่องส่วนตัวจึงกลายเป็นประเด็นของการศึกษาทำความเข้าใจทางสังคมศาสตร์และการต่อสู้ทางการเมือง

อาณาบริเวณส่วนตัวของคนเคยถูกมองว่าปลอดจากการเมือง รัฐไม่ควรเข้าไปแทรกแซงกิจกรรมที่เป็นเรื่องส่วนตัวของปัจเจก ซึ่งควรจะมีเสรีภาพที่จะดำเนินการกิจกรรมส่วนตัวตามที่เธอหรือเขาพึงพอใจ ตราบเท่าที่การกระทำหรือกิจกรรมนั้นไม่ไปกระทบกระเทือนหรือละเมิดสิทธิของผู้อื่น⁷ กิจกรรมที่เชื่อมโยงกับพื้นที่ส่วนตัวเป็นเรื่องเกี่ยวกับเพศสภาพและเพศวิถี การกินอยู่ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรักษาความสะอาดของร่างกายและที่อยู่อาศัย ตลอดจนการเจริญพันธุ์เพื่อสร้างสมาชิกใหม่ของสังคมและการเลี้ยงดูกล่อมเกลาลูก กิจกรรมเหล่านี้ถูกจัดให้เป็นภาระหน้าที่ของครัวเรือน โดยผู้ที่ถูกจำกัดหรือยึดโยงอยู่กับครัวเรือน ได้แก่ ภรรยา แม่ ลูกสาว หรือคนรับใช้รับผิดชอบทำหน้าที่เหล่านี้⁸ ความสัมพันธ์และกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ส่วน

⁶ Held, “Editor’s Introduction,” หน้า 6.

⁷ John Stuart Mill, *On Liberty* (Indianapolis: Hackett Publishing Company, Inc., 1978), p. 53.

⁸ Anna Yeatman, *Postmodern Revisionings of the Political* (New York: Routledge, 1994), p. 108-109.

ตัวซึ่งเคยเข้าใจกันว่าไม่เกี่ยวข้องและแยกขาดจากการเมืองที่เป็นทางการ ถูกกำกับควบคุมโดยกลไกของอำนาจ อันได้แก่การครอบงำและการสยบยอม ซึ่งเกี่ยวข้องกับการจัดสรรบทบาทหน้าที่ของคนและการกำหนดกรอบความถูกต้องดีงามของการกระทำทางสังคม เช่นการเลี้ยงดูเด็กถูกจัดให้เป็นภารกิจหลักของแม่ เป็นต้น การแสดงออกทางเพศของคนในสังคม ตั้งแต่การแต่งกาย กิริยามารยาท รวมทั้งความสัมพันธ์ทางเพศของผู้คน ถูกกำกับควบคุมทั้งโดยตัวบุคคลแต่ละคนที่กำกับตนเองและผู้อื่น รวมทั้งโดยสถาบันทางสังคมและรัฐ ให้อยู่ในกรอบที่เชื่อว่าเป็นที่ยอมรับว่าถูกต้องเหมาะสม

แนวคิดเกี่ยวกับ 'การเมือง' ที่เปลี่ยนไปทำให้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองมีความหลากหลายขึ้น ประเด็นและวิธีการในการศึกษาขึ้นอยู่กับการให้นิยามว่าอะไรคือการเมือง ผู้ที่มองการเมืองในฐานะการปกครองและการกำหนดนโยบายสาธารณะสนใจและศึกษาในประเด็นที่ต่างจากนักสังคมศาสตร์ที่นิยามการเมืองในความหมายกว้างว่าเป็นเรื่องของอำนาจและความสัมพันธ์เชิงอำนาจ อย่างไรก็ตามอาณาบริเวณทางการเมืองที่เป็นเรื่องของรัฐและรัฐบาลได้เปลี่ยนแปลงไปมาก การเปลี่ยนรากฐานความเชื่อเกี่ยวกับสิทธิทางการเมืองของคนในสังคมจากการให้ความสำคัญกับคุณสมบัติเฉพาะที่ได้มาโดยกำเนิดในการกำหนดที่ทางและบทบาทของคน มาสู่ความเชื่อในความเป็นสากลของสิทธิทางการเมืองที่เท่าเทียมกันของปัจเจกชนที่ทรงพลังอำนาจ โดยรัฐเป็นเพียงสถาบันที่รับมอบอำนาจบางส่วนมาจัดการให้การอยู่ร่วมกันของมนุษย์เป็นไปอย่างสันติและเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม ได้ทำให้พื้นที่ทางการเมืองในความหมายแคบได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมด้วย การอ้างอิงสิทธิทางการเมืองของคนหลายกลุ่มที่เดิมไม่ได้ถูกรวมอยู่หรือเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินการทางการเมืองที่จำกัดอยู่ในคนกลุ่มเล็กทำให้ผู้คนหลากหลายกลุ่มได้เข้ามาสู่พื้นที่เฉพาะของการเมืองที่เป็นทางการเมืองเพื่อเรียกร้องให้รัฐสนองความต้องการหรือปกป้องวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของตน คนที่ใช้สิทธิความเป็นพลเมืองมีความแตกต่างหลากหลายในเรื่องของความต้องการและระบบความเชื่อความหมายรวมทั้งมาตรฐานความถูกต้องดีงาม การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ทำให้ประเด็นที่ถูกทำให้เป็นเรื่องสาธารณะ และเวทีของการต่อสู้/ต่อรองโต้แย้งเกี่ยวกับความต้องการมีความหลากหลายมากขึ้น หลายประเด็นที่ถูกจัด

ว่าเป็น 'เรื่องเล็ก' ที่อยู่นอกกรอบของการเมืองในความหมายแคบหรือเคยเป็นประเด็นที่เชื่อกันว่าเป็นสากลที่ได้รับการยอมรับอย่างไม่ถูกตั้งคำถามได้กลายเป็นเรื่องที่หลายกลุ่มโต้เถียง/ไม่เห็นพ้องต้องกัน ภาพของการเมืองที่เป็นทางการจึงสลับซับซ้อนกว่าความเข้าใจเดิม โดยการต่อรองโต้แย้งสาธารณะของคนกลุ่มต่าง ๆ กลายเป็นแง่มุมที่สำคัญของชีวิตทางสังคม

แง่มุม 'ส่วนตัว' หลายประการที่ถูกเสนอว่ามีความเป็นการเมืองได้ถูกนำเสนอเป็นประเด็นสาธารณะเพื่อให้รัฐจัดการในรูปของการจัดสรรสวัสดิการ⁹ หรือการยอมรับ/รับรองโดยกฎหมาย คนหลากหลายกลุ่มต่อสู้/โต้แย้งกันเพื่อจะแสดงให้เห็นความเป็นสาธารณะและความสำคัญของประเด็นที่ตนเกี่ยวข้อง ผู้คนในสังคมต้องการให้รัฐดำเนินการกับสิ่งที่เขาหรือเธอเห็นว่าไม่ถูกต้อง ในขณะที่คนหลากหลายกลุ่มต้องการจะรักษากรอบกติกาเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันและวิถีชีวิตทางสังคมอย่างที่เป็นอยู่ไว้ คนอีกหลายกลุ่มเรียกร้องสิทธิที่จะต่างไปจากคนอื่น ๆ ในสังคมในแง่มุมที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตและระบบความเชื่อความหมายของตน คนจำนวนไม่น้อยได้พยายามจะรักษาแง่มุมที่ถูกมองว่าเป็นเรื่องส่วนตัวเป็นอย่างยิ่งของตน อย่างการแสดงออกของเพศสภาพหรือรสนิยมทางเพศ ด้วยการ "ข้ามเขตแดน" เข้าไปในพื้นที่สาธารณะเพื่อจะเรียกร้องหรือรักษาสีสิทธิในความเป็นส่วนตัว¹⁰ ในบริบทเช่นนี้ระบบการเมืองอย่างประชาธิปไตยจะไม่มีประสิทธิภาพนักถ้ายังยึดติดอยู่กับการเมืองที่เป็นทางการของการเลือกตั้ง รัฐสภาและรัฐบาล ขอบเขตของการเมืองได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก การเมืองได้กลายเป็นเรื่องของการโต้เถียงว่าอะไรบ้างที่เป็นประเด็นสาธารณะที่รัฐและสังคมควรให้ความสำคัญหรือจัดการ

ประเด็นที่ถูกนำเสนอเข้าสู่การเมืองที่เป็นทางการมีความแตกต่างหลากหลายและมีรากฐานของระบบความเชื่อความหมายที่ต่างกันด้วย หลายเรื่องถูกมองว่าเป็นเรื่องเล็กหรือไม่น่าจะมีความสำคัญนักแต่เป็นเรื่องใหญ่ที่ต้องต่อสู้สำหรับบางกลุ่มโลกทางสังคมและการเมืองจึงเต็มไปด้วยความเห็นต่างและความขัดแย้งในประเด็นที่ผู้คนหลากหลายกลุ่มเห็นว่าเคยเป็นเรื่องที่ไม่ต้องพูดถึงเพราะคนส่วนใหญ่เห็นคล้ายคลึงกัน

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 110.

“เวที” ของการดำเนินการและการต่อสู้ทางการเมืองเป็นไปได้หลายที่ โดยไม่ได้จำกัดอยู่แต่เพียงในสถาบันและวิธีการของการเมืองที่เป็นทางการตามความหมายและความเข้าใจการเมืองอย่างแคบ ๆ อย่างไรก็ตามก็ตามสถาบันและกลไกของรัฐ เช่น รัฐสภาหรือรัฐบาล ก็ยังเป็นเวทีทางการเมืองหลัก¹¹ ของการต่อสู้ของคนหลายกลุ่มที่ต้องการจะส่งอิทธิพลต่อการกำหนดกฎเกณฑ์เกี่ยวกับชีวิตทางสังคม การแบ่งสรรทรัพยากร “ส่วนรวม” หรือการกำหนดทิศทางของสังคมที่ให้เป็นไปในทิศทางที่ตนต้องการ การต่อสู้ทางการเมืองของกลุ่มคนที่มีความแตกต่างของระบบความเชื่อความหมายและไม่เท่าเทียมกันในเชิงอำนาจในหลายกรณีจึงเป็นเรื่องของการผลักดันกฎหมายหรือนโยบายสาธารณะ โดยการนำเสนอ โต้แย้งและต่อรองเพื่อปกป้องหรือผลักดันมาตรฐานความถูกต้องซึ่งามที่ตนเชื่อ

ประชาธิปไตย การมีส่วนร่วมทางการเมือง และสิทธิที่เป็นสากล

การเปลี่ยนรากฐานความเชื่อเกี่ยวกับสิทธิทางการเมืองและความเป็นพลเมืองจากการยึดคุณสมบัติหรือลักษณะเฉพาะ เช่น ชาติพันธุ์ ชนชั้น หรือเพศสภาพ มาสู่หลักการความเสมอภาคเท่าเทียมของปัจเจก ทำให้ความเป็นพลเมืองได้ขยายไปสู่คนหลายกลุ่มที่เดิมไม่ได้ถูกนับรวมในฐานะพลเมืองหรือผู้มีสิทธิในรัฐ¹² ความเชื่อเกี่ยวกับคุณสมบัติร่วมกันของมนุษยชาติที่มีความสามารถในการใช้เหตุผลซึ่งทำให้มนุษย์กำหนด/นิยามสิ่งที่ตนเองต้องการและวิธีการที่จะบรรลุความต้องการของตน เป็นรากฐานของการเรียกร้องความเสมอภาคเท่าเทียมกันเกี่ยวกับโอกาสในการพัฒนาตามศักยภาพและสิทธิทางการเมือง การเรียกร้องความเท่าเทียมของคนอ้างอิงความเชื่อหรือหลักการเกี่ยวกับความเหมือน/คล้ายคลึงกันของมนุษย์ แต่ภาพของมนุษยชาติเช่นนี้ถูกพัฒนาขึ้นในช่วงเวลาที่คนส่วนใหญ่ของสังคมยังไม่มีสิทธิทางการเมือง และ

¹⁰ David Bell and Jon Binnie, *The Sexual Citizen: Queer Politics and Beyond* (Cambridge: Polity Press, 2000), p. 4-5.

¹¹ Nancy Fraser, *Unruly Practices: Power, Discourse and Gender in Contemporary Social Theory* (Oxford: Polity Press, 1989), p. 165.

¹² Eileen McDonagh, “Political Citizenship and Democratization: The Gender Paradox,” *American Political Science Review* 96 (September 2002): 535.

ไม่ได้มีบทบาทในการเมืองที่เป็นทางการซึ่งเป็นเรื่องที่ยำกัคอยู่เฉพาะกลุ่มชนชั้นนำ¹³ ความเหมือนที่เป็นนามธรรมอาศัยการลดทอนลักษณะเฉพาะที่เป็นรูปธรรม “ความเป็นมนุษย์” ที่มีรากฐานมาจากการละเลยความแตกต่างระหว่างปัจเจกและระหว่างกลุ่มคนนี้ถูกอ้างอิงว่าเป็นสากล และเป็นฐานของความเท่าเทียมของสิทธิทางการเมือง

กระแสประชาธิปไตยแบบเสรีนิยมให้ความสำคัญกับความเท่าเทียมในการมีส่วนร่วมในพื้นที่สาธารณะซึ่งเป็นอาณาบริเวณที่ “เปิด” สำหรับทุกคน มนุษย์ที่มีความสามารถในการใช้เหตุผลเหล่านี้ควรจะมีส่วนร่วมในพื้นที่สาธารณะเพื่อจะกำหนดทิศทางของการจัดสรรทรัพยากรของส่วนรวมซึ่งส่งผลต่อชีวิตของเธอและเขา¹⁴ แต่เรื่องราวของประชาธิปไตยในหลายที่แสดงให้เห็นว่าพื้นที่สาธารณะจะถูกปิดสำหรับคนหลายกลุ่ม คนจำนวนมากที่แตกต่างกันทางชนชั้น ชาติพันธุ์ เพศสภาพ ฯลฯ ถูกกีดกันจากการมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการ ข้ออ้างสำคัญในการกีดกันคนกลุ่มต่าง ๆ จากการมีบทบาทที่ทางในพื้นที่สาธารณะคือการมองว่าคนเหล่านี้ขาดคุณสมบัติพื้นฐานของพลเมืองหรือผู้ที่มืบทบาทในการเมืองควรมี เช่นผู้หญิงขาดคุณสมบัติของความเป็นพลเมืองตามแนวคิดเสรีนิยม ซึ่งต้องมีความสามารถในการใช้เหตุผล ไม่ใช่อารมณ์หรืออคติ และไม่ฟังฟังผู้อื่น¹⁵ ผู้หญิงถูกมองว่ามีความเป็น ‘เด็กตลอดกาล’¹⁶ ผู้ชายซึ่งเป็นหัวหน้าครัวเรือนทำหน้าที่เป็นตัวแทนของผู้หญิง (และเด็ก) ซึ่งขาดคุณสมบัติสำคัญของผู้มีสิทธิทางการเมืองในพื้นที่สาธารณะ นอกจากนี้การแบ่งชีวิตทางสังคมออกเป็นอาณาบริเวณที่แยกขาดจากกันโดยมีหลักการที่แตกต่างกันสำหรับแต่ละพื้นที่ และจัดสรรบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกันและเชื่อมโยงกับพื้นที่เหล่านั้นให้คนที่แตกต่างออกไป ทำให้คนในสังคมมองไม่เห็นความขัดแย้งกันเองระหว่างหลักการของความเท่าเทียมกันในการมีส่วนร่วมกับการกีดกันคนหลายกลุ่มจากการเมืองที่เป็นทางการ

¹³ Anne Phillips, “Universal Pretensions in Political Thought,” in *Destabilizing Theory: Contemporary Feminist Debates*, ed. Michele Barrett and Anne Phillips (Cambridge, UK: Polity Press, 1993), p. 10.

¹⁴ Keith Faulks, *Citizenship* (New York: Routledge, 2000), p. 84.

¹⁵ Ruth Lister, *Citizenship: Feminist Perspective* (London: Macmillan, 1997), p. 70.

¹⁶ Simone de Beauvoir, *The Second Sex*, trans. H.M. Parshley (New York: Vintage Books, 1974), p. 665.

ความไม่เท่าเทียมบนฐานของเพศสภาพที่เป็นวิถีปฏิบัติในครัวเรือนกับหลักการความเท่าเทียมทางการเมืองและเสรีภาพเป็นหลักการที่ผู้คนยึดถือไปพร้อม กันในอาณาบริเวณที่ต่างกันของชีวิตโดยมอง ไม่เห็นความ ไม่สอดคล้องกันเองของหลักการทั้งสอง¹⁷ แนวคิดเกี่ยวกับอาณาบริเวณที่แตกต่างและแยกขาดจากกันโดยชายหญิงต่างก็มีบทบาทในแต่ละพื้นที่ของชีวิต และผลประโยชน์ของผู้หญิงได้รับการปกป้องรักษาโดยผู้ชายในพื้นที่การเมืองอยู่แล้ว ทำให้คนในสังคมอยู่กับความไม่สอดคล้องนี้ได้ และการแบ่งแยกบทบาทตามพื้นที่นี้ยัง ‘สนับสนุน’ การพัฒนาประชาธิปไตยด้วยการเปลี่ยนผ่านไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยที่ “พลเมือง” สามารถมีส่วนร่วมในการเมืองที่เป็นทางการอย่างเข้มข้น เป็นไปได้ในทางปฏิบัติสำหรับคนบางกลุ่มเพราะมีผู้คนที่ไม่ถูกนับรวมว่าเป็น “พลเมือง” (เนื่องจากขาดคุณสมบัติหลักที่พึงมีของความเป็นพลเมือง) ทำกิจกรรมหลากหลายชนิดในพื้นที่ส่วนตัวซึ่งสำคัญต่อการดำรงอยู่และสขภาวะแต่ มักจะถูกมองว่าเป็นเรื่องเล็กที่ไม่มีความสำคัญ เช่น การหุงหาอาหาร ทำความสะอาดบ้าน ซักเสื้อผ้า ฯลฯ ถ้างานที่ดูไม่สำคัญเหล่านี้ไม่ได้รับการปฏิบัติก็จะทำให้ชีวิตของคนในสังคมดำเนินไปอย่างไม่ราบรื่น การรับภาระทำ ‘งานบ้าน’ โดยคนที่ถูกจำกัดให้อยู่ในครัวเรือนอย่างแม่ ภรรยา และคนรับใช้เป็นการปลดปล่อยหัวหน้าครัวเรือนให้มีเวลาและพลังงานไปสนใจ ติดตาม และดำเนินการใน “เรื่องสำคัญ ๆ” ในพื้นที่สาธารณะ ไม่ว่าจะเป็นการเมืองหรือเศรษฐกิจ¹⁸

หลักการเกี่ยวกับความเสมอภาคเท่าเทียมของปัจเจก ซึ่งหมายรวมเพียงคนกลุ่มเล็กในช่วงแรก ถูกอ้างอิงโดยคนหลายกลุ่มที่ถูกกีดกันจากพื้นที่สาธารณะในการเรียกร้องสิทธิทางการเมืองในฐานะพลเมืองของรัฐ คนกลุ่มแล้วกลุ่มเล่าใช้เวลาต่อสู้อย่างยาวนานและยากลำบากเพื่อจะให้ได้ถูกรวมเข้าไปในระบบการเมืองที่เป็นทางการ ทำให้พื้นที่ทางการเมืองของระบอบประชาธิปไตยแนวเสรีนิยมเป็นที่รวมของคนหลากหลายกลุ่มที่แตกต่างกันเป็นอย่างยิ่ง แต่กติกา และวิถีปฏิบัติ ของกิจกรรมต่าง ๆ ในพื้นที่การเมืองและระบบเศรษฐกิจ ยังเป็นไปในลักษณะเดิมเพื่อการแข่งขันและรวม

¹⁷ Pnina Werbner and Nira Yuval-Davis, “Introduction: Women and the New Discourse of Citizenship,” in *Women, Citizenship and Difference*, ed. Nira Yuval-Davis and Pnina Werbner (London: Zed Books, 1999), p. 7.

¹⁸ Yeatman, *Postmodern Revisionings of the Political*, p. 109.

มีในพื้นที่สาธารณะของคนที่มีภูมิหลังทางสังคม ความต้องการ วิธีชีวิตและโลกทัศน์คล้ายคลึงกัน โดยปัจจัยและแง่มุมที่แตกต่างไม่ถูกคำนึงถึง มายาคติเกี่ยวกับความเหมือนของคนในสังคมและรัฐทำให้ไม่มีการทบทวนกฎเกณฑ์กติกา เพราะเชื่อว่าคนกลุ่มใหม่ ๆ ที่เข้าสู่พื้นที่สาธารณะไม่ได้มีลักษณะต่างไปจากคนกลุ่มที่มีบทบาทอยู่เดิม คนกลุ่มใหม่ที่เข้าสู่พื้นที่การเมืองที่เป็นทางการจึงไม่รู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของระบบการเมืองและสังคมที่วัฒนธรรมหลักต่างไปจากระบบความเชื่อและวิถีชีวิตของเธอและเขา

19

การยกเลิกการกีดกันในรูปแบบต่าง ๆ อย่างเป็นทางการโดยกฎหมายของรัฐ เพื่อจะเปิดพื้นที่สาธารณะให้กับคนทุกกลุ่ม ไม่ได้ทำให้กฎเกณฑ์และวิถีปฏิบัติในการมีส่วนร่วมซึ่งถูกกำหนดเพื่อการดำเนินการทางการเมืองระหว่างคนในกลุ่มเล็กที่มีความคล้ายคลึงกันเปลี่ยนแปลงไป ภาษา วิธีการนำเสนอและการให้เหตุผล รวมทั้งรูปแบบในการจัดการซึ่งเป็นวิธีที่เคยใช้ในคนกลุ่มเล็ก ได้กลายเป็นแบบแผนที่คนกลุ่มอื่นที่เข้ามาสู่พื้นที่สาธารณะต้องปฏิบัติตาม การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของพื้นที่สาธารณะจึงเป็นเรื่องยากเย็นสำหรับคนที่มีประสบการณ์ วัฒนธรรม หรือความถนัดเฉพาะที่ต่างไป จารีตและวิถีปฏิบัติแบบเดิมมีรากฐานจากประสบการณ์และมุมมองของคนที่มีอภิสิทธิ์ซึ่งมีบทบาทในพื้นที่สาธารณะอยู่เดิมถูกมองว่าเป็นมาตรฐานที่ “เป็นกลางและเป็นสากล” ที่คนกลุ่มอื่นต้องซึมซับหรือปรับเข้าหา ความสำเร็จของคนที่เคยถูกกีดกันในการมีบทบาทในพื้นที่สาธารณะหมายถึงการสูญเสียระบบความเชื่อ ความหมายหรือวิถีปฏิบัติเดิมของตน แบบแผนและโครงสร้างที่เอื้อประโยชน์ต่อคนกลุ่มหลักและเป็นรากฐานของการกดขี่จึงดำรงอยู่ต่อไป²⁰ ความเท่าเทียมที่เป็นทางการจึงไม่ได้ทำให้เกิดความเสมอภาคทางสังคมและวัฒนธรรม และกระบวนการกำหนดทิศทางและนโยบายสาธารณะยังเอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มคนที่มีอภิสิทธิ์อยู่แต่เดิม

การเปิดพื้นที่สาธารณะให้คนกลุ่มต่าง ๆ โดยไม่ได้ตั้งคำถามกับกฎเกณฑ์และกติกาต่าง ๆ ของพื้นที่แต่เน้นการปรับตัวของคนกลุ่มอื่น เป็นการบังคับให้คนต่างวัฒนธรรมปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับระบบความเชื่อความหมายที่เป็นกระแสหลัก

¹⁹ Anne Phillips, *Democracy and Difference*, p. 2.

ของสังคม ดูเหมือนการได้มาซึ่งสิทธิทางการเมืองในฐานะพลเมืองหรือสมาชิกของระบบการเมืองต้องแลกด้วยการสูญเสียวิถีชีวิตแบบเดิมของเธอหรือเขาไป แต่การละทิ้งความเฉพาะเจาะจงของตนอันเนื่องมาจากความเป็นสมาชิกของกลุ่มย่อยและประสบการณ์เฉพาะ เพื่อจะกลมกลืนเป็นส่วนหนึ่งของ 'ส่วนรวม' เป็นไปได้ยากเย็น พลเมืองนำเอาความเฉพาะเจาะจงของเขาและเธอในมิติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นชาติพันธุ์ ชนชั้น อาชีพ ตำแหน่งแห่งที่ทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ศาสนา วัฒนธรรม เพศสภาพ ฯลฯ เข้ามาสู่การเมืองที่เป็นทางการด้วย²⁰ มาตรฐานความถูกต้องและผลประโยชน์ของ 'ส่วนรวม' จึงเป็นประเด็นที่คนที่แตกต่างหลากหลายร่วมกันหรือแย้งกันนิยามผ่านการปะทะสังสรรค์กันในพื้นที่สาธารณะ พื้นที่สาธารณะไม่ได้ประกอบด้วยคนที่คล้ายคลึงหรือมีระบบคิดและความเชื่อร่วมกัน แต่เป็นที่รวมของคนที่แตกต่างกันในเชิงโลกทัศน์และประสบการณ์²¹

คนที่แตกต่างหลากหลายซึ่งเดิมไม่มีภาษาหรือกรอบในการนำเสนอความต้องการของตน ได้อาศัยกรอบความหมายและหลักการของระบอบการปกครองประชาธิปไตย เช่นแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิหรือความเสมอภาคเท่าเทียม ในการนำเสนอและเรียกร้องเกี่ยวกับความต้องการเฉพาะทางวัตถุ/ระบบความเชื่อ/และวิถีชีวิตของตน ประเด็นการโต้เถียงต่อรองในพื้นที่สาธารณะและกระบวนการทางการเมืองที่เป็นทางการจึงมีความหลากหลายมากขึ้น แง่มุมของชีวิตทางสังคมที่ไม่เคยเป็นประเด็นสาธารณะแต่ถูกจัดให้เป็นเรื่องส่วนตัวหรือประเด็นทางสังคมที่ปลอดการเมือง ถูกทำให้เป็นเรื่องสาธารณะที่คนโต้เถียงกัน เพราะคนหลายกลุ่มมีกรอบแนวคิด หลักการ และภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร อธิบายและอ้างอิงถึงปัญหาและสถานการณ์ของตน²² เช่นผู้หญิงเรียกร้องโอกาสในการเรียนหนังสือและประกอบอาชีพโดยอ้างอิงถึงหลักการความเท่าเทียมของโอกาสในการพัฒนาตามศักยภาพและการบริหารจัดการเลือกปฏิบัติ เพื่อให้คนได้มีโอกาสเลือกทำกิจกรรมตามความถนัดและเหมาะสม คนรักเพศเดียวกันเรียกร้องเสรีภาพในการเลือกวิถีชีวิตและรูปแบบครอบครัวที่เหมาะสมกับตนเอง

²⁰ Iris Marion Young, *Justice and the Politics of Difference* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1990), p. 164-168.

²¹ เรืองศักดิ์กัน, หน้า 119.

²² Fraser, *Unruly Practices*, p. 164.

โดยอ้างอิงถึงหลักการของสิทธิในการดำรงอยู่ของตัวตนทางเพศ หรือผู้หญิงหลายกลุ่มสามารถพูดถึงและเรียกร้องการคุ้มครองช่วยเหลือจากรัฐในกรณีความรุนแรงในบ้าน/ครัวเรือนหรือการคุกคามฉาวลามทางเพศในพื้นที่สาธารณะของที่ทำงาน ซึ่งเดิมไม่มีแม้แต่ ‘คำ’ ที่จะใช้เรียกประสบการณ์เหล่านี้ การเสนอแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นการเมืองของกิจกรรมต่าง ๆ ในอาณาบริเวณส่วนตัวเป็นรากฐานของการทำความเข้าใจและการเรียกร้องเหล่านี้

คนที่แตกต่างหลากหลายอาจจะไม่ได้รับความคุ้มครองจากแนวคิดด้วยสิทธิของปัจเจก จึงมีการเสนอแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิของกลุ่มคนที่จะรักษาระบบความเชื่อและวิถีชีวิตที่แตกต่างจากกระแสหลัก เพื่อให้คนกลุ่มต่าง ๆ รักษาความเป็นตัวตนของเธอและเขาไว้ได้²³ ความต้องการและระบบความเชื่อค่านิยมที่ผู้คนนำเข้ามาสู่อาณาบริเวณสาธารณะมีความหลากหลายและสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น นิยามของสิ่งต่าง ๆ และเกณฑ์ของความถูกต้องควรมีหลายชุด การดำเนินการทางการเมืองจึงเป็นเรื่องของการต่อสู้ว่านิยามและ/หรือเกณฑ์ของใครจะได้รับการยอมรับในการกำหนดนโยบายสาธารณะหรือกฎเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกัน คำถามที่สำคัญยิ่งก็คือเมื่อความเชื่อของกลุ่มคนขัดกับหลักการสำคัญของเสรีนิยม ทั้งรัฐและสังคมจะใช้เกณฑ์ใดเป็นหลักในการตัดสิน²⁴

พื้นที่สาธารณะประกอบด้วยคนที่เป็นสมาชิกของชุมชนทางการเมืองหลากหลายชุมชน และมีมาตรฐานของความดีงามแตกต่างกัน คนที่แตกต่างกันนี้อาจจะยอมรับในกฎเกณฑ์บางประการของการดำเนินการในพื้นที่สาธารณะ กฎเกณฑ์ดังกล่าวไม่ได้เป็นเครื่องมือที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน แต่เป็นเงื่อนไขที่แต่ละฝ่ายต้องปฏิบัติตามในการเลือกหรือดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของตนเอง²⁵ รูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นเรื่องของการต่อรองโต้แย้งเกี่ยวกับกรอบกติกาและมาตรฐานความถูกต้องดีงาม ผลประโยชน์ของส่วนรวมที่ทุกคนยอมรับ และผลประโยชน์เฉพาะที่ต้องได้รับการยอมรับและคุ้มครองโดยรัฐและสังคม ความ

²³ Will Kymlicka, *Multicultural Citizenship* (Oxford: Clarendon Press, 1995), p. 101-105.

²⁴ Susan Moller Okin, *Is Multiculturalism Bad for Women?* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1999), p. 9-11.

²⁵ Chantal Mouffe, "Democratic Politics and the Question of Identity," in *The Identity in Question*, ed. John Rajchman (New York: Routledge, 1995), p. 37.

สัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ที่ไม่เท่าเทียมกันในมิติต่าง ๆ เช่นการเข้าถึงทรัพยากร สถานะทางสังคมและการได้รับการยอมรับ จึงเป็นไปในลักษณะของการโต้เถียงและ ต่อรองมากกว่าการตัดสินใจร่วมกันโดยคำนึงถึงผลประโยชน์ร่วมของ “ส่วนรวม” ที่เป็นนามธรรม²⁶ ผลประโยชน์ส่วนรวมก็ได้ถูกตั้งคำถามว่าแท้ที่จริงเป็นเรื่องเฉพาะ กลุ่มอย่างยิ่งมากกว่าที่จะเกี่ยวข้องกับคนส่วนใหญ่ เพราะคนบางกลุ่มที่มีอำนาจว่าเป็น ผลประโยชน์ของส่วนรวมได้ยกผลประโยชน์ของกลุ่มตนมาตีขลุมว่าเป็นผลประโยชน์ ส่วนรวมของชาติของสังคมที่ต้องได้รับการปกป้องรักษา

การเข้าสู่พื้นที่สาธารณะ/พื้นที่การเมืองที่เป็นทางการของคนหลายกลุ่มสะท้อน ภาพของสังคมที่ประกอบด้วยกลุ่มคนที่มีความแตกต่างหลากหลายมากกว่าความ คล้ายคลึง คนที่แตกต่างกันนี้มีตำแหน่งแห่งที่ในความสัมพันธ์เชิงอำนาจแตกต่างกัน ไป และใช้พื้นที่สาธารณะเป็นเวทีของการต่อสู้แย่งชิงการนิยามความหมายหรือการ ผลักดันให้ความเชื่อหรือสิ่งที่ตนเองเห็นว่าถูกต้อง ได้รับการยอมรับในเป็นมาตรฐาน ที่คนในสังคมยึดถือปฏิบัติ กลุ่มคนที่ไม่เท่าเทียมกันเหล่านี้แย่งชิงกันกำหนดประเด็น หรือหัวข้อที่สังคมและรัฐควรสนใจและให้ความสำคัญ การบอกว่าอะไรคือข้อเท็จจริง หรือสภาพปัญหา รวมทั้งวิธีการแก้ไขที่ดีที่สุด การดำเนินการทางการเมืองจึงเป็น เรื่องของการผลักดันให้การมองโลกและวิถีปฏิบัติของตนได้รับการยอมรับและกลายเป็น กฎของสังคมหรือกฎหมายของรัฐ การนำเสนอและผลักดันกฎหมายและนโยบาย สาธารณะจึงเป็นเรื่องของการต่อสู้ของหลากหลายความเชื่อเกี่ยวกับความถูกต้องและ ความจริงแท้

ผู้หญิงกับการจัดการ/การผลิตความจริงของเรื่องส่วนตัวในพื้นที่สาธารณะ

สังคมศาสตร์กระแสหลักจะเลยการศึกษาผู้หญิงในฐานะกลุ่มเฉพาะเพราะเห็นว่าผู้หญิงเป็นส่วนหนึ่งของมนุษยชาติและได้ถูกรวมอยู่ในการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับ มนุษย์อยู่แล้ว ความแตกต่างทางเพศภาวะและเพศสถานะไม่มีผลต่อความเป็น มนุษย์ที่เป็นภาพรวมนี้ ในขณะที่แนวพินิจยุคหลังสมัยใหม่ปฏิเสธการดำรงอยู่ของ “ผู้

²⁶ Nancy Fraser, "Politics, Culture and Public Sphere: Toward a Postmodern Conception," in *Social Postmodernism: Beyond Identity Politics* (Cambridge: Cambridge University Press,

หญิง” ในฐานะอัตตลักษณ์ร่วม ทฤษฎีสตรีนิยมให้ความสำคัญกับการมองโลก ประสบการณ์และที่ทางในสังคมของผู้หญิงว่าเป็นศูนย์กลางของการสร้างความรู้ ผู้หญิงเป็นทั้งผู้ผลิตความรู้และเป็นหน่วยหลักของการศึกษา นักสตรีนิยมได้ตั้งข้อสังเกตว่าปรัชญาตะวันตกซึ่งเป็นรากฐานของสังคมศาสตร์กระแสหลักมีมีภาพของชายหญิงที่เชื่อมโยงกับการแบ่งอาณาบริเวณของชีวิตทางสังคมออกเป็นพื้นที่สาธารณะ-พื้นที่ส่วนตัว²⁷ ในระบบคิดเช่นนี้บทบาทที่ทางที่เหมาะสมของผู้หญิงถูกมองจากฐานความไม่เท่าเทียมระหว่างชายหญิงโดยให้ยึดอยู่กับหน้าที่ของผู้หญิงในครัวเรือนที่เกี่ยวกับความเป็นเมีย/แม่และงานบ้าน มากกว่าจะมองศักยภาพของผู้หญิงที่จะพัฒนาไป²⁸ ความเชื่อในธรรมชาติของผู้หญิงที่เชื่อมโยงกับครอบครัวแบบปิตาธิปไตยนี้ทำให้ผู้หญิงถูกกีดกันจากกิจกรรมที่นำไปสู่การตระหนักถึงความเป็นมนุษย์และการพัฒนาศักยภาพของคน เช่น การเมือง การจ้างงาน/การหารายได้ กิจกรรมทางปัญญา และการใช้อำนาจหน้าที่ที่เป็นทางการ การจำกัดบทบาทของผู้หญิงเช่นนี้ทำให้ผู้หญิงไม่สามารถเข้าถึงหรือได้รับสิ่งที่ถูกมองว่ามีคุณค่าอย่างการศึกษา รายได้ ทรัพย์สิน ความเป็นอิสระ การเคารพนับถือ ฯลฯ²⁹ เรื่องราวหลักที่คนจำนวนมากคุ้นเคยเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวทางสังคมและการต่อสู้ทางการเมืองของผู้หญิงเริ่มต้นจากการถูกกีดกันจากบทบาทและกิจกรรมในพื้นที่สาธารณะของการเมืองที่เป็นทางการและระบบเศรษฐกิจ เช่นเดียวกับกลุ่มคนบางชาติพันธุ์ กลุ่มชนชั้นหรือวัฒนธรรมย่อยอีกหลายกลุ่ม ซึ่งต้องต่อสู้เพื่อจะถูกรวมเข้าสู่พื้นที่สาธารณะ

การปรากฏขึ้นของ “สตรีนิยม” ในฐานะแนวพินิจในการหาความรู้และขบวนการทางสังคมมักจะถูกเชื่อมโยงกับแนวคิดทางการเมืองเสรีนิยมและการต่อสู้เพื่อสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้ง ซึ่งยึดเยื้อมาจนถึงช่วงต้นศตวรรษที่ 20³⁰ อิทธิพลของเสรีนิยมที่มีภาพของปัจเจกที่มีความสามารถในการใช้เหตุผลและทรงพลังอำนาจ ที่มีสิทธิ

1995), p. 293.

²⁷ Diana H. Coole, *Women in Political Theory: From Ancient Misogyny to Contemporary Feminism* (Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1988).

²⁸ Susan Moller Okin, *Women in Western Political Thought* (Princeton: Princeton University Press, 1979), p. 10-11.

²⁹ Nancy Fraser, “Equality,” p. 99.

³⁰ Valerie Sanders, “First Wave Feminism,” in *The Icon Critical Dictionary of Feminism and Postfeminism*, ed. Sarah Gamble (Cambridge: Icon Books, 1999), p. 26-27.

และเสรีภาพในการเลือกทางเลือกต่าง ๆ ในชีวิตทำให้เกิดการตั้งคำถามว่าหลักการเดียวกันนี้ควรจะหมายรวมถึงผู้หญิงด้วยหรือไม่ นักทฤษฎีเสรีนิยมที่พูดถึงแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิและรูปแบบการเมืองประชาธิปไตยแบบมีตัวแทนปฏิเสธว่าสิทธิต่าง ๆ ครอบคลุมถึงผู้หญิง โดยอ้างว่าผู้หญิงไม่สามารถพัฒนาความสามารถในการใช้เหตุผลได้เต็มที่ ในช่วงต้นของเสรีนิยม ผู้หญิงบางคนและแนวร่วมของเธอจึงต้องโต้เถียงว่าผู้หญิงมีความสามารถในการใช้เหตุผลเช่นเดียวกับผู้ชาย แต่สภาพของผู้หญิงที่เป็นอยู่เป็นผลของการเฝ้าดูและการขาดโอกาสในการศึกษาเล่าเรียนมากกว่าที่จะเป็นคุณสมบัติของผู้หญิงโดยธรรมชาติ การต่อสู้เรียกร้องเป็นเรื่องของการแสดงว่าผู้หญิงมีคุณสมบัติเช่นเดียวกับผู้ชาย ซึ่งทำให้เธอถือครองสิทธิในเรื่องการศึกษา การจ้างงาน และทรัพย์สิน และการได้รับการคุ้มครองโดยกฎหมายของรัฐเช่นเดียวกับผู้ชาย แทนที่จะเป็นเพียงลูกสาว ภรรยา และแม่ที่ถูกครอบครอง ควบคุม และป้องกันโดยผู้ชาย ในช่วงครึ่งหลังของศตวรรษที่ 20 เมื่อ 'คลื่นลูกที่สอง' ของสตรีนิยมปรากฏขึ้น กลุ่มที่ได้รับอิทธิพลจากเสรีนิยมให้ความสำคัญกับประเด็นที่ว่าผู้หญิงมีความสามารถและควรจะมีส่วนร่วมในโลกสาธารณะของการเมืองและการจ้างงาน³¹ การเรียกร้องความเสมอภาคเท่าเทียมระหว่างชายหญิงจึงเป็นเรื่องของการโต้แย้งว่าความแตกต่างระหว่างเพศสภาพมีอยู่อย่างไม่มีนัยสำคัญ ผู้หญิงเหมือนกับผู้ชายและควรจะได้รับปฏิบัติต่อเช่นเดียวกับผู้ชาย³² ผู้หญิงสามารถที่จะกระทำการต่าง ๆ ได้เช่นเดียวกับผู้ชายและควรจะได้เข้าไปมีบทบาทในอาณาบริเวณสาธารณะซึ่งเคยจำกัดเฉพาะผู้ชาย การรวมผู้หญิงเข้าสู่พื้นที่สาธารณะจึงทำให้เกิดคำถามหลักเกี่ยวกับความเหมือนและความแตกต่างระหว่างชายหญิงที่เชื่อมโยงกับความเสมอภาคเท่าเทียมในเรื่องสิทธิและโอกาส

การเชื่อมโยงความเท่าเทียมกับความเหมือนทำให้เกิดปัญหาตามมาหลายประการ ผู้หญิงและกลุ่มคนที่เคยถูกกีดกันจากการมีส่วนร่วมในพื้นที่สาธารณะต้องเผชิญกับกฎเกณฑ์และมาตรฐานเดิมซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะของคนกลุ่มหนึ่งและไม่เอื้อต่อ

³¹ Valerie Bryson, *Feminist Debates: Issues of Theory and Political Practice* (London: Macmillan, 1999), p. 10-11.

³² Judith Evans, *Feminist Theory Today: An Introduction to Second-Wave Feminism* (London: Sage Publications, 1995), p. 43.

ความแตกต่างหลากหลาย นักสตรีนิยมบางกลุ่มตั้งข้อสังเกตและวิพากษ์กฎเกณฑ์และระบบความหมายซึ่งมีรากฐานอยู่ที่ประสบการณ์และโลกทัศน์ของผู้ชายนี้ อิทธิพลของระบบคิดแบบทวิภาวะที่แยกร่างกายออกจากจิตใจโดยมองว่าจิตใจมีความสำคัญและสูงส่งกว่า ทำให้การให้ความหมายของความเสมอภาคเท่าเทียมที่ 'เป็นกลาง' ทางค่านิยมละเลยความต่างเชิงชีวภาพ เช่นการการตั้งครรภ์และการคลอดลูกของผู้หญิง ซึ่งส่งผลต่อการปฏิบัติการกิจต่าง ๆ ในโลกสาธารณะที่ยึดผู้ชาย ซึ่งไม่มีประสบการณ์ทางร่างกายในลักษณะนี้ เป็นศูนย์กลางและมาตรฐานและมองความต่างของผู้หญิงจากผู้ชายว่าเป็นความต่ำต้อยหรือเบี่ยงเบน³³ ตัวอย่างเช่นการที่ปัจจัยทางกายที่สำคัญของผู้หญิงประการหนึ่งคือวงจรของฮอร์โมนในแต่ละรอบของการมีประจำเดือน อาการทางกายและจิตใจหลายประการในช่วงก่อนมีประจำเดือน เช่นการมองเห็นได้ไม่ชัดเจนหรือความสามารถในการประสานการทำงานของกลุ่มเนื้อส่วนต่าง ๆ ลดลง อาการทางกายเหล่านี้จะไม่เป็นปัญหาถ้าผู้หญิงได้ปรับกิจกรรมและวิธีการทำงานให้สอดคล้องกับวงจรของเธอ แต่ในระบบเศรษฐกิจที่วิธีการทำงานเป็นแบบแผนเดียวโดยไม่รวมความแปรเปลี่ยนในแต่ละช่วงเวลาของผู้หญิงไว้ด้วย ผู้หญิงจึงกลายเป็นแรงงานที่ไม่มีประสิทธิภาพเท่าแรงงานชาย³⁴ การเรียกร้องความเท่าเทียมอ้างถึงความเหมือนระหว่างชายหญิงและปฏิเสธความแตกต่างในด้านต่าง ๆ ซึ่งถูกมองว่าเป็นความต่ำต้อยและเป็นรากฐานสำคัญของความไม่เท่าเทียมระหว่างเพศสภาพ ในสังคมที่ตนมีความต่างทางกายและถูกกล่อมเกล่าให้กลายเป็นชายหรือหญิง การมองข้ามความแตกต่างกลายเป็นปัญหาสำหรับผู้หญิงที่พยายามจะดำรงอยู่ตามแบบแผนของผู้ชายในตลาดแรงงานหรือในระบบการเมืองที่เป็นทางการ

การศึกษาผู้หญิงและความสัมพันธ์ชายหญิงจึงต้องตระหนักและเข้าใจความแตกต่างของคนในระบบสองเพศสภาพ อย่างไรก็ตามการยอมรับความต่างไม่ได้หมายความว่าลักษณะความเป็นชายหญิงเป็นสิ่งที่ไม่แปรเปลี่ยน สังคมที่แบ่งคนออกเป็นสองเพศสภาพมีกระบวนการปลูกฝังความเป็นหญิงความเป็นชายที่ทำให้คน

³³ Alison M. Jaggar, *Feminist Politics and Human Nature* (Totowa, NJ.: Rowman and Allanheld, 1983), p. 186.

³⁴ Emily Martin, "Premenstrual Syndrome, Work Discipline and Anger," in *The Politics of Women's Bodies: Sexuality, Appearance, and Behavior*, ed. Rose Weitz (New York: Oxford University Press, 1998), p. 222-227.

‘กลายเป็น’ ผู้หญิงหรือผู้ชาย ที่มีวิธีการมองโลกและการให้ความสำคัญกับแง่มุมของชีวิตทางสังคมที่แตกต่างกัน ข้อเสนอที่น่าสนใจประการหนึ่งจากการศึกษาด้านจิตวิทยาเกี่ยวกับกระบวนการปลูกฝังเพศสภาพ ที่ผู้หญิงถูกมองว่าต่ำต้อยกว่าและมีสาระ และวิธีการกล่อมเกลாத่างจากชาย คือความเป็นชายถูกนิยามโดยเน้นการแยกขาดจากผู้อื่น โดยเฉพาะจากแม่หรือคนเลี้ยงที่มักจะเป็นผู้หญิงเพื่อจะให้เด็กพัฒนาอัตตลักษณ์ของเพศสภาพ ‘ตรงข้าม’ กับผู้หญิง ในขณะที่ความเป็นหญิงถูกนิยามโดยการเชื่อมโยงกับผู้อื่น ผู้หญิงจึงมีแนวโน้มจะให้ความสำคัญกับความต้องการและความรู้สึกของผู้อื่น และหวาดหวั่นหรือรู้สึกผิดกับความสำเร็จที่ได้มาจากการแข่งขันและการให้ความสำคัญกับความต้องการของตนเอง เพราะอึดอัดกับข้อใจกับการต้องทำให้ผู้อื่นเป็นทุกข์หรือการสนใจตนเองมากกว่าผู้อื่น ส่วนผู้ชายมีปัญหาเกี่ยวกับการสร้างความสัมพันธ์หรือการเชื่อมโยงกับผู้อื่น³⁵ องค์ความรู้ของสังคมศาสตร์กระแสหลักยึดลักษณะของผู้ชายในการมองโลกและสร้างความรู้ โดยความเป็นหญิงถูกมองว่าเป็นความไม่สมบูรณ์หรือเบี่ยงเบน ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะการผูกขาดการสร้างความรู้โดยผู้ชาย ความรู้จึงมาจากการมองโลกผ่านมุมมองของผู้ชาย เช่นเดียวกับพื้นที่สาธารณะซึ่งเคยครอบครองโดยผู้ชาย กฎกติกาของพื้นที่สาธารณะให้ความสำคัญกับการแลกเปลี่ยน การแข่งขัน และการให้ความสำคัญกับตนเองก่อน ในขณะที่ความเอื้ออาทรเป็นลักษณะที่ถูกมองว่าไม่เหมาะกับกิจกรรมในพื้นที่สาธารณะนัก³⁶ ทำให้เป็นเรื่องยากสำหรับผู้หญิงหลายคนในการแข่งขันในพื้นที่สาธารณะ ผู้หญิงที่ต้องการจะมียุทธศาสตร์ในอาณาบริเวณสาธารณะต้องมีการฝึกฝนเรียนรู้เพื่อเพิ่มพูนความสามารถเพื่อที่จะทำงานได้แบบเดียวกับผู้ชาย

ผู้หญิงหลายกลุ่มพยายามจะใช้กลไกและอำนาจในระบบการเมืองที่เป็นทางการเพื่อจะแก้ไขความไม่เสมอภาคเท่าเทียมระหว่างชายหญิงในพื้นที่สาธารณะและประเด็นที่ถูกมองว่าเป็นเรื่องเฉพาะของผู้หญิง ซึ่งเกี่ยวข้องกับครอบครัว เด็ก และความสัมพันธ์ชายหญิง กฎหมายและนโยบายสาธารณะของรัฐเป็นเครื่องมือสำคัญในการเปลี่ยนแปลงและ/หรือกำกับควบคุมความเป็นไปในพื้นที่ส่วนตัวของครอบครัว

³⁵ Carol Gilligan, *In a Different Voice* (Cambridge: Harvard University Press, 1982), p.16-17.

และความสัมพันธ์ รัฐได้ควบคุมแ่งมุมของความสัมพันธ์ส่วนตัวของพลเมืองมาโดยตลอด โดยกฎหมายและนโยบายสาธารณะของรัฐซึ่งมีรากฐานความเชื่อเฉพาะเกี่ยวกับบทบาทที่ทางของชายหญิงได้ตอกย้ำและผลิตซ้ำความเป็นชายหญิงและความแตกต่างระหว่างชายหญิงเกี่ยวกับการถือครองทรัพย์สิน โอกาสทางเศรษฐกิจ และรูปแบบของความสัมพันธ์และการอยู่ร่วมกันของชายหญิง³⁷ กฎหมายกำหนดเกณฑ์เกี่ยวกับการแต่งงานและการหย่าร้าง รวมทั้งสถานะและสิทธิของชายหญิงที่ได้มาโดยการแต่งงาน กฎหมายและนโยบายสาธารณะไม่ได้กำกับควบคุมพฤติกรรมของชายหญิงในลักษณะเดียวกันแต่สะท้อนมาตรฐานที่แตกต่างในเรื่องเพศของชายหญิง ในขณะที่เรื่องเพศของผู้หญิงถูกควบคุมอย่างเคร่งครัด ผู้ชายจะมีเสรีภาพจากกฎเกณฑ์มากกว่าผู้หญิง กรอบความเชื่อความหมายเรื่องเพศที่เป็นกระแสหลักจำกัดพฤติกรรมทางเพศไว้ในการแต่งงานแบบผัวเดียวเมียเดียว แต่ความสัมพันธ์ทางเพศนอกการแต่งงานหลายรูปแบบ เช่น การค้าประเวณีหรือการมีความสัมพันธ์ช่อนกกลับถูกยอมรับว่าเป็นเรื่องธรรมดาที่ยอมรับได้สำหรับผู้ชาย ความสัมพันธ์ชายหญิงในสังคมจึงมีรากฐานจากระบบผัวเดียวอย่างเคร่งครัดสำหรับผู้หญิง แต่มีข้อยกเว้นหลายประการสำหรับผู้ชายในการระบายความต้องการทางเพศในรูปแบบนอกการแต่งงาน มาตรฐานสองระดับนี้ได้รับการรับรองโดยรัฐในรูปของนโยบายและกฎหมายที่กำหนดเกณฑ์ที่ต่างกันในการเข้าสู่และออกจากสถาบันการแต่งงาน รวมทั้งการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิงที่รัฐรับรองหรือลงโทษ

มาตรฐานที่แตกต่างถูกตั้งคำถามในหลายสังคม นักเคลื่อนไหวและนักทฤษฎีสตรีนิยมบางกลุ่มเห็นว่ากฎเกณฑ์ของกรอบความเชื่อเรื่องเพศที่ผูกพันกับสถาบันการแต่งงานแบบผัวเดียวเมียเดียวอย่างเคร่งครัดควรจะเป็นกรอบในการจัดความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิงอย่างเสมอภาค โดยพยายามเปลี่ยนแปลงแก้ไขกฎหมายของรัฐที่รับรองมาตรฐานสองระดับให้เป็นมาตรฐานเดียวกันสำหรับชายหญิงโดยยึดหลักการความเสมอภาคเท่าเทียมของพลเมืองเป็นฐานและประเด็นสนับสนุนหลัก ในขณะที่

³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 18.

³⁷ Virginia Saprio, "When Are Interests Interesting?: The Problem of Representation of Women," in *Feminism and Politics*, ed. Anne Phillips (Oxford: Oxford University Press, 1998), p. 166.

นักสตรีนิยมอีกหลายกลุ่มตั้งคำถามกับกรอบเรื่องเพศที่ยึดอยู่กับความสัมพันธ์ชายหญิงและสถาบันครอบครัวแบบพ่อ-แม่-ลูก รูปแบบความสัมพันธ์เช่นนี้มีรากฐานอยู่ที่ความไม่เท่าเทียมกันระหว่างสองเพศสภาพ กรอบความหมายเรื่องเพศของสังคมจึงเป็นการสะท้อนและผลิตซ้ำการครอบงำของผู้ชายและการสยบยอมของผู้หญิง ที่ผู้หญิงถูกมองเป็นเพียงวัตถุทางเพศที่สะท้อนความต้องการของผู้ชาย³⁸ การยึดกรอบความหมายเรื่องเพศเช่นนี้จึงเป็นการตอกย้ำที่ทางของผู้หญิงในฐานะผู้สนองความต้องการทางเพศในปิตาธิปไตย อย่างไรก็ตามการต่อสู้ในทางกฎหมายเพื่อสร้างความเท่าเทียมในมาตรฐานของพฤติกรรมทางเพศของชายหญิงได้เป็นประเด็นหลักในการต่อสู้ของขบวนการทางสังคมของผู้หญิง การพยายามจะเปลี่ยนแปลงหรือรักษากฎหมายของรัฐที่รับรองความสัมพันธ์ทางเพศบางรูปแบบ สะท้อนการผลักดัน/นำเสนอประเด็นที่ถูกมองว่าเป็นเรื่องส่วนตัว/เรื่องเล็กให้กลายเป็นประเด็นสาธารณะที่รัฐต้องแก้ไข จัดการ หรือคุ้มครอง ในขณะที่ฝ่ายที่ต้องการจะรักษามาตรฐานต่างระดับในเรื่องเพศของชายหญิงปฏิเสธการนำเสนอดังกล่าว โดยหยิบยกและตอกย้ำแง่มุมความเป็นส่วนตัวและการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมที่ฝังามของสังคม แต่ละฝ่ายต่างก็แย่งชิงกันตีความ/ให้ความหมายกฎเกณฑ์ที่เป็นอยู่และข้อเสนอเกี่ยวกับการแก้ไขเปลี่ยนแปลง การพยายามเปลี่ยนแปลงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศนำไปสู่การโต้แย้งสาธารณะเกี่ยวกับเรื่องเพศและความสัมพันธ์ส่วนตัวของคนในสังคม ที่ระบบความเชื่อความหมายเรื่องเพศที่แตกต่างได้ปะทะกันในพื้นที่สาธารณะ

การศึกษานี้มุ่งจะวิเคราะห์การโต้แย้งสาธารณะใน 'ประเด็นผู้หญิง' ที่เกี่ยวกับการควบคุมเรื่องเพศให้อยู่ในสถาบันการแต่งงานโดยรัฐ และความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงมาตรฐานและกฎเกณฑ์ที่รัฐรับรอง โดยใช้กรณีการแก้ไข "กฎหมายครอบครัว" (บรรพ 5 ของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์) ในปี พ.ศ. 2519 และกฎหมายเกี่ยวกับการค้าประเวณี (พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี พ.ศ. 2539) เป็นกรณีศึกษา เพื่อจะทำความเข้าใจเกี่ยวกับการปะทะกันของระบบความเชื่อความหมายเรื่องเพศในกระบวนการต่อรองโต้แย้งในเรื่องมาตรฐาน

³⁸ Jaggar, *Feminist Politics and Human Nature*, 260-70; and Diane Richardson, "Sexuality and Feminism," in *Introducing Women's Studies*, ed. Vicotria Robinson and Diane Richardson, 2nd

และกฎเกณฑ์เรื่องเพศที่เคยถูกปิดหรือเก็บงำเพราะความเป็นเรื่องส่วนตัว คำถามหลักที่สำคัญของการศึกษานี้ได้แก่เพศสภาพส่งผลต่อการต่อรองโต้แย้งในเรื่องที่เกี่ยวกับการกำกับควบคุมเรื่องเพศของคนในสังคมอย่างไร ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องเพศและความสัมพันธ์ทางเพศตามความเชื่อและความเข้าใจของผู้หญิงและผู้ชายมีความแตกต่างกันหรือไม่ โดยเฉพาะในแง่มุมที่เกี่ยวกับมาตรฐานต่างระดับสำหรับชายหญิง การต่อรองโต้แย้งในประเด็นที่เกี่ยวกับเรื่องเพศและความสัมพันธ์ชายหญิงกระทบกรอบความเชื่อความหมายเรื่องเพศกระแสหลักหรือไม่อย่างไร

การศึกษานี้ใช้คำอภิปรายของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการพิจารณาร่างกฎหมายทั้งสองฉบับในวาระที่ 1 และ 2 จากบันทึกการประชุมของสภาผู้แทนราษฎร เพื่อจะดูการนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับการควบคุมเรื่องเพศไว้ในการแต่งงานของผู้ที่ต้องการเปลี่ยนแปลงแก้ไขกฎหมายและผู้คัดค้าน และการตีความของแต่ละฝ่ายเกี่ยวกับสภาพความสัมพันธ์ที่เป็นอยู่และอุดมคติที่ควรจะเป็น รวมทั้งมาตรการของรัฐและสังคมในการทำให้ความสัมพันธ์ชายหญิงเข้าใกล้อุดมคติที่แต่ละฝ่ายมีอยู่ การแบ่งผู้อภิปรายออกเป็นผู้สนับสนุนและคัดค้านการเปลี่ยนแปลงไม่ได้หมายความว่าคนที่มีความเห็นโดยรวมนั้นเหมือนกันจะเห็นพ้องต้องกันในทุกประเด็น แต่มีความหลากหลายและไม่สอดคล้องของความเชื่อและความเห็นของนักการเมืองและผู้เชี่ยวชาญที่ได้อภิปรายในสภาผู้แทนราษฎร ที่สะท้อนความสลับซับซ้อนของปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความเข้าใจเรื่องเพศและความสัมพันธ์ของคนในสังคมเป็นอย่างยิ่ง

บทที่ 2

การเมืองของเรื่องส่วนตัว: เรื่องเพศและครอบครัว

เรื่องเพศ (Sex) ถูกจัดว่าเป็นเรื่องส่วนตัวยิ่งของมนุษย์และ 'ปลอดจากการเมือง' เช่นเดียวกับแง่มุมส่วนตัวอื่น ๆ อย่างอารมณ์ความรู้สึก การดูแลเนื้อตัวร่างกาย ความสัมพันธ์และการอยู่ร่วมกัน ครอบครัว/ครัวเรือน ฯลฯ เรื่องเพศมักจะถูกมองว่าเป็นเรื่องธรรมชาติ และเป็นความต้องการพื้นฐานอย่างหนึ่งของมนุษย์เช่นเดียวกับความหิวหรือความกระหาย การถูกเชื่อมโยงกับความเป็นธรรมชาติทำให้ระบบความหมายและกฎเกณฑ์เกี่ยวกับเรื่องเพศและความสัมพันธ์ทางเพศไม่ถูกตั้งคำถาม เรื่องเพศที่ถูกจัดว่าถูกต้องจึงมาขึ้นอยู่กับความสอดคล้องกับความเป็นธรรมชาติ โดยคนในสังคมแยกแยะความสัมพันธ์ทางเพศออกเป็นรูปแบบที่ถูกต้องเหมาะสมเป็นธรรมชาติซึ่งเปลี่ยนแปลงไม่ได้และรูปแบบของการกระทำทางเพศที่ผิดธรรมชาติซึ่งเป็นความวิปริตเบี่ยงเบน ความเชื่อเช่นนี้ถูกท้าทายโดยแนวคิดที่มองว่าวิถีและกฎเกณฑ์ในเรื่องเพศไม่ได้เป็นธรรมชาติ แต่ถูกประกอบสร้างโดยกระบวนการทางสังคม ความต้องการทางเพศอาจจะเป็นส่วนหนึ่งของลักษณะทางชีวภาพของมนุษย์ แต่ต้องการอะไรและวิธีการในการตอบสนองความต้องการเฉพาะนั้นเป็นผลมาจากระบบความเชื่อความหมายของสังคมและความแตกต่างระหว่างบุคคล¹ เรื่องเพศจึงไม่ใช่การตอบสนองความต้องการทางเพศด้วยวิธีการและกิจกรรมที่เป็นธรรมชาติ ระบบความหมายที่เกี่ยวกับเพศเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น นอกจากนี้เรื่องเพศยังเป็นแง่มุมของชีวิตทางสังคมที่มีสถานะพิเศษ เพราะความปรารถนาและพฤติกรรมเรื่องเพศของคนซึ่งถูกจัดว่าเป็นเรื่อง "ส่วนตัว" เป็นอย่างยิ่งของคนในสังคม กลับเป็นแง่มุมของชีวิตมนุษย์ที่ถูกควบคุมกำกับอย่างเข้มงวดโดยสังคม ศาสนา และรัฐ การแสดงออกและความสัมพันธ์ทางเพศของคนถูกตัดสินโดยมาตรฐานทางศีลธรรมหรือผลกระทบต่อสังคมส่วนรวมมากกว่าความพึงพอใจหรือผลกระทบต่อคนที่เกี่ยวข้องโดยตรง²

¹ Catherine A. Mackinnon, "Sexuality, Pornography and Method: Pleasure under Patriarchy," in *Feminism and Philosophy* (Boulder, CO.: Westview Press, 1995), p. 138.

² Gail Hawks, *A Sociology of Sex and Sexuality* (Bristol, PA.: Open University Press, 1996), p. 15.

ระบบความเชื่อความหมายเรื่องเพศเป็นชุดของกฎกติกาและข้อกำหนดทางสังคมเกี่ยวกับการแสดงออกทางกาย ในเรื่องของการแต่งกาย รูปร่างหน้าตา กิริยา มารยาท วิธีชีวิต ความพึงพอใจในเรื่องเพศและบุคคลที่ควรจะเป็นเป้าหมายในความสนใจทางเพศที่เป็นที่ยอมรับว่าถูกต้องดีงามในสังคม ระบบความเชื่อความหมายเรื่องเพศเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตทางสังคมและของประสบการณ์ชีวิตผู้คน ที่มีอิทธิพลต่อการแสดงออกและการกระทำของคน รวมทั้งความปรารถนา อารมณ์ และจินตนาการทางเพศของคนด้วย ในแต่ละสังคมจะมีชุดของความเชื่อและมาตรฐานหลักเกี่ยวกับ “เรื่องเพศที่ปกติ” (normal sex) ที่เชื่อกันว่าสะท้อนหรือสอดคล้องกับธรรมชาติ ระบบความเชื่อนี้ช่วยให้คนในสังคมแยกแยะเรื่องเพศที่ถูกต้องเหมาะสม ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นวิถีปฏิบัติของคนส่วนใหญ่ของสังคมออกจากเรื่องเพศที่ผิดปกติไม่เป็นที่ยอมรับ และมีกลไกในการควบคุมให้สมาชิกของสังคมประพฤติอยู่ในร่องในรอยที่ ‘ถูกต้องดีงาม’ นี้³ คนในสังคมต่างก็กำกับตนเองและผู้อื่นให้อยู่ในกรอบของเรื่องเพศที่ ‘ปกติ’ หรือตอรอง/เป็นขบถต่อกรอบดังกล่าวในบางแง่มุม เรื่องเพศของคนจึงเกี่ยวข้องกับอำนาจและมีความเป็นการเมืองบนฐานของการครอบงำ การควบคุม และการขจัดขึ้น ที่คนในสังคมกระทำกับตนเองและผู้อื่นอย่างสลับซับซ้อน

สถาบันทางสังคมและการเมือง รวมทั้งรัฐได้มีส่วนในการกำกับควบคุมเรื่องเพศและพฤติกรรมทางเพศของคนให้อยู่ในกรอบที่เห็นว่าถูกต้อง/เป็นธรรมชาติ โดยการฝังกล่อมเกลารับรອງรูปแบบของการแสดงออกและความสัมพันธ์ทางเพศที่อยู่ในกรอบของเรื่องเพศที่ชอบธรรมแก่คนในสังคม และลงโทษเมื่อมีการละเมิดหรือล่วงล้ำออกนอกกรอบ กฎหมายของรัฐเป็นเครื่องมือสำคัญในการรับรองความชอบธรรม และคุ้มครองพฤติกรรมที่สอดคล้องกับกรอบเรื่องเพศ และลงโทษพฤติกรรมทางเพศและความสัมพันธ์ที่ขัดแย้งกับแนวที่กำหนดโดยกรอบความเชื่อในเรื่องเพศกระแสหลัก การเปลี่ยนแปลงทางสังคมหลายประการทำให้เรื่องเพศที่เดิมไม่ได้ถูกตั้งคำถาม และการขจัดขึ้นไม่ยอมตามที่เคยจำกัดอยู่ที่ระดับบุคคลอย่างซ่อนเร้นในอาณาบริเวณส่วนตัว ได้กลายเป็นประเด็นการต่อสู้ตอรองที่สำคัญทั้งในพื้นที่ทางสังคมและการเมืองที่เป็นทางการ คนหลายกลุ่มตั้งคำถามกับกรอบเรื่องเพศกระแสหลักและเรียก

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

ร่องลึทธิที่จะแสดงออกหรือรักษาตัวตนทางเพศของตนที่ต่างไปจากกระแสหลัก ผู้หญิงหลายกลุ่มตั้งคำถามกับมาตรฐานและกฎเกณฑ์ที่แตกต่างในเรื่องเพศสำหรับชายหญิง ที่ทำให้ผู้ชายได้รับการยกเว้นหลายประการจากข้อห้ามของกรอบเรื่องเพศที่ขบธรรมเนียม มาตรฐานต่างระดับนี้กลายเป็นประเด็นสำคัญในการต่อสู้ของขบวนการผู้หญิงในหลายสังคมเพื่อขจัดความไม่เท่าเทียมในเรื่องเพศ กลุ่มคนที่เป็น 'ขบถ' ในทางเพศอีกหลายกลุ่มได้เรียกร่องลึทธิที่จะแสดงตัวตนในทางเพศในพื้นที่สาธารณะ รวมทั้งการได้รับการคุ้มครองและสวัสดิการจากรัฐในลักษณะเดียวกับผู้ที่ยอมตามกรอบเรื่องเพศได้รับ⁴ การต่อสู้/โต้แย้ง/ต่อรองนี้เป็นอีกแง่มุมหนึ่งของการเมืองของเรื่องเพศที่เกี่ยวกับการแย่งชิงกันนิยามกฎเกณฑ์ในเรื่องเพศของคนในสังคม

กรอบเรื่องเพศที่ขบธรรมเนียมและความแตกต่างระหว่างชายหญิง

เรื่องเพศและความสัมพันธ์ทางเพศเป็นกิจกรรมในอาณาบริเวณส่วนตัวที่ถูกมองว่ามีผลกระทบต่อสังคมโดยรวม จึงถูกควบคุมอย่างเข้มงวดโดยสังคมและรัฐมาโดยตลอด การเจริญพันธุ์เพื่อสร้างสมาชิกใหม่ทดแทนสมาชิกเดิมเป็นเรื่องสำคัญยิ่งต่อการดำรงอยู่ของสังคมทุกสังคม และการสืบพันธุ์ของมนุษย์เป็นไปโดยมีการรวมเพศระหว่างชายหญิงเป็นองค์ประกอบหลัก แม้ในเวลาที่มีความรู้และเทคโนโลยีด้านการแพทย์จะก้าวหน้าไปมากในช่วงรอยต่อของศตวรรษที่ 20-21 การเจริญพันธุ์ก็ยังต้องอาศัยการร่วมเพศของสองเพศสภาพเป็นหลัก นอกจากนี้ทารกเมื่อแรกเกิดไม่สามารถจะดูแลช่วยเหลือตนเองได้ แต่ต้องพึ่งพิงคนที่โตกว่าเพื่อความอยู่รอด ทุกสังคมจึงต้องควบคุมกำกับพฤติกรรมทางเพศและความสัมพันธ์ของคน และต้องจัดการให้มีผู้ดูแลเลี้ยงดูและกล่อมเกลาสมาชิกใหม่ของสังคมด้วย กิจกรรมเหล่านี้ถูกเชื่อมโยงไว้ด้วยกันในครัวเรือนเพื่อให้เกิดการเจริญพันธุ์ผลิตซ้ำคนรุ่นต่อไป⁵ ในขณะที่เรื่องเพศมีความสำคัญยิ่งต่อการดำรงอยู่ของสังคม ความเชื่อหลักเกี่ยวกับเรื่องเพศในหลายสังคมกลับเป็นไปในทางลบ โดยเรื่องเพศถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดี เพราะ

⁴ Diane Richardson, "Extending Citizenship: Cultural Citizenship and Sexuality," in *Culture and Citizenship*, ed. Nick Stevenson (London: Sage Publications, 2001), p. 154-5.
⁵ Alison M. Jaggar, *Feminist Politics and Human Nature* (Sussex: The Harvester Press, 1983), p. 249.

เป็นแง่มุมของมนุษย์ที่อันตรายและส่งผลในทางทำลายล้างได้⁶ เรื่องเพศจึงเป็นสิ่งที่คนควรระวังหลีกเลี่ยง แต่ความเชื่อเช่นนี้อาจทำให้คนไม่มีกิจกรรมทางเพศ⁷ ซึ่งหมายถึงจะไม่มีการผลิตซ้ำสมาชิกใหม่ให้สังคมจนทำให้สังคมดำรงอยู่ต่อไปไม่ได้ สังคมที่มีความเชื่อหลักเรื่องเพศเป็นไปในทางลบจึงตีกรอบอย่างเฉพาะเจาะจงที่ ยอมรับกิจกรรมทางเพศที่เป็นไปเพื่อการสืบพันธุ์ โดยปฏิเสธเรื่องเพศหลากหลายรูปแบบที่เป็นไปเพื่อความพึงพอใจทางกายของผู้คนแต่เพียงอย่างเดียว⁸

การมองเรื่องเพศในทางลบเป็นอิทธิพลสำคัญประการหนึ่งของ 'ตะวันตก' ต่อหลายระบบคิดในโลก ความเชื่อของคริสตศาสนากระแสหลักว่าความต้องการทางเพศของมนุษย์ รวมทั้งความเจ็บปวดในการคลอดลูกของผู้หญิง เป็นส่วนหนึ่งของการลงโทษของพระเจ้าเมื่อเกิดการฝ่าฝืนข้อห้ามโดยอีฟและอาดัมด้วยการกินผลไม้ต้องห้าม⁹ การมีความต้องการทางเพศจึงเป็นเรื่องที่เลวร้ายและต้องควบคุม แนวคิดเรื่องเพศในทางลบเช่นนี้มีอิทธิพลต่อการมองเรื่องเพศของคนในสังคมที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมต่างไป โดยผ่านการศึกษาแบบ 'ตะวันตก' รวมทั้งการนำเข้าวิทยาการ ความรู้ รูปแบบการปกครอง กฎหมาย และวิถีชีวิตจากสังคม 'ตะวันตก' ขนชั้นสูง/ชนชั้นกลางไทยได้รับอิทธิพลจากแนวคิดเช่นนี้ผ่านกระบวนการนำเข้าต่าง ๆ ดังกล่าวเช่นกัน ทั้งที่ฐานความเชื่อของไทยน่าจะต่างไป คำสอนในเอกสารต่าง ๆ ของพุทธศาสนาให้ภาพของเรื่องเพศที่มีทั้งด้านบวกและลบ โดยด้านดีของเรื่องเพศเชื่อมโยงอยู่กับการเกิดและการเจริญพันธุ์ และด้านลบของเรื่องเพศคือความไม่จริง การก่อให้เกิดความรัก ความชิง การวิวาทแย่งชิง และความไม่รู้จักอ้มไม่รู้จักพอ ซึ่งทำให้เกิดความทุกข์ เรื่องเพศก็ได้รับการยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตทางโลกย์ที่ยากจะหลีกเลี่ยง¹⁰ แม้ว่าแง่มุมด้านบวกของเรื่องเพศจะถูกเชื่อมโยงกับการผลิตซ้ำ/การเจริญ

⁶ Gayle Rubin, "Thinking Sex: Notes for Radical Theory of the Politics of Sexuality," in *The Lesbian and Gay Studies Reader*, ed. Abelove Michele, Aina Barak, and David M. Halperin (New York: Routledge, 1993), p. 11.

⁷ Elaine Pagels, *Adam, Eve and the Serpent* (New York: Vintage Books, 1989), p. 21.

⁸ Carol Queen, "Sex Radical Politics, Sex-Positive Feminist Thought," in *Whores and Other Feminists*, ed. Jill Nagle (New York: Routledge, 1997), p. 127.

⁹ Pagels, *Adam, Eve and the Serpent*, p. 133.

¹⁰ กลวัธน์ ประภาพรพัฒน์, แนวคิดและจริยศาสตร์เกี่ยวกับเพศในพุทธศาสนาเถรวาท (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, พ.ศ. 2545), หน้า 70-78.

พันธฺ์ของคน ความต้องการทางเพศและเรื่องเพศไม่ได้ถูกมองว่าเป็นบาปผิดหรือการลงโทษเช่นเดียวกับความเชื่อของคริสต์ศาสนาระแสหลัก อย่างไรก็ตาม เรื่องเพศและความสัมพันธ์ทางเพศเพื่อการเจริญพันธุ์ได้กลายเป็นองค์ประกอบหลักของกรอบเรื่องเพศที่หลายรัฐและหลายสังคมที่ไม่ได้มีรากฐานทางวัฒนธรรมแบบยิว-คริสต์ยอมรับ

เมื่อกรอบความเชื่อเรื่องเพศยอมรับการร่วมเพศและเพศสัมพันธ์เพื่อการสืบเผ่าพันธุ์มนุษย์ รูปแบบของเรื่องเพศที่สังคมเห็นว่าถูกต้องชอบธรรมจึงจำกัดอยู่เฉพาะการมีเพศสัมพันธ์ระหว่างเพศชายกับเพศหญิงในสถาบันการแต่งงานในระบบคู่เดียว ความสัมพันธ์ทางเพศในลักษณะนี้ได้รับการยอมรับว่าเป็นเรื่องธรรมชาติและปกติ อิทธิพลของกรอบเรื่องเพศนี้ทำให้เรื่องเพศหลากหลายรูปแบบที่อยู่นอกรากฐานถูกมองว่าเป็นปัญหาสังคมที่ต้องมีการแก้ไข และความสัมพันธ์ทางเพศที่ไม่ได้เป็นเรื่องของชายหญิงและเพื่อการเจริญพันธุ์ เช่นการมีความสัมพันธ์ทางเพศกับคนที่มิเพศสภาพเดียวกันถูกจัดว่าเป็นความเบี่ยงเบน ผิดศีลธรรมและ/หรือผิดธรรมชาติ¹¹ การตีกรอบเรื่องเพศที่เป็นที่ยอมรับว่าถูกต้องชอบธรรมในลักษณะนี้จำกัดรูปแบบความปรารถนาและพฤติกรรมทางเพศ และทรงพลังอำนาจในการทำความเข้าใจเรื่องเพศของคนในสังคม การศึกษาเรื่องเพศจึงถูกมองโดยจำกัดอยู่ในการแต่งงานหรือในชีวิตคู่ราวกับว่าคนที่อยู่นอกสถาบันการแต่งงานไม่มีพฤติกรรมหรือความสัมพันธ์ทางเพศ¹²

กรอบของเรื่องเพศที่รับรองและให้ความชอบธรรมเฉพาะกับความสัมพันธ์ทางเพศที่เกิดขึ้นระหว่างชายหญิงในสถาบันการแต่งงาน ถูกเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจในระบบปิตาธิปไตย (Patriarchy) นักคิดสตรีนิยมแนวสุดขั้ว (Radical Feminism) เห็นว่าผู้หญิงประสบกับกดขี่นานาชนิดโดยระบบที่ผู้ชายเป็นใหญ่ในอาณาบริเวณส่วนตัวที่เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ในครอบครัว ซึ่งรวมถึงแง่

¹¹ Rubin, "Thinking Sex," p. 13-15.

¹² Sallie Tisdale, *Talk Dirty to Me: An Intimate Philosophy of Sex* (London: Pan Books, 1995), p. 7.

มมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเพศด้วย¹³ การแบ่งบทบาทหน้าที่ระหว่างชายหญิงโดยอาศัยลักษณะทางชีวภาพที่เกี่ยวกับระบบการเจริญพันธุ์ของมนุษย์ได้แผ่ขยายไปครอบคลุมแง่มุมต่าง ๆ ของชีวิตทางสังคมของมนุษย์ บทบาทและความรับผิดชอบที่ถูกจัดให้เป็นของผู้หญิงเกี่ยวข้องกับการทำหน้าที่แม่และเมียในพื้นที่ส่วนตัวของครัวเรือน ร่างกายและจิตสำนึกของผู้หญิงถูกควบคุมอย่างเข้มงวดเพื่อให้ผู้หญิงทำหน้าที่หน่วยในการสืบพันธุ์และเพื่อสนองความต้องการทางเพศของผู้ชาย เรื่องเพศระหว่างชายหญิงที่ได้รับการยอมรับว่าถูกต้องจึงไม่มีอะไรของบรรทัดฐานส่วนตัวของคนในสังคมหรือเป็นธรรมชาติ แต่เป็น ‘อุดมการณ์’ ที่รองรับและสนับสนุนการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากร่างกายและจิตใจของผู้หญิงโดยผู้ชายด้วยการทำให้ผู้หญิงเชื่อมโยงตนเองกับผู้ชายเท่านั้น¹⁴ ประสบการณ์ของผู้หญิงในพื้นที่ส่วนตัวจึงมีความเป็น “การเมือง” เป็นอย่างยิ่งเพราะเป็นเรื่องของการควบคุมกำกับร่างกายของผู้หญิงเพื่อประโยชน์ของผู้ชายในความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ผู้ชายเป็นใหญ่

ปีตารีปไตเยอริคเอาเปรียบร่างกาย แรงงาน และอารมณ์ความรู้สึกของผู้หญิงในสถาบันต่าง ๆ ในพื้นที่ส่วนตัว ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ทางเพศภาคบังคับ ครอบครัว หรือความเป็นแม่ สถาบันเหล่านี้ถูกสร้างขึ้นเพื่อกำกับให้ผู้หญิงทำหน้าที่สนองความต้องการทางเพศของผู้ชายและเป็นหน่วยในการสร้างสมาชิกใหม่สำหรับสังคม¹⁵ เรื่องเพศและความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิงตามกรอบความเชื่อเช่นนี้สะท้อนความไม่เท่าเทียมระหว่างชายหญิงและผลิตซ้ำหรือทำให้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ผู้ชายเป็นใหญ่ดำรงอยู่ต่อไป¹⁶ โดยความเชื่อความหมายเรื่องเพศกำหนด จัดการ และควบคุมความปรารถนาและการแสดงออกที่เกี่ยวข้องกับเพศของมนุษย์ในลักษณะที่การครอบงำของผู้ชายและการสยบยอมของผู้หญิงถูกทำให้เป็นเรื่องเชิงสังวาส¹⁷ บทบาทที่ทาง

¹³ Kate Millet, *Sexual Politics: A Surprising Examination of Society's Most Arbitrary Folly* (Garden City, NY: Doubleday, 1970), p. 43.

¹⁴ Adrienne Rich, "Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence," in *Feminism*, Vol. II, ed. Susan Moller Okin and Jane Mansbridge (Aldershot: Edward Elgar Publishing, 1994), p. 39-40.

¹⁵ Jaggar, *Feminist Politics and Human Nature*, p. 256-270.

¹⁶ Diane Richardson, "Sexuality and Feminism," in *Introducing Women's Studies*, ed. Victoria Robinson and Diane Richardson, 2nd ed. (Washington Square, NY: New York University Press, 1997), p. 153.

¹⁷ Mackinnon, "Sexuality, Pornography and Method: Pleasure under Patriarchy," p. 137.

ในเรื่องเพศเป็นเรื่องของการที่ผู้ชายเป็นฝ่ายริเริ่มและเป็นผู้นำในทุกขั้นตอนของเรื่องเพศในขณะที่ผู้หญิงเป็นผู้ตามและคอยตอบสนองการริเริ่มของผู้ชาย ความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมและการเอาวัดเอาเปรียบจึงฝังรากอยู่ในกรอบความหมายเรื่องเพศที่จำกัดอยู่เพียงระหว่างชายหญิง

ในกรอบของเรื่องเพศที่ขบธรรมเนียม มาตรฐานของพฤติกรรมทางเพศที่ถูกต้องเหมาะสมของชายหญิงมีความแตกต่างกัน แม้ว่าเรื่องเพศที่ได้รับการยอมรับจากสังคมจะถูกจำกัดอยู่ในการแต่งงานในระบบผัวเดียวเมียเดียว กรอบเรื่องเพศนี้กลับให้อิสระแก่ผู้ชายที่จะร่วมเพศหรือมีความสัมพันธ์ทางเพศนอกการแต่งงานในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการให้บริการการค้าประเวณีไปจนถึงการมีความสัมพันธ์นอกการสมรส ทั้งก่อนและหลังแต่งงานแล้ว แต่พฤติกรรมทางเพศของผู้หญิงถูกจำกัดให้อยู่ในสถาบันการแต่งงานอย่างเคร่งครัด ระบบความเชื่อเรื่องเพศนี้มีภาพของผู้ชายว่าเป็นฝ่ายที่มีความต้องการทางเพศที่ทรงพลังและยากที่จะควบคุม จึงต้องมีช่องทางให้ผู้ชายได้ระบายความต้องการและผู้หญิงต้องระมัดระวังที่จะไม่ไปกระตุ้นเร้าให้ผู้ชายเกิดความต้องการทางเพศ¹⁸ เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกบังคับร่วมเพศหรือการใช้ความรุนแรงทางเพศ มายาคติเช่นนี้รองรับความมองการข่มขืนที่ผู้หญิงต้องเป็นฝ่ายรับผิดชอบต่อความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับตน และสนับสนุนการดำรงอยู่ของสถาบันการค้าบริการทางเพศในฐานะที่เป็นช่องทางสำคัญเพื่อการสนองความต้องการทางเพศที่มากเกินไปของผู้ชาย เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้ชายไปข่มขืน 'ผู้หญิงดี ๆ' ให้แปดเปื้อน นอกจากนี้เรื่องเพศยังมีผลกระทบที่แตกต่างกันสำหรับชายหญิง การมีพฤติกรรมทางเพศนอกกรอบที่จำกัดเรื่องเพศในการแต่งงานมี 'ราคา' ที่แตกต่างกันสำหรับคนสองเพศสภาพ การสัมผัสหรือมีประสบการณ์ทางเพศทำให้ผู้หญิงแปดเปื้อนมีราศีและความดีงามของผู้หญิงถูกตัดสิ้นจากการประพฤติปฏิบัติในเรื่องเพศมากกว่าแถมมและการกระทำอื่น ๆ ในชีวิต ผู้หญิงจึงไม่ควรจะสนใจฝึกไฝหรือมีประสบการณ์ในเรื่องเพศมากนัก¹⁹ ความไร้เดียงสา/บริสุทธิ์ผุดผ่องของผู้หญิงมีค่าและได้รับการยกย่อง ในขณะที่ผู้ชายถูกคาดหวังให้มีประสบการณ์และมีความสามารถในเรื่องเพศ ประสบการณ์ทางเพศ

¹⁸ Richardson, "Sexuality and Feminism," p. 161.

¹⁹ Laurie Shrage, Moral Dilemmas of Feminism: Prostitution, Adultery, and Abortion (New York: Routledge, 1994), p. 133-137.

ไม่ทำให้ผู้ชายแปดเปื้อนแต่เป็นเรื่องราวธรรมดาที่สังคมคาดหวังเพราะมายาคติเกี่ยวกับความต้องการทางเพศที่มากมายและต้องระบายออกของผู้ชาย

มาตรฐานที่แตกต่างในเรื่องเพศของชายหญิงถูกอธิบายโดยปัจจัยทางเศรษฐกิจ การที่ผู้หญิงถูกบังคับให้ปฏิบัติตามระบบผิวเดียวอย่างเข้มงวด แต่ผู้ชายไม่ถูกคาดหวังให้มีความสัมพันธ์ทางเพศอยู่กับผู้หญิงคนเดียวในการแต่งงาน อาจมีรากฐานมาจากความต้องการของผู้ชายที่จะส่งผ่านทรัพย์สินส่วนตัวที่ตนเองทำมาหาได้ไปสู่เลือดเนื้อเชื้อไขของตน ทำให้ต้องมีการควบคุมเรื่องเพศของผู้หญิงอย่างเคร่งครัดเพื่อให้ผู้ชายที่เป็นสามีมั่นใจได้เต็มที่ว่าเด็กที่เกิดมาจากภรรยาของเขา เป็นลูกของเขาไม่ใช่ของชายอื่น²⁰ การควบคุมประเพณีของผู้หญิงอย่างเคร่งครัดจึงมีความสำคัญยิ่งในสังคมปิตาธิปไตยที่เชื่อในการถือครองทรัพย์สินส่วนบุคคล

การควบคุมเรื่องเพศของผู้หญิงเป็นกระบวนการที่สลับซับซ้อนที่ผู้หญิงควบคุมตนเองและถูกควบคุมโดยคนอื่นและสถาบัน/กลไกทางสังคม ความเป็นหญิงในปิตาธิปไตยถูกนิยามในสองมิติคือ ‘ความเป็นแม่/แม่พระ’ ที่เป็นผู้ให้โดยไม่คำนึงถึงตนเองและการเป็น “วัตถุทางเพศ” ที่ดำรงอยู่เพื่อสนองความต้องการทางเพศของผู้ชาย สังคมยกย่องให้คุณค่ากับมิติแรกและดูแคลนตัวตนทางเพศของผู้หญิง แง่มุมที่ขัดแย้งกันเองนี้ต่างก็เป็นองค์ประกอบหลักของความเป็นหญิงที่ผู้หญิงพยายามจัดการอย่างยากเย็น เพราะกรอบเรื่องเพศคาดหวังให้ผู้หญิงทำตนให้มีเสน่ห์น่าสนใจ ดึงดูดใจสำหรับผู้ชาย โดยคุณค่าของผู้หญิงถูกตัดสินโดยความสวยงามซึ่งมีความเป็นที่พึงปรารถนาทางเพศเป็นองค์ประกอบหลักประการหนึ่ง ความสวยงามน่าสนใจของผู้หญิงมีแง่มุมที่เกี่ยวพันกับการดึงดูดทางเพศ/การกระตุ้นเร้าทางเพศ การเสริมแต่งร่างกายและกิริยาท่าทางของผู้หญิงอาจเป็นไปในทางเข้ายวนกระตุ้นเร้าที่ทำให้ผู้หญิงถูกมองเป็น ‘วัตถุทางเพศ’ ที่พร้อมจะสนองหรือเกี่ยวข้องในเรื่องเพศ ซึ่งเป็นการก้าวข้ามเส้นแบ่งอาณาเขตของความเป็นผู้หญิงดีที่บริสุทธิ์ผุดผ่อง²¹ กรอบเรื่องเพศนี้ประณามผู้หญิงที่มีทิตาหรือดูเหมือนจะไม่อยู่ในร่องในรอยของเรื่องเพศที่ดั่งาม ผู้หญิงที่ไม่ดีถูกนิยามว่าสนใจ/มีประสบการณ์/เชื่อมโยงกับเรื่องเพศอย่างตรงไปตรงมา

²⁰ Friedrich Engels, *The Origin of Family, Private Property and the State*.

²¹ Jaggar, *Feminist Politics and Human Nature*, p. 260.

และเปิดเผย ซึ่งเป็นเรื่องเสื่อมเสียอย่างใหญ่หลวงและตรงข้ามกับความเป็นแม่/แม่พระที่ได้รับการเชิดชู ภาพลักษณ์ที่กระตุ้นเร้าอารมณ์ทางเพศนี้ถูกมองว่าเป็นภัยอันตรายสำหรับผู้ชายในกรอบความเชื่อที่มองเรื่องเพศในทางลบ²² ผู้หญิงจึงพยายามจะควบคุมเรื่องเพศของตนอย่างเคร่งครัดหรือปฏิเสธตัวตนทางเพศของตนเองเพื่อให้ได้รับการยอมรับ²³ ภาพลักษณ์ของความเป็น “หญิงดี-หญิงเลว” มีความสำคัญยิ่งในการสร้างอัตลักษณ์ของผู้หญิง และควบคุมกำกับพฤติกรรมทางเพศของผู้หญิง เพราะการถูกตีตราว่าเป็น “ผู้หญิงไม่ดี” หมายถึง “การตาย” ในทางสังคม ที่ส่งผลในรูปของการไม่เป็นที่ยอมรับ การสูญเสียความเคารพนับถือจากผู้อื่น การถูกตัดขาดจากสังคม และอาจจะรวมไปถึงการถูกกระทำความรุนแรงทางตรงหลายรูปแบบ²⁴ “ผู้หญิงไม่ดี/หญิงแพศยา” ที่มีประสบการณ์ทางเพศในรูปแบบที่ไม่เป็นที่ยอมรับหรือแสดงออกในเรื่องเพศอย่างเปิดเผยได้เป็น “ความเป็นอื่น” สำหรับการก่อตัวและการประกอบสร้างตัวตนทางเพศของผู้หญิงในสังคม²⁵ ผู้หญิงพยายามจะหลีกเลี่ยงจากการถูกตีตราว่าเป็น ‘หญิงเลว’ ด้วยการสยบยอมต่อกรอบความหมายเรื่องเพศที่มีแง่มุมที่ขัดแย้งกันเอง

การควบคุมเรื่องเพศของผู้หญิงในสังคมจึงไม่ได้เป็นเพียงการกำหนดกฎเกณฑ์และการกำกับให้อยู่ในร่องในรอยโดยสังคมและรัฐเท่านั้น แต่ผู้หญิง (และคนกลุ่มอื่น ๆ ในสังคม) ได้รับเอาานิยามและการจัดหมวดหมู่ที่เกี่ยวข้องเข้าเป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อและตัวตน คนในสังคมมองตนเองและผู้อื่น และทำหรือไม่ทำสิ่งต่าง ๆ โดยอาศัยกฎเกณฑ์และความหมายเหล่านี้เป็นหลัก การกำกับเรื่องเพศของคนในสังคมจึงเป็นเรื่องที่คนทุกคนเป็นทั้งผู้ควบคุมและผู้ถูกควบคุม²⁶ ผู้หญิงสยบยอมและยึดมั่นกับกรอบของเรื่องเพศที่ชอบธรรมเพื่อการยอมรับของสังคม เธอกำกับตนเองให้

²² Sara Halprin, *Look at My Ugly Face: Myths and Musings on Beauty and Other Perilous Obsessions with Women's Appearance* (New York: Penguin Books, 1995), p. 97-101.

²³ Richardson, “Sexuality and Feminism,” p. 162.

²⁴ Naomi Wolf, *Promiscuities: The Secret Struggle for Womanhood* (New York: The Ballantine Publishing Group, 1997), p. 63-64.

²⁵ Eva Pendleton, “Love for Sale: Queering Heterosexuality,” in *Whores and Other Feminists*, ed. Jill Nagle (New York: Routledge, 1997), p. 74.

²⁶ Sandra Lee Bartky, “Foucault, Femininity, and Modernization of Patriarchal Power,” in *Writing on the Body: Female Embodiment and Feminist Theory*, ed. Katie Conboy, Nadia Medina, and Sarah Stanbury (New York: Columbia University Press, 1997), p. 142.

ประพจน์ปฏิบัติอยู่ในร่องในรอยและกำกับผู้อื่นให้อยู่ในกรอบเช่นเดียวกัน โดยใช้การประณามทางสังคมเป็นอาวุธ ผู้หญิงได้เห็นตัวอย่างของ ‘หญิงเลว’ ที่ไม่อยู่ในกรอบเรื่องเพศที่ถูกลงโทษโดยถูกกระทำความรุนแรงและการเสื่อมเสียชื่อเสียง และพยายามจะหลีกเลี่ยงชะตากรรมลักษณะเดียวกันนั้น²⁷ การกำกับควบคุมเรื่องเพศและความสัมพันธ์ทางเพศของชายหญิงในสังคมเป็นเรื่องของการกำกับความเข้าใจและการกระทำของคนโดยบอกว่าอะไรจริงหรือถูกต้อง กลไกในการควบคุมให้คนปฏิบัติตามในรูปของการให้รางวัล/ขมิ้นและการลงโทษ และตัวอย่างที่ทำให้คนแยกแยะถูก-ผิด จริง-ไม่จริงได้²⁸ เรื่องเพศจึงมีความเป็นการเมืองที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการควบคุมกำกับโดยอำนาจที่ไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของการใช้กำลังบังคับ แต่เป็นเรื่องของกลไกการควบคุมที่สลับซับซ้อนที่นำไปสู่การสยบยอมทางร่างกายและจิตวิญญาณ

กรอบเรื่องเพศที่จำกัดกิจกรรมและความสัมพันธ์ทางเพศที่ถูกต้องว่าเป็นเรื่องระหว่างชายหญิงในสถาบันการแต่งงาน ให้ภาพของพฤติกรรมที่เหมาะสมสำหรับชายหญิงอย่างแตกต่างกัน ผู้ชายจะมีเสรีภาพในการประพจน์ ‘นอกกรอบ’ โดยมีเพศสัมพันธ์นอกการสมรส รวมทั้งถูกคาดหวังให้แสดงบทบาทของผู้นำ/ผู้ริเริ่มและมีประสบการณ์ในเรื่องเพศในขณะที่ผู้หญิงเป็นฝ่ายตอบสนอง นอกจากนี้ ‘ราคา’ ของการประพจน์นอกกรอบในเรื่องเพศยังแตกต่างกันสำหรับชายหญิงด้วย ผู้หญิงที่ออกนอกกรอบนอกทางของความเป็นผู้หญิงดีโดยแสดงให้เห็นว่าพร้อม/สนใจหรือมีประสบการณ์ในเรื่องเพศนอกกรอบการแต่งงาน ถูกประณามและสูญเสียการยอมรับนับถือของสังคม ผู้หญิงและผู้ชายจึงอยู่กับชุดของความคาดหวังและความถูกต้องเกี่ยวกับเรื่องเพศที่แตกต่างกัน

การเมืองของเรื่องส่วนตัว: ความจริงของผู้หญิง / ความจริงของผู้ชาย

การต่อสู้กับวิถีปฏิบัติที่จำกัดบทบาทที่ทางของผู้หญิงอยู่กับความเป็นเมียและแม่และมาตรฐานต่างระดับสำหรับชายหญิงในแง่มุมต่าง ๆ ของชีวิตทางสังคมไม่ใช่ปรากฏการณ์ใหม่ ผู้หญิงหลาย ๆ คนขัดขืนไม่ยอมตามวิถีของปิตาธิปไตยด้วยการ

²⁷ Wolf, *Promiscuities*.

²⁸ Michel Foucault, "Truth and Power," in *The Foucault Reader*, ed. Paul Rabinow (New York: Pantheon Books, 1984).

ไม่ยอมเข้าสู่สถาบันหลักอย่างการแต่งงานหรือความเป็นแม่ การปรากฏขึ้นของสตรีนิยมในฐานะแนวพินิจในการหาความรู้และขบวนการทางสังคมตั้งคำถามกับปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่สะท้อนความไม่เท่าเทียมระหว่างชายหญิง นักคิดสตรีนิยมและแนวร่วมตั้งคำถามกับความรู้กระแสหลัก/กระแสชาวยว่าไม่ได้รวมเอาการมองโลกและประสบการณ์ของผู้หญิงไว้ด้วย แต่ ‘ความรู้’ ถูกสร้างโดยมีฐานอยู่ที่มุมมองและวิถีชีวิตของผู้ชายกลุ่มเล็ก อดีตทางเพศเป็นส่วนหนึ่งของรากฐานขององค์ความรู้กระแสหลัก/กระแสชาวย นักคิดสตรีนิยมบางกลุ่มได้ให้ความสำคัญกับประสบการณ์ของผู้หญิงในอาณาบริเวณส่วนตัวรวมทั้งเรื่องเพศและความสัมพันธ์ทางเพศ ประเด็นเรื่องเพศถูกมองอย่างแตกต่างกันโดยนักคิดสตรีนิยมและได้กลายเป็นแง่มุมหลักของการโต้เถียง ‘ภายใน’ แนวพินิจสตรีนิยม

งานของนักคิดแนวสตรีนิยม “คลื่นลูกแรก” ที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดเสรีนิยมให้ความสำคัญกับความคล้อยคลึงระหว่างชายหญิง โดยมองว่าความแตกต่างระหว่างเพศสภาพไม่ได้เป็นเรื่องธรรมชาติ แต่ถูกประกอบสร้างขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือของปิตาธิปไตยในการจำกัดบทบาทที่ทางของผู้หญิงให้ทำหน้าที่เป็นแม่และเมีย การจำกัดบทบาทเช่นนี้ทำให้ผู้หญิงไม่มีโอกาสจะพัฒนาตนเองไปตามศักยภาพ แต่กลับต้องพึ่งพิงผู้ชายในทางเศรษฐกิจและสังคม การถูกกีดกันจากกิจกรรมทางปัญญา การเมืองและเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ทำให้มนุษย์เป็นอิสระและบรรลุความพึงพอใจ ข้อเสนอแนะคือการเปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้เรียนหนังสือและฝึกฝนตนเองเพื่อที่จะได้พัฒนาไปตามศักยภาพและความถนัดในฐานะปัจเจก การศึกษาและอาชีพจะทำให้ผู้หญิงเป็นอิสระในทางเศรษฐกิจจากผู้ชายและสามารถใช้ความสามารถของตนให้เป็นประโยชน์กับสังคมโดยรวมได้²⁹ การสร้างความเท่าเทียมตามความเชื่อนี้มุ่งเน้นการจัดความแตกต่างและมาตรฐานต่างระดับสำหรับคนทั้งสองเพศสภาพ และสร้างความเสมอภาคเท่าเทียมที่ใช้มาตรฐานและกฎเกณฑ์เดียวกันสำหรับทั้งชายและหญิง

นักคิดสตรีนิยมแนวเสรีนิยมให้ความสำคัญกับความเสมอภาคเท่าเทียมระหว่างชายหญิงในการเข้าถึงสิ่งต่าง ๆ ที่ถูกจัดว่ามีคุณค่า ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของรายได้ ทรัพย์สิน

²⁹ Mary Wollstonecraft, "A Vindication of the Rights of Woman," in Mary Wollstonecraft: Political Writings, ed. Janet Todd (Oxford: Oxford University Press, 1994); และ John Stuart Mill, The Subjection of Women (Amherst, NY: Prometheus Books, 1986).

สิน การศึกษา สุขภาพ ความเป็นอิสระ ความปลอดภัยในชีวิตและร่างกาย และความพึงพอใจทางเพศ³⁰ แม้ว่าความไม่เสมอภาคเท่าเทียมในพื้นที่สาธารณะจะเป็นประเด็นหลักที่นักสตรีนิยมแนวเสรีนิยมมุ่งเน้นให้ความสำคัญ ประเด็นเรื่องเพศและมาตรฐานเกี่ยวกับพฤติกรรมทางเพศถูกมองว่าเป็นแง่มุมหนึ่งที่ผู้หญิงถูกกดขี่เอาเปรียบ เมื่อพิจารณาโดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับความเสมอภาคและเสรีภาพ ระบบความเชื่อความหมายเรื่องเพศนี้มีปัญหาสำคัญอยู่หลายประการ กรอบเรื่องเพศที่กำหนดให้ผู้หญิงเป็นแม่/วัตถุทางเพศเพื่อสนองความต้องการทางเพศของผู้ชาย และให้เสรีภาพในเรื่องเพศแก่ผู้หญิงน้อยกว่าผู้ชาย สะท้อนความไม่เท่าเทียมในเรื่องเพศที่ผู้หญิงที่ผู้หญิงไม่สามารถแสดงออกในเรื่องเพศได้มากนัก มาตรฐานที่แตกต่างในเรื่องเพศกำหนดให้ผู้หญิงเป็นผู้ตามและคอยตอบสนอง โดยความต้องการทางเพศและความพึงพอใจของผู้ชายเป็นปัจจัยหลักหรือศูนย์กลางของกฎกติกาต่าง ๆ ในกรอบเรื่องเพศนี้ นอกจากนี้การจำกัดเสรีภาพในการแสดงออกในเรื่องเพศของผู้หญิงกระทบสถานะและประสบการณ์ของผู้หญิงในพื้นที่สาธารณะด้วย เช่นภาพของผู้หญิงในฐานะวัตถุทางเพศเพิ่มความยากลำบากสำหรับผู้หญิงในการแสดงบทบาทต่าง ๆ ในอาณานิคมสาธารณะของระบบเศรษฐกิจและการเมืองที่เป็นทางการ ที่เพศสภาพเป็นแง่มุมหลักในการมองเห็นและตัดสินผู้หญิงถูกมองว่ามากกว่าแง่มุมอื่นอย่าง ความรู้ความสามารถหรือคุณสมบัติเฉพาะอื่น ๆ ที่ทางบทบาทของผู้หญิงในเรื่องเพศจึงกระทบความเสมอภาคเท่าเทียมระหว่างชายหญิงในพื้นที่สาธารณะด้วย

เรื่องเพศถูกมองในกรอบของเสรีนิยมว่าเป็นเรื่องส่วนตัวที่ปัจเจกควรมีเสรีภาพในการเลือกวิถีและการกระทำที่เธอ/เขาพึงพอใจ ตราบเท่าที่การกระทำนั้นไม่ไปล่วงละเมิดหรือกระทบผู้อื่น กิจกรรมและวิถีทางเพศในรูปแบบต่าง ๆ เป็นเรื่องที่ยอมรับได้ถ้าผู้ที่เกี่ยวข้องพึงพอใจและยินยอมพร้อมใจที่จะกระทำ โดยการกระทำเหล่านั้นอาจจะไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งในความสัมพันธ์และการสร้างความผูกพันทางจิตใจและอารมณ์ หรือเพื่อการเจริญพันธุ์ แต่เป็นการสนองความต้องการทางกายเพียงอย่าง

³⁰ Nancy Fraser, "Equality, Difference and Democracy: Recent Feminist Debates in the United States," in *Feminism and the New Democracy*, ed. Jodi Dean (London: Sage Publications, 1997), p.99.

เดียว³¹ การแทรกแซงเรื่องเพศของปัจเจกโดยสังคมและรัฐเป็นการละเมิดสิทธิในเรื่องส่วนตัว ดังนั้นรัฐและสังคมจึงไม่ควรสร้างข้อจำกัดหรือข้อห้ามเกี่ยวกับวิถีในเรื่องเพศที่ผู้ที่เกี่ยวข้องยินยอมพร้อมใจและพึงพอใจ ไม่ว่าจะเป็นการรักเพศเดียวกัน การซื้อขายบริการทางเพศ หรือการใช้สื่อกระตุ้นเร้าความต้องการทางเพศ ผู้หญิงควรจะปฏิเสธกรอบคิดเกี่ยวกับเรื่องเพศที่จำกัดผู้หญิงและมีมาตรฐานต่างระดับที่เน้นการสนองความต้องการทางเพศของผู้ชาย เพื่อปลดปล่อยตนเองให้เป็นอิสระในเรื่องเพศ³²

สตรีนิยมหลายกลุ่มปฏิเสธการให้ความสำคัญกับความเท่าเทียมบนฐานของความเหมือน แต่ให้ความสำคัญกับความแตกต่างระหว่างชายหญิงที่ส่งผลต่อโลกทัศน์วิถีชีวิตและการจัดลำดับความสำคัญของสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตของคนทั้งสองเพศสภาพในระบบคิดแบบทวิลักษณ์ที่เป็นคู่ขัดแย้งที่ชั่วหนึ่งถูกมองว่าดีกว่าหรือสูงส่งกว่าอีกชั่วหนึ่ง ความเป็นหญิงถูกประกอบสร้างขึ้นเพื่อเป็นคู่ขัดแย้งที่ด้อยกว่าหรือเป็นความเป็นอื่นสำหรับความเป็นชาย ในฐานะ “เพศที่สอง” สถานการณ์และเงื่อนไขของผู้หญิงหล่อหลอมให้ผู้หญิงมองว่าตนต่ำด้อยกว่าและต้องพึ่งพิงผู้ชาย การเชื่อมโยงความเป็นหญิงและบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงเข้ากับพื้นที่ส่วนตัวของครอบครัวทำให้โลกของผู้หญิงถูกจำกัดอยู่กับครอบครัวของเธออย่างโดดเดี่ยวและตัดขาดจากผู้หญิงคนอื่น สถานการณ์ของผู้หญิงทำให้ผู้หญิงสนใจกับเรื่องเล็กเรื่องน้อยและรายละเอียดเพราะกิจกรรมต่าง ๆ ในครัวเรือนที่เป็นหน้าที่หลักประกอบด้วยรายละเอียดมากมายที่ต้องเอาใจใส่ กิจกรรมเหล่านี้ไม่ต้องการระบบคิดเชิงตรรกะเหมือนการสร้างความรู้กระแสชาย³³ ในระบบสองเพศสภาพ บทบาทหน้าที่ วิถีชีวิต และวิธีการมองโลกของผู้หญิงต่างจากผู้ชาย แต่งานและสิ่งต่าง ๆ ที่ถูกเชื่อมโยงกับผู้หญิงถูกมองว่าต่ำด้อยและด้อยกว่าสิ่งที่ถูกเชื่อมโยงกับความเป็นชาย การทำความเข้าใจสถานการณ์และประเด็นเกี่ยวกับผู้หญิงจึงต้องศึกษาประสบการณ์ของผู้หญิงในพื้นที่ส่วนตัว ซึ่งมี

³¹ Jaggar, *Feminist Politics and Human Nature*, p. 178-180.

³² Linda LeMoncheck, *Loose Women, Lecherous Men: A Feminist Philosophy of Sex* (New York: Oxford University Press, 1997), p. 3.

³³ Simone de Beauvoir, *The Second Sex*, trans. H.M. Parshley (New York: Vintage Books, 1974).

ความเป็นการเมืองที่เกี่ยวข้องกับการครอบงำและการกำกับควบคุมความเชื่อและพฤติกรรม

สตรีนิยมบางกลุ่มมองความเชื่อมโยงระหว่างระบบความเชื่อความหมายเรื่องเพศ ความเป็นชายหญิง และความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียม ว่ากรอบเรื่องเพศที่จำกัดว่าเป็นเรื่องระหว่างชายหญิงมีฐานอยู่ที่การควบคุมเนื้อตัวร่างกายของผู้หญิงเพื่อทำให้ผู้หญิงกลายเป็นวัตถุทางเพศสำหรับสนองความต้องการทางเพศของผู้ชาย เรื่องเพศในกรอบนี้สะท้อนและทำให้ความไม่เท่าเทียมดำรงอยู่ต่อไป³⁴ เรื่องเพศที่มีอำนาจและความสัมพันธ์เชิงอำนาจรองรับเช่นนี้ไม่ใช่เรื่องของความพึงพอใจหรือรสนิยมส่วนตัว แต่เป็นการแสดงออกอย่างหนึ่งของการครอบงำและการกดขี่ การ 'ปลดปล่อย' ผู้หญิงในเรื่องเพศโดยเน้นความเป็นอิสระทางเพศและความพึงพอใจของผู้หญิงเป็นหลักกลายเป็นการทำให้ผู้หญิงรับเอาความหมายและความพึงพอใจเรื่องเพศแบบผู้ชายที่สะท้อนการเอารัดเอาเปรียบและการกดขี่ผู้หญิง ทำให้ที่ที่เรียกร้องความเป็นอิสระเรื่องเพศในกรอบเดิมมีฐานความเชื่อว่าผลประโยชน์และความต้องการของผู้หญิงเหมือนกับผู้ชาย แต่ในโลกทางสังคมที่แบ่งคนออกเป็นสองเพศสภาพที่มีโลกทัศน์และวิถีปฏิบัติเฉพาะ รวมทั้งระบบความเชื่อความหมายเรื่องเพศที่มีรากฐานมาจากระบบสองเพศสภาพและความไม่เท่าเทียมระหว่างชายหญิง สิ่งที่คุณผู้หญิงต้องการและพึงพอใจอาจจะต่างไปจากผู้ชาย การทำให้ผู้หญิงรับเอาวิถีของผู้ชายและปฏิเสธกฎกติกาทางเพศหลายประการที่เคยเป็นเครื่องมือสำคัญในการต่อรองกับผู้ชายจึงกลายเป็นการสร้างปัญหาทางอารมณ์และความสัมพันธ์ให้ผู้หญิงเสียมากกว่า³⁵ สตรีนิยมต้องเปิดโปงการเอารัดเอาเปรียบ ความโหดร้ายและความรุนแรงของกรอบเรื่องเพศระหว่างชายหญิงในปิตาธิปไตย³⁶ ประเด็นเรื่องความสวยงาม (ความอ้วน ความผอม ผิวขาว ฯลฯ) หรือการให้ความสำคัญกับความรักและความผูกพันถูกมองในฐานะเครื่องมือ/สถาบันในการควบคุมเนื้อตัวร่างกายของผู้หญิงเพื่อสนองความ

³⁴ Richardson, "Sexuality and Feminism."

³⁵ Shulamith Firestone, *The Dialectic of Sex: The Case for Feminist Revolution* (New York: Bantam Books, 1972), p. 143-144.

³⁶ LeMoncheck, *Loose Women, Lecherous Men*, p. 11.

ต้องการทางเพศของผู้ชาย³⁷ ในการต่อสู้เพื่อเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมที่แสดงออกในหลายรูปแบบและหลายแง่มุมของชีวิตทางสังคม เช่นนี้ ผู้หญิงต้องปฏิเสธและตัดขาดจากการมีความสัมพันธ์ทางเพศกับผู้ชาย รวมทั้งเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่นการให้ความสำคัญกับความสวยงาม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีความพยายามที่จะควบคุมสิ่งที่ถูกมองว่าเป็นการแสดงออกของกรอบเรื่องเพศของปิตาธิปไตยที่กดขี่ผู้หญิง อย่างการออกกฎหมายเพื่อควบคุมและเซ็นเซอร์สื่อกระตุ้นเร้าอารมณ์ทางเพศ

ท่าทีเช่นนี้ถูกต่อต้านและปฏิเสธโดยผู้หญิงหลายกลุ่มว่าเป็นการละเมิดสิทธิของผู้หญิงในการแสวงหาความพึงพอใจทางเพศ และทำให้นักคิด/นักต่อสู้ในแนวทางสตรีนิยมบางคนกลายเป็นแนวร่วมกับกลุ่มอนุรักษ์นิยมที่พยายามจะควบคุมจำกัดเรื่องเพศของคนในสังคม ทั้งที่เหตุผลรองรับและวัตถุประสงค์ของแต่ละฝ่ายแตกต่างกัน³⁸ ประเด็นเรื่องเพศจึงกลายเป็นแง่มุมของการโต้เถียงในแนวพินิจสตรีนิยมที่สะท้อนความแตกต่างของการมองเรื่องเพศ ความพึงพอใจทางกาย และความสัมพันธ์ของคนระหว่างคนที่มองเรื่องเพศว่าเป็นส่วนหนึ่งของความผูกพันทางสังคมกับผู้ที่ให้ความสำคัญกับความต้องการทางร่างกายโดยไม่ต้องมีองค์ประกอบอื่น³⁹ หรือระหว่างนักคิดสตรีนิยมและแนวร่วมที่มองความพึงพอใจของปัจเจก ณ เวลานี้ กับผู้ที่มองว่าการจัดการกับความไม่เท่าเทียมระหว่างชายหญิงต้องมีการเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้างและระบบความเชื่อความหมายที่เกี่ยวข้องกับเพศสภาพและความสัมพันธ์ระหว่างเพศสภาพ โดยเรื่องเพศก็เป็นส่วนหนึ่งของระบบความหมายและความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ผู้ชายเป็นใหญ่ ความพึงพอใจทางเพศในกรอบความหมายนี้จึงเป็นความพอใจแบบปิตาธิปไตยที่สะท้อนการกดขี่ผู้หญิงและการมองว่าผู้หญิงต่ำต้อยด้อยค่า⁴⁰ เรื่องเพศดูจะมี 'การเมือง' เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับปิตาธิปไตยและเพศสภาพ แต่ไม่ใช่เรื่องเดียวกันเลยทีเดียว การทำความเข้าใจเรื่องเพศจึงต้องมองความสลับซับซ้อนของการเมืองเรื่อง

³⁷ Firestone, *The Dialectic of Sex*, p. 146-152.

³⁸ Katie Roiphe, *The Morning After: Sex, Fear and Feminism* (London: Hamish Hamilton, 1993).

³⁹ Shrage, *Moral Dilemmas of Feminism*, p. 45-46.

⁴⁰ Lynn S. Chancer, *Reconcilable Differences: Confronting Beauty, Pornography, and the Future of Feminism* (Berkeley: University of California Press, 1998).

เพศที่มีความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับเพศ อย่างการมองเรื่องเพศในทางลบและกลไกในการกำกับควบคุม รวมทั้งความสัมพันธ์กับระบบเพศสภาพและความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชายหญิงด้วย⁴¹

การโต้เถียงเกี่ยวกับเรื่องเพศไม่ได้เป็นเพียงกิจกรรมทางปัญญาที่จำกัดอยู่ในโลกวิชาการ แต่ปรากฏในอาณาบริเวณทางสังคมและการเมืองที่เป็นทางการด้วย ผู้หญิงซึ่งเข้าใจและมีประสบการณ์เกี่ยวกับความเป็นหญิงต่างกันเพราะความแตกต่างในมิติอื่น ๆ ของตัวตนของแต่ละคนมองเรื่องเพศต่างกันไป การพยายามจะผลักดันกรอบของเรื่องเพศที่เป็นสากลเพียงกรอบเดียวจึงถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง โดยผู้หญิงและนักคิดสตรีนิยมที่เห็นต่างไปว่าเป็นการละเลยและกีดกันประสบการณ์และความเชื่อความหมายเกี่ยวกับเรื่องเพศที่ต่างไปของผู้หญิงหลายกลุ่ม ที่ทางเฉพาะของผู้หญิงแต่ละคนทำให้ประสบการณ์ในเรื่องเพศต่างกันไป เรื่องเพศอาจจะเป็นแง่มุมของชีวิตทางสังคมที่ผู้หญิงประสบกับการเอาใจเอาเปรียบและถูกกระทำ แต่เรื่องเพศก็เป็นอาณาบริเวณของชีวิตทางสังคมที่ผู้หญิงหลายคนขัดขืนและปลดปล่อยตนเองจากกรอบของปิตาธิปไตยได้ โดยการไม่สยบยอมต่อวิถีปฏิบัติของกรอบเรื่องเพศที่สะท้อนความไม่เท่าเทียม ซึ่งเป็นการท้าทายและสั่นคลอนความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ผู้ชายเป็นใหญ่ ผู้หญิงจึงไม่ได้เป็นเพียง 'เหยื่อ' ของปิตาธิปไตย แต่ผู้หญิงบางคนบางกลุ่มที่มีองค์ประกอบเฉพาะของตัวเอง อย่างชนชั้น ชาติพันธุ์ ลักษณะและคุณสมบัติของร่างกาย ฯลฯ สามารถจะจัดการ ตีตรองและควบคุมเรื่องเพศได้⁴² ความแตกต่างในการมองเรื่องเพศที่เหมาะสมจึงไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะชายหญิง แต่ผู้หญิงที่มีความเชื่อและประสบการณ์ที่ต่างกันไปก็มีทัศนะเกี่ยวกับเรื่องเพศที่ถูกต้องเหมาะสมต่างกันไปด้วย ความแตกต่างเหล่านี้ส่งผลต่อการโต้เถียงสาธารณะเกี่ยวกับเรื่องเพศในสังคม

สถานะพิเศษของเรื่องเพศที่เชื่อมโยงการกระทำและพฤติกรรมทางเพศของคนว่ามีผลต่อสังคมโดยรวม ทั้งในเรื่องสุขภาพ ศีลธรรมและความเสื่อมของระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคม⁴³ ทำให้คนที่เห็นต่างกันในเรื่องเพศพยายามจะกำกับควบคุมเรื่องเพศของผู้อื่นเพราะเห็นว่าการกระทำที่เป็นส่วนตัวนั้นกระทบกับสันติสุขและความดี

⁴¹ Rubin, "Thinking Sex," p. 4.

⁴² LeMoncheck, Loose Women, Lecherous Men, p. 13-22.

งามของ “ส่วนรวม” ความขัดแย้งเกี่ยวกับความหมายและทิศทางของเรื่องเพศกลายเป็นการโต้เถียงต่อสู้ในพื้นที่สาธารณะว่าอะไรคือเรื่องเพศที่ “ปกติ” กฎเกณฑ์ที่ควรจะเป็นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางเพศของคนในสังคมควรจะเป็นอย่างไร การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมหรือครอบครัวควรจะมีลักษณะอย่างไร ใครควรจะเป็นผู้กำหนดและบังคับใช้กฎเกณฑ์เหล่านี้⁴⁴ การโต้เถียงสาธารณะทั้งในพื้นที่ทางสังคมและการเมืองที่เป็นทางการกลายเป็นเวทีของการปะทะและต่อรองกันของหลักการและกรอบคิดในเรื่องเพศที่แตกต่างกัน โฉวแต่ละฝ่ายพยายามจะส่งอิทธิพลต่อการตีความและการปรับเปลี่ยนกรอบเรื่องเพศที่เป็นที่ยอมรับของสังคมให้เป็นไปในทางที่ตนเองเชื่อ

การควบคุมกำกับเรื่องเพศ

การที่ประเด็นเรื่องเพศและความสัมพันธ์ทางเพศเป็นแง่มุมหนึ่งของการต่อรองโต้เถียงสาธารณะเรื่องเพศ ไม่ได้หมายความว่าคนสังคมมีเสรีภาพในเรื่องเพศเพิ่มมากขึ้น มายาคติที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งในสังคม คือความเชื่อในเรื่องราวของการเปลี่ยนแปลงจากการเก็บกดบังคับในเรื่องเพศมาเป็นการปลดปล่อยในเรื่องเพศ คนมีแนวโน้มจะเชื่อว่าคนในยุคหลังมีเสรีภาพในเรื่องเพศที่จะแสดงออกและเลือกรูปแบบของความสัมพันธ์ทางเพศได้อย่างเสรี แต่เรื่องเพศมีแง่มุมของความต่อเนื่องในการกำกับควบคุมอย่างเข้มงวดมากกว่า กรอบเรื่องเพศมีอิทธิพลในการจัดความสัมพันธ์ของคนอย่างต่อเนื่อง ในช่วงเวลาที่เชื่อกันว่าคนมีเสรีภาพในการเลือกทางเลือกต่าง ๆ ในชีวิตมากขึ้น เรื่องเพศถูกควบคุมด้วยวิธีการที่ซับซ้อนและเห็นได้ไม่ชัดเจน โดยผู้มีอำนาจในการตัดสินใจควบคุมในเรื่องเพศมีความหลากหลายขึ้น เช่น ผู้เชี่ยวชาญและแพทย์ ฯลฯ การควบคุมเรื่องเพศที่ล้าลึกลี้มาจากหลายแหล่งที่กระจายอยู่ในสังคมที่ทุกคนเป็นทั้งผู้ควบคุมและผู้ถูกควบคุมดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น⁴⁵ เรื่องเพศที่เป็นที่ยอมรับว่าปกติถูกตีกรอบอย่างเข้มงวดว่าเป็นความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างชายหญิงเป็นรูปแบบเดียวเท่านั้น และเป็นศูนย์กลางของเรื่องเชิงสังวาสของคนในสังคม⁴⁶ พฤติกรรมทางเพศที่ออกนอกกรอบที่จำกัดอยู่กับความ

⁴³ Hawks, *A Sociology of Sex and Sexuality*, p. 15.

⁴⁴ Marvin M. Ellison, *Erotic Justice: A Liberating Ethic of Sexuality* (Louisville, KY: Westminster John Knox Press, 1996), p. 19.

⁴⁵ Michel Foucault, *The History of Sexuality, Volume I*, trans. Robert Hurley (New York: Vintage Books, 1990).

ของคนในสังคม⁴⁶ พฤติกรรมทางเพศที่ออกนอกกรอบที่จำกัดอยู่กับความสัมพันธ์ชายหญิงในสถาบันการแต่งงานเพื่อการเจริญพันธุ์ และกระทบหรือขัดกับการดำรงอยู่ของปีศาจไปโดยถูกจัดว่าเป็นความวิตถารและผิดปกติ ความปรารถนาและพฤติกรรมทางเพศหลายรูปแบบ เช่นความสัมพันธ์กับคนที่มีเพศสภาพเดียวกัน การมีเพศสัมพันธ์ในวัยเด็กหรือกับเด็ก ถูกมองว่าเป็นเรื่องผิดธรรมชาติหรือเป็นโรคภัยที่ต้องรักษา หรือการมีความสัมพันธ์ทางเพศนอกการแต่งงานในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการซื้อขายบริการทางเพศ การมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงาน หรือการมีความสัมพันธ์ซ้อนหลังจากแต่งงานแล้ว ถูกมองว่าเป็นความไม่ถูกต้อง ไม่เหมาะสมและเป็นปัญหาสำคัญที่ต้องแก้ไขป้องกัน

รัฐเป็น โครงสร้างหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการกำกับควบคุมเรื่องเพศทั้งเรื่อง การแสดงออกทางเพศและพฤติกรรมของพลเมือง โดยผู้ที่ยึดมั่นในระบบความเชื่อ ความหมายเรื่องเพศกระแสหลักและกลุ่มพลังต่าง ๆ ที่มีความเชื่อและวิถีปฏิบัติต่างไป ต่างก็พยายามจะส่งอิทธิพลให้ทั้งกฎหมายและนโยบายของรัฐเป็นไปในแนวทางที่แต่ละฝ่ายเห็นว่าดีงามเหมาะสม กรอบความเชื่อความหมายเรื่องเพศกระแสหลักในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของอัตตลักษณ์ของคนในสังคมและเป็นเครือข่ายของการกำกับพฤติกรรมทางเพศของคนพยายามจะส่งอิทธิพลต่อโครงสร้าง นโยบายและการใช้อำนาจของรัฐให้สอดคล้องกับกฎเกณฑ์หรือทิศทางที่กรอบความหมายนั้นเห็นว่าเหมาะสมดีงาม แต่เครือข่ายของอำนาจในการกำกับเรื่องเพศนี้ก็ต้องเผชิญกับการท้าทายของพลังทางสังคมที่แตกต่างหลากหลายที่ต่างก็พยายามจะให้นิยามใหม่หรือต่อรองกับแง่มุมต่าง ๆ ของระบบความเชื่อความหมายเรื่องเพศ⁴⁷ ผู้คนที่เป็นขบถในทางเพศต่อต้านขัดขืนหรือต่อรองโต้แย้งทั้งโดยวิถีปฏิบัติที่ต่างจากกรอบกระแสหลักและ/หรือการเสนอการตีความและมาตรฐานในเรื่องเพศที่ต่างไป ขบถในเรื่องเพศมีการแสดงออกของเพศสภาพและตัวตนทางเพศ รวมทั้งการประพฤติปฏิบัติที่ต่างไปจากกระแสหลัก บรรดาขบถเหล่านี้ได้พยายามส่งอิทธิพลต่อแนวนโยบายและกฎหมาย

⁴⁶ Hawkes, *A Sociology of Sex and Sexuality*, p. 32.

⁴⁷ Davina Cooper, *Power in Struggle: Feminism, Sexuality and the State* (Buckingham: Open University Press, 1995), p. 1.

ของรัฐด้วย เพื่อให้รัฐรับรองหรือคุ้มครองวิถีปฏิบัติของกลุ่มตน สถาบันและกลไกของรัฐจึงได้กลายเป็นเวทีในการต่อรองและต่อสู้ของความเชื่อที่แตกต่างในเรื่องเพศ

ความแตกต่างหลากหลายในวิถีปฏิบัติและอัตลักษณ์ในเรื่องเพศที่แสดงออกอย่างเปิดเผยในพื้นที่สาธารณะมากขึ้น ถูกมองว่าเป็นทั้งสาเหตุและอาการของความเสื่อมของสังคมและศีลธรรมที่กระทบต่อความมั่นคงและผ่าสุกของสถาบันครอบครัว ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นหน่วยหลักที่ยึดโยงสังคมไว้⁴⁸ การปรากฏตัวในพื้นที่สาธารณะอย่างเปิดเผยของบรรดา ‘ขบถทางเพศ’ อย่างกะเทยหรือคนรักเพศเดียวกันและแนวร่วมสั่นคลอนคนหลายกลุ่มที่ยึดมั่นในกรอบของเรื่องเพศที่ดั้งเดิมและทำให้เกิดความหวาดกลัวในความไร้ระเบียบทางเพศที่เป็นผลของ ‘การเบี่ยงเบน’ ไปจากกรอบเรื่องเพศกระแสหลัก ความที่เรื่องเพศถูกมองว่าเป็นเรื่องสกปรก เป็นเรื่องไม่ดั้งเดิมที่สามารถส่งผลในทางลบได้อย่างมหาศาลต่อสังคม ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ทำให้คนรู้สึกว่เรื่องเพศหลุดจากการควบคุมและกลายเป็นความไร้ระเบียบ จึงถูกมองว่าเป็นภัยอันตรายใหญ่หลวงต่อศีลธรรมและกรอบกติกาของการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ปรากฏการณ์หลายประการที่ดูเหมือนจะสะท้อนการอ่อนกำลังลงของกรอบเรื่องเพศที่ขบธรรมเนียมจึงกลายเป็นประเด็นที่คนหลายกลุ่มเห็นว่าเป็นปัญหาหรือวิกฤตของสังคมที่รัฐต้องเข้ามาจัดการแก้ไข

รัฐควบคุมบางเรื่องเพศของพลเมืองด้วยการออกกฎหมายหรือกำหนดนโยบายสาธารณะ ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญการดำเนินงานของรัฐ รัฐถูกผลักดันให้จัดการกับประเด็นที่กระตุ้นเร้าความไม่พอใจของคนในสังคม ซึ่งมักจะได้แก่การแสดงออกในเรื่องเพศที่ถูกจัดว่า “ลามก” เกินขอบเขตที่จะทนรับได้ ธุรกิจที่อิงอยู่กับเรื่องเพศ การกระทำหรือปัจจัยที่กระทบกับความเป็นอยู่และ/หรือความไร้เดียงสาของเด็ก และการมีเพศสัมพันธ์กับคนเพศสภาพเดียวกัน (Homosexuality) รัฐรับรองการกระทำทางเพศบางประการว่าถูกต้องตามกฎหมาย และจัดว่าวิถีปฏิบัติบางอย่างเป็นความผิดหรืออาชญากรรมที่ต้องมีการลงโทษ กฎหมายจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการกำกับเรื่องเพศหรือบังคับให้พลเมืองยอมตามในเรื่องที่เป็นส่วนตัว⁴⁹ รัฐให้อภิสิทธิ์แก่คนที่ทำ

⁴⁸ Brian McNair, *Mediated Sex: Pornography and Postmodern Culture* (London: Arnold, 1996), p. 78.

⁴⁹ Rubin, “Thinking Sex,” p. 19-21.

ตามกรอบกติกาที่รัฐกำหนดในรูปของการคุ้มครองหรือการให้สิทธิและสวัสดิการ ในขณะที่ผู้ที่ขัดขืนไม่ทำตามถูกลงโทษ โดยการลงโทษอาจจะอยู่ในรูปของการไม่ได้รับการคุ้มครองหรือสวัสดิการที่ผู้ที่ปฏิบัติตามได้รับ คนหลายกลุ่มในสังคมจึงต่อสู้เรียกร้องเพื่อจะรักษาและแสดงออกในแง่มุมต่าง ๆ ของตัวตนทางเพศ โดยมีรัฐสถาบันของเป็นเวทีหลักเวทีหนึ่งในการต่อสู้ต่อรองนี้ เพราะนอกจากการยอมรับโดยรัฐจะหมายถึงการรับรองเสรีภาพในเรื่องเพศและตัวตนทางเพศแล้ว ยังเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์และอภิสิทธิ์อีกหลายประการ

เรื่องเพศซึ่งเป็นเรื่องที่ส่วนตัวเป็นอย่างยิ่งของชีวิตทางสังคมของมนุษย์มีความเป็น 'การเมือง' ที่เกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจกำกับควบคุมความคิดความเชื่อและพฤติกรรมของคน แต่ระบบความเชื่อความหมายเรื่องเพศไม่ได้มีลักษณะของความสอดคล้องที่เป็นเรื่องเดียวกัน การเมืองเรื่องเพศเกี่ยวข้องกับการควบคุม การสยบยอม การขัดขืน และการโต้แย้งอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับความหมาย ความถูกต้องเหมาะสม และรูปแบบที่ควรจะเป็นของการแสดงออกและพฤติกรรมทางเพศของคนในสังคม ความเชื่อที่แตกต่างปะทะกันในพื้นที่และสถาบันหลักทางการเมืองเพื่อจะพยายามส่งผลต่อกรอบเรื่องเพศและการควบคุมพฤติกรรมของคน

บทที่ 3 และ 4 จะเป็นการวิเคราะห์การต่อรองโต้เถียงในเวทีของสภาผู้แทนราษฎร เกี่ยวกับการอภิปรายทางเพศที่จะเป็นแนวทางในการกำกับควบคุมและการคุ้มครองของรัฐ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวและความสัมพันธ์ทางเพศของคนในสังคมไทย

บทที่ 3

กฎหมายครอบครัว: เรื่องเพศ สิทธิ และความเสมอภาคเท่าเทียม

เรื่องเพศและความสัมพันธ์ทางเพศเป็นแง่มุมส่วนตัวของคนที่รัฐควบคุมกำกับ โดยการกำหนดและรับรองลักษณะและรูปแบบของความสัมพันธ์เฉพาะที่ถูกต้องและเป็นที่ยอมรับไว้ในกฎหมายและแนวนโยบายต่าง ๆ ของรัฐ กฎหมายของรัฐกำหนดรายละเอียดของความสัมพันธ์ส่วนตัวและการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ตามจินตภาพของครอบครัวในอุดมคติว่าประกอบด้วยไคร่บ้างและคนเหล่านี้สัมพันธ์กันอย่างไร รัฐกำหนดว่าไคร่มีความสัมพันธ์ทางเพศกับไคร่ได้ เมื่ออายุเท่าไร การเริ่มต้นและสิ้นสุดของความสัมพันธ์เป็นอย่างไร สิทธิอันพึงมีพึงได้ของผู้ที่มีความสัมพันธ์ในรูปแบบที่รัฐรับรองเป็นอย่างไร การรับรองความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับสิทธิทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้ที่เกี่ยวข้อง อันได้แก่สิทธิในการถือครอง การจัดการ และการสืบทอดทรัพย์สิน รวมทั้งการได้รับความคุ้มครองและความช่วยเหลือจากรัฐในรูปของสวัสดิการ เช่น การรักษาพยาบาลหรือการศึกษานอกจากนี้สิทธิที่จะแสดงออกในเรื่องเพศและการมีความสัมพันธ์ทางเพศของรัฐมาพร้อมกับการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของบุคคล¹ เช่นการส่งเสียเลี้ยงดูหรือการยกย่องคู่สมรส เป็นต้น

รัฐจำกัดรูปแบบความสัมพันธ์ทางเพศที่ชอบธรรมว่าต้องเกิดขึ้นระหว่างชายหญิง และให้ความสำคัญกับครอบครัวที่ประกอบด้วยพ่อ-แม่-ลูกและอภิสิทธิ์ทางเพศของผู้ชาย² ภาพของครอบครัวซึ่งเป็นหน่วยหลักที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการเจริญพันธุ์และการเลี้ยงดูสมาชิกใหม่นี้ เป็นรากฐานสำคัญของกฎหมายและนโยบายสาธารณะของรัฐที่ให้ความชอบธรรมกับการแต่งงานระหว่างชายหญิงและเด็กที่เกิดในการแต่งงานนั้น³ ผู้ที่มีรูปแบบความสัมพันธ์ตามเกณฑ์ที่รัฐกำหนดได้ 'รางวัล' หรืออภิสิทธิ์ในรูปของสิทธิในทรัพย์สินและการสืบทอดทรัพย์สิน รวมทั้งส

¹ Diane Richardson, 'Extending Citizenship: Cultural Citizenship and Sexuality,' in *Culture and Citizenship*, ed. Nick Stevenson (London: Sage Publications, 2001), p. 153.

² Davina Cooper, *Power in Struggle: Feminism, Sexuality and the State* (Buckingham: Open University Press, 1995), p. 70-71.

³ Patricia Hill Collins, 'It's all in the Family,' in *Decentering the Center: Philosophy for a Multicultural, Postcolonial, and Feminist World*, ed. Uma Narayan and Sandra Harding (Bloomington, IN.: Indiana University Press, 2000), p. 165.

สวัสดิการและการคุ้มครองหลายรูปแบบจากรัฐ⁴ กฎเกณฑ์และสวัสดิการต่าง ๆ มีรากฐานมาจากความสัมพันธ์รูปแบบเฉพาะนี้และบทบาทที่เหมาะสมถูกต้องของชายหญิงในครอบครัว โดยไม่ได้รวมความสัมพันธ์ที่รูปแบบอื่น เช่นการมีความสัมพันธ์กับคนเพศสภาพเดียวกันไว้ด้วย การมีความสัมพันธ์ทางเพศในรูปแบบที่ต่างไปจากที่รัฐยอมรับหมายถึงการไม่ได้รับการคุ้มครองและสิทธิเหมือนผู้ที่ปฏิบัติตาม

กฎหมายของรัฐไทยที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ชายหญิงและครอบครัวจำกัดรูปแบบเฉพาะของการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมที่รัฐรับรอง ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว ได้ถูกชี้ชัดว่าเป็น “กฎหมายว่าด้วย...ความสัมพันธ์ชายหญิง”⁵ ลักษณะของความสัมพันธ์ชายหญิงที่รัฐรับรองได้เปลี่ยนแปลงจากรูปแบบ ‘ผัวเดียว-หลายเมีย’ มาสู่รูปแบบ ‘ผัวเดียว-เมียเดียว’ ที่ ‘นำเข้า’ จากตะวันตก แต่การกำหนดและรับรองโดยกฎหมายของรัฐไทยจะไม่สอดคล้องกับวิถีปฏิบัติของคนไทยที่เรื่องเพศของผู้ชายไม่ได้จำกัดอยู่ในสถานประกอบการแต่งงานหรือการมีภรรยาคนเดียว โดยกฎหมายยังได้สะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับครอบครัว/ครัวเรือนที่มีผู้ชายเป็นผู้นำและผู้หญิงไม่มีสิทธิมากนัก อิทธิพลของกระแสความเชื่อเกี่ยวกับความเสมอภาคเท่าเทียมระหว่างชายหญิงทำให้เกิดความพยายามจะแก้ไขกฎหมายครอบครัวที่มีรากฐานอยู่ที่มาตรฐานต่างระดับในเรื่องเพศ การเปลี่ยนแปลงที่กระทบต่อรูปแบบความสัมพันธ์และเอกลักษณ์แบบเดิมถูกคัดค้านและโต้แย้งที่นำไปสู่การปะทะกันของระบบความเชื่อความหมายที่แตกต่างกันเกี่ยวกับสถานภาพและรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิง การโต้เถียงต่อรองในการพิจารณาร่างแก้ไขกฎหมายในสภาผู้แทนราษฎรสะท้อนความแตกต่างในการมองว่าจะไรคือประเด็นสาธารณะ และการเชื่อมโยงแง่มุมส่วนตัวอย่างความสัมพันธ์ชายหญิงและครอบครัวเข้ากับพื้นที่สาธารณะ

กฎหมายครอบครัวในสังคมไทย

การกำกับความสัมพันธ์ส่วนตัวของคนในสังคมไทยโดยรัฐปรากฏในกฎหมายลักษณะผัวเมีย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายตราสามดวงซึ่งใช้กันมาตั้ง

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 157.

แต่สมัยอยุธยา กฎหมายลักษณะผ้าเมียรับรองระบบความสัมพันธ์แบบ 'ผ้าเดียว-หลายเมีย' โดยการอนุญาตให้ผู้ชายมีภรรยาได้หลายคนในเวลาเดียวกันและแบ่งประเภทและลำดับชั้นของภรรยา รวมทั้งกำหนดให้หญิงที่สมรสแล้วอยู่ในอำนาจของสามี⁶ ในปีพ.ศ. 2451 ได้มีการชำระและยกร่างกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยเทียบเคียงกับหลักกฎหมายของประเทศตะวันตก หลังจากที่มีการประกาศใช้บรรพ 4 ว่าด้วยทรัพย์สินแล้ว ได้มีการยกร่างบรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว ซึ่งประกาศใช้บังคับในปี พ.ศ. 2478 โดยรับเอาระบบผ้าเดียวเมียเดียวแบบตะวันตกมาเป็นแบบแผน ประเด็นสำคัญของบรรพ 5 คือ การที่รัฐรับรองการสมรสโดยกำหนดให้มีการจดทะเบียน การไม่ยอมรับความสัมพันธ์ช้อน วิธีการยุติการสมรส และการกำหนดให้สามีเป็นหัวหน้าครอบครัวและมีอำนาจในการจัดการทรัพย์สิน⁷ กฎหมายครอบครัวกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะมีความสัมพันธ์ทางเพศได้อย่างชอบธรรม วิธีการเริ่มต้นและการสิ้นสุดความสัมพันธ์อย่างการหมั้นและการสมรส รวมทั้งสถานะและอำนาจในการดำเนินกิจกรรมของครอบครัว ข้อกำหนดเหล่านี้จำกัดเรื่องเพศและความสัมพันธ์ทางเพศที่รัฐรับรองไว้ในสถาบันการแต่งงานระหว่างชายหญิงแบบผ้าเดียว-เมียเดียวเพื่อการเจริญพันธุ์

บรรพ 5 ของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ยกเลิกการให้สิทธิในการมีภรรยามากกว่าหนึ่งคน แต่ยังคงกำหนดให้สามีเป็นหัวหน้าในครอบครัว ภรรยาไม่มีอำนาจในการจัดการทรัพย์สินของครอบครัว ต้องมีภูมิลำเนาตามสามี และไม่มีอำนาจปกครองบุตร ข้อกำหนดทางกฎหมายเช่นนี้ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าสะท้อนความต่ำต้อยและเสียเปรียบทางกฎหมายของผู้หญิง ความพยายามจะแก้ไขกฎหมายครอบครัวเริ่มมาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2498 กระบวนการแก้ไขบรรพ 5 ใช้เวลานานจนแล้วเสร็จในปีพ.ศ. 2519 การเปลี่ยนแปลงในเชิงกฎหมายดูจะเป็นผลมาจากกระแสประชาธิปไตยทางการเมืองที่ยอมรับสถานะทางสังคมและการเมืองของผู้หญิงในฐานะพลเมือง ความเป็นประชาธิปไตยในพื้นที่สาธารณะส่งผลต่อ

⁵ คำอภิปรายของ สมภพ โหตระกิตย์, 10 กันยายน 2519.

⁶ ประสพสุข บุญเดช, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2543), หน้า 2-3.

⁷ ไพโรจน์ คุ้มพลี, -60 ปีกฎหมายครอบครัวไทย- วารสารนิติศาสตร์ 26 (มิถุนายน 1996): 264-265.

การผลักดันวิถีที่เป็นประชาธิปไตยมากขึ้นในความสัมพันธ์ส่วนตัว⁸ การยอมรับสิทธิทางกฎหมายและการเมืองของผู้หญิงเป็นรากฐานในการเรียกร้องสิทธิในการจัดการกับความสัมพันธ์ในพื้นที่ส่วนตัวของผู้หญิง

การแก้ไขกฎหมายครอบครัวเพื่อสร้างความเสมอภาคเท่าเทียมระหว่างชายหญิงใช้เวลายาวนาน ปัจจัยสำคัญที่สนับสนุนความพยายามในการเปลี่ยนแปลงแก้ไขกฎหมายคือการที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 มาตรา 28 ววรรค 2 บัญญัติให้ชายหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน และกำหนดให้มีการแก้ไขกฎหมายที่ขัดแย้งกับมาตรานี้ภายในสองปี บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญทำให้ต้องมีการตราพระราชบัญญัติแก้ไขบรรพ 5 ใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับหลักความเสมอภาคระหว่างชายหญิงในรัฐธรรมนูญ⁹ รัฐบาล ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมท และรัฐบาลของม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมท ได้ตั้งกรรมการทบทวนการแก้ไขบรรพ 5 เพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ และได้มีการเสนอให้สภาผู้แทนราษฎรพิจารณา และประกาศใช้ในปีพ.ศ. 2519¹⁰

ประเด็นสำคัญในบรรพ 5 ที่ต้องมีการแก้ไขเพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญปีพ.ศ. 2517 ได้แก่การให้สามีและภรรยามีสิทธิอย่างเท่าเทียมกันในการจัดการทรัพย์สินของครอบครัวและการปกครองบุตร การเปลี่ยนแปลงเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับอายุของชายหญิงที่จะหมั้นและแต่งงาน รวมทั้งรายละเอียดเกี่ยวกับการเริ่มต้นและสิ้นสุดของความสัมพันธ์ โดยเฉพาะการกำหนดเหตุหย่าเพิ่มเติมจากเดิม ประเด็นการแก้ไขนี้กระทบความเชื่อในบทบาทความเป็นผู้นำครอบครัวของผู้ชายและวิถีปฏิบัติในเรื่องความสัมพันธ์ชายหญิงที่ยังเป็นไปตามระบบผัวเดียว-หลายเมีย การโต้แย้งในประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้สะท้อนความแตกต่างในความเชื่อและการมองรูปแบบความสัมพันธ์ที่ถูกต้องเหมาะสมระหว่างชายหญิง โดยแต่ละฝ่ายที่เห็นต่างกันก็อ้างอิงผลกระทบต่อบรรพ 5 มาเป็นเหตุผลหรือข้ออ้างหลักในการสนับสนุนและคัดค้านการเปลี่ยนแปลง ผู้ที่คัดค้านการแก้ไขกฎหมายมองว่าการเปลี่ยนแปลงหลายประการจะทำให้ครอบครัวแตกแยก ในขณะที่ฝ่ายที่เสนอให้มี

⁸ Anthony Giddens, *The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies* (Cambridge: Polity Press, 1992) cited in Diane Richardson, 'Extending Citizenship: Cultural Citizenship and Sexuality,' in *Culture and Citizenship*, ed. Nick Stevenson (London: Sage Publications, 2001), p. 155-156.

⁹ วิชา สมสวัสดิ์, *กฎหมายครอบครัว* (กรุงเทพมหานคร: คบไฟ, 2540), หน้า 10-11.

การเปลี่ยนแปลงมองว่าการแก้ไขกฎหมายในแนวทางนี้จะเป็นผลดีกับครอบครัวมากขึ้น ต่างฝ่ายก็พยายามจะรักษาครอบครัวตามความเชื่อของตนเกี่ยวกับลักษณะและรูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาที่แตกต่างกัน การโต้เถียงต่อรองในการแก้ไขบรรพ 5 จึงเป็นการปะทะกันของความเชื่อที่แตกต่างเกี่ยวกับบทบาทของชายหญิง รวมทั้งสถานะและความสัมพันธ์ในครอบครัว

ความสัมพันธ์ชายหญิง: ประเด็นสาธารณะและประเพณีไทย

การแก้ไขบรรพ 5 ของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในปีพ.ศ. 2519 ได้มีการเปลี่ยนแปลงหลายประการที่เกี่ยวกับสถานะและความสัมพันธ์ชายหญิงในสถาบันการแต่งงานและครอบครัว หลายประเด็นที่แก้ไขเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ถูกจัดว่าเป็น 'เรื่องเป็นส่วนตัว' ทำให้เกิดการโต้เถียงถึงความเหมาะสมของการใช้เวลาของสภาผู้แทนราษฎรเพื่อพิจารณา "เรื่องเล็ก" ในขณะที่สังคมยังต้องเผชิญกับปัญหาสำคัญที่เป็นเรื่องใหญ่อย่างปากท้องและเศรษฐกิจ สถาบันของการเมืองที่เป็นทางการของรัฐและรัฐบาลควรจะมุ่งไปที่การจัดการกับประเด็นสาธารณะที่กระทบคนหมู่มาก มีการตั้งคำถามว่าเรื่องครอบครัวและความสัมพันธ์ชายหญิงเป็นประเด็นสาธารณะที่รัฐและสังคมควรสนใจและจัดการหรือไม่ นักการเมืองในสภาในเวลานั้นมีความเห็นที่แตกต่างกันเกี่ยวกับความเป็นสาธารณะของความสัมพันธ์ชายหญิงและการแต่งงาน การพิจารณาร่างพระราชบัญญัติเพื่อจะแก้ไขบรรพ 5 เข้าสู่สภาผู้แทนราษฎรเริ่มด้วยการโต้เถียงเกี่ยวกับความหมายของสิทธิและความเท่าเทียม บทบัญญัติเกี่ยวกับความเท่าเทียมระหว่างชายหญิงในรัฐธรรมนูญหมายถึงเรื่องใดบ้าง นอกจากนี้ยังมีการตั้งคำถามว่าการแก้ไขในประเด็นเรื่องสิทธิระหว่างชายหญิงในครัวเรือนอาจไม่ใช่ความต้องการหลักของผู้หญิงส่วนใหญ่แต่เป็นเรื่องของผู้หญิงชนชั้นสูง ที่สนใจแต่ปัญหาส่วนตัวของตนเอง ฝ่ายสนับสนุนการแก้ไขได้โต้แย้งและให้เหตุผลโดยอ้างถึงหลักการเสรีนิยม

เนื่องจากการดำเนินการของรัฐถูกเชื่อมโยงกับกิจกรรมและประเด็นสาธารณะ การผลักดันให้รัฐจัดการกับประเด็นส่วนตัวอย่างความสัมพันธ์ชายหญิงและครอบครัวจึงต้องมีการให้เหตุผลเพื่อแสดงว่าประเด็นและแง่มุมของชีวิตทาง

¹⁰ ไพโรจน์ คุ้มพลี, -60 ปีกฎหมายครอบครัวไทย, หน้า 265-266.

สังคมเหล่านี้เป็นประเด็นสาธารณะที่รัฐควรเข้าไปเกี่ยวข้องและแทรกแซง¹¹ การนิยามประเด็นสาธารณะโดยแยกจากอาณาบริเวณส่วนตัวของความสัมพันธ์และครัวเรือนเป็นกรอบที่จำกัดการทำความเข้าใจและการมองบทบาทหน้าที่ของรัฐในการจัดการแ่งมุมที่เป็นส่วนตัวของคนในสังคม ในการพิจารณาพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติบรรพ 5 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหลายคน “ลำบากใจ” ที่ต้องอภิปรายเรื่องชายหญิงในสภา สส.เหล่านี้มองว่าประเด็นที่เกี่ยวกับครอบครัวและความสัมพันธ์ชายหญิงเป็นเรื่องเล็กและไม่เหมาะสมที่จะใช้เวลาของสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งควรจะใช้ไปกับการแก้ไขปัญหาปากท้องของประชาชนมากกว่าจะได้เถียงกันในเรื่องที่ไม่สำคัญเช่นนี้ สส.หลายคนรวมทั้งกรรมการบางคนได้กล่าวถึงการแสดงความไม่พอใจของประชาชนที่พากันต่อว่าต่อขานว่าสภาไม่สนใจเรื่องที่กระทบกับชีวิตความเป็นอยู่ของพวกเขาอย่างปัญหาเศรษฐกิจ แต่กลับมาเถียงกันเรื่อง “ชู้สาว” ที่เป็นเรื่องไม่สำคัญต่อส่วนรวม¹² นักการเมืองหญิงที่สนับสนุนการแก้ไขกฎหมายชี้ให้เห็นความสำคัญและความเกี่ยวข้องกันกับสาธารณะของประเด็นความสัมพันธ์ชายหญิงเป็นที่รัฐต้องสนใจและแก้ไข โดยเชื่อมโยงเข้ากับครอบครัวซึ่งเป็นหน่วยพื้นฐานของสังคม ความสัมพันธ์ชายหญิงที่ “เท่าเทียม” ตามการแก้ไขนี้จะทำให้ครอบครัวมีความมั่นคงขึ้น ซึ่งจะส่งผลดีต่อสังคมโดยรวมด้วย

พันทิพา วัชรโรบล อภิปรายถึงความเกี่ยวข้องระหว่างครอบครัวกับสังคมว่า

...ที่จริงแล้วปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัวนั้น ทำให้ครอบครัวไม่มีเสถียรภาพและการที่ครอบครัวไม่มีเสถียรภาพนั้นครอบครัวเป็นส่วนหนึ่งของสังคมก็ทำให้สังคมนั้นฟอนเฟะ... เพราะฉะนั้นจึงเห็นว่าความสำคัญของประเทศชาติของเรานั้นขึ้นอยู่กับสังคมส่วนใหญ่ ซึ่งสังคมส่วนใหญ่ก็ประกอบไปด้วยครอบครัว เรื่องนี้จึงเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องหยิบยกขึ้นมาเพราะว่าเป็นส่วนประกอบส่วนหนึ่งของประเทศชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการบาดหมางใจในครอบครัวซึ่งทำให้เกิดผลกระทบกระเทือนไปหลายอย่างถึงบุตรถึงอนาคตของเยาวชนของชาติแล้ว รัฐบาลนี้จึงเห็นความจำเป็นที่จะต้องแก้ไขกฎหมายให้มารองรับเพื่อเป็น

¹¹ Cooper, *Power in Struggle*, p. 68-69.

¹² คำอภิปรายของ พันทิพา วัชรโรบล (ประชาธิปไตย, กรุงเทพ ฯ/ กรรมการ), 10 กันยายน 2519.

การแก้ไขสังคมให้อยู่ในรูปแบบที่ดีและบันดาลความสุขให้แก่สังคม..."¹³

ครอบครัวเป็นหน่วยของความสัมพันธ์และพันธสัญญาในระดับส่วนตัวที่ถูกจัดว่าเป็นสถาบันสาธารณะที่สำคัญยิ่ง เพราะหน้าที่หลักของครอบครัวคือการดูแลและกล่อมเกลาสมาชิกใหม่ของสังคม ความมั่นคงของครอบครัวเป็นเรื่องสำคัญที่รัฐและสังคมต้องให้ความสนใจ การจัดการกับปัญหาที่ทำให้เกิดความไม่สงบสุขในครอบครัวเป็นเรื่องจำเป็นต่อการปฏิบัติการกิจการเลี้ยงดูสมาชิกใหม่ที่เป็นอนาคตของสังคม การแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ชายหญิงเพื่อผดุงรักษาครอบครัวเกี่ยวข้องกับความเป็นไปของประเทศชาติ แต่นักการเมืองบางคนเห็นว่าการแก้ไขกฎหมายครอบครัวในหลายประเด็นจะทำให้ครอบครัวแตกแยกและเป็นผลเสียต่อส่วนรวม การมองต่างในประเด็นนี้จะได้กล่าวถึงในรายละเอียดต่อไป

สส.บางคนยอมรับว่ามีปัญหาเฉพาะกระทบกับชีวิตผู้หญิงและทำให้ชื่อเสียงของประเทศเสียหาย ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสตรีเหล่านี้ต้องการการแก้ไขอย่างเร่งด่วน เช่นการค้าประเวณี ในขณะที่ประเด็นความสัมพันธ์ชายหญิงตามที่เสนอให้มีการแก้ไขในบรรพ 5 ไม่ใช่เรื่องสำคัญและไม่ได้แก้ปัญหาลึกของผู้หญิง

"ผู้หญิงถูกเอารัดเอาเปรียบ ร้อยแปดอย่าง ถูกจับไปไว้ในนันทะกรับในโรงโสเภณีเป็นที่รู้จักอยู่ทั่วไป ถูกกดขี่ข่มเหงเอารัดเอาเปรียบ ถูกจับไปไว้ในโรงอาบอบนวดเหมือนสัตว์ในห้องตุ๊กกระจก ใครต้องการก็ไปซื้อเอา นับเอาเหมือนกับสัตว์"¹⁴

"ที่ฝ่ายชายได้เหยียดหยามให้ผู้หญิงไปนั่งอยู่ในโรงโสเภณีมากมายมหาศาล ท่านได้พยายามแก้ไขในเรื่องนี้หรือไม่ ชื่อเสียงของสตรีไทยได้กระฉ่อนไปในประเทศเยอรมันหรือในต่างประเทศหลาย ๆ ประเทศ ทำให้ชื่อเสียงของสตรีสะท้อนกลับเข้ามาในเมืองไทยว่า สตรีไทยนั้น...มันง่ายเหลือเกิน ง่ายอย่างกับปอกกล้วย ถ้ามีเงินแล้วเป็นไซ้ได้ เราจะแก้ไขอย่างไรครับในข้อนี้ เป็นข้อสำคัญนะ กระผมขอกราบเรียนถาม ท่านแก้มาเท่านี้ยังไม่พอหรือครับ เป็นส่วนน้อยเท่านั้น ส่วนมากยิ่งมากกว่านี้..."¹⁵

¹³ คำอภิปรายของ พันทิพา วัชรโบล (ประชาธิปัตย์, กรุงเทพฯ ฯ/ การมาธิการ), 10 กันยายน 2519.

¹⁴ คำอภิปรายของ พันเอกสมคิด ศรีสังคม (พรรคสังคมนิยม,อุดรธานี), 13 สิงหาคม 2519.

¹⁵ คำอภิปรายของ แคล้ว นรปดี, ขอนแก่น, พรรคแนวร่วมสังคมนิยม, 13 สิงหาคม 2519.

การอภิปรายเช่นนี้เป็นการยอมรับว่ามี ‘ปัญหาผู้หญิง’ ที่รัฐต้องเข้าไปดูแลจัดการ แต่ร่างแก้ไขกฎหมายครอบครัวไม่ใช่ส่วนหนึ่งของปัญหาสำคัญนั้น การหยิบยกประเด็นที่ถูกมองว่าเป็น ‘ปัญหาผู้หญิง’ ที่สำคัญกว่าความสัมพันธ์ชายหญิงและครอบครัว อย่างการกำประเวณีทำให้ สส.หญิงตอบโต้ว่า ได้มีการเสนอร่างกฎหมายดัดต่ออายุใบอนุญาตสถานอาบอบนวดสถานบริการ และร่างกฎหมายปรามโสเภณีเข้าสู่สภาแล้ว และขอให้สส.ชายที่เห็นความสำคัญของประเด็นนี้ร่วมสนับสนุนในการพิจารณาและรับรองร่างกฎหมายเหล่านี้ด้วย¹⁶

นอกจากเรื่อง ‘ความสำคัญ/ความเร่งด่วน’ ของประเด็นแล้ว มีการตั้งข้อสังเกตโดยสส.ชายบางคนว่าการแก้ไขกฎหมายที่กระทบต่อความสัมพันธ์และพฤติกรรมของชายหญิงในครอบครัวนี้เป็นประโยชน์กับผู้หญิงชนชั้นกลางกลุ่มเล็กหรือ “คุณหญิงคุณนาย” โดยผู้หญิงส่วนใหญ่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับประเด็นเหล่านี้

“[การแก้ไขกฎหมายนี้]เป็นความดีนรของสุภาพสตรี คุณหญิงคุณนายไม่กี่คนในกรุงเทพฯ ... แต่ความจริงผู้หญิงซึ่งเป็นตาสี ตาสา นางมา นางอินทร์ ตามบ้านนอกไม่ได้คำนึงถึงสิ่งเหล่านี้มากนักหรอก เขาพอใจที่จะอยู่อย่างของเขา แม้ว่ากฎหมายนี้จะออกหรือไม่ออกก็ไม่ได้ทำให้เขาตื่นเต้นหรือหวาดวิตกอะไรทั้งสิ้น เพราะเขาถือว่าเขามีหน้าที่ที่จะปฏิบัติหน้าที่ความเป็นแม่หรือความเป็นภรรยาอยู่น้อยๆไป ไม่ได้คำนึงถึงว่าสิ่งเหล่านั้นคือสิ่งที่เขาเรียกร้องต้องการ เพราะฉะนั้นการที่เราจะหยิบยกให้ในสิ่งซึ่งประชาชนไม่พร้อมที่จะรับเอา มันพร้อมที่จะรับเอาในสังคมที่เจริญแล้วในกรุงเทพฯ นี่เพียงไม่กี่ครอบครัว หรือบรรดาคุณหญิงคุณนายที่กระโดดโลดเต้นที่ว่าเหวหรือว่าอยากจะมีอะไรเหนือหรือว่าอยากจะมีอะไรอย่างฉันนี่สามารถไปประชุมอย่างเปิดเผยได้ในต่างประเทศว่าประเทศของฉันนั้นมีสิทธิเท่าเทียมกันแล้ว...”¹⁷

กฎหมายครอบครัวจึงไม่ใช่เรื่องใหญ่หรือประเด็นเร่งด่วน และเป็นประโยชน์กับผู้หญิงกลุ่มเล็ก ในขณะที่ผู้หญิงกลุ่มอื่นหรือชนชั้นอื่นพอพอใจกับสภาพที่เป็นอยู่และทำหน้าที่ในครัวเรือนต่อไปอย่างไม่เดือดร้อนกับแง่มุมต่างๆ ของกฎหมาย ถ้าคำอธิบายเช่นนี้สะท้อนสภาพความเป็นไปของผู้หญิงกับกฎหมายของรัฐก็แสดงว่า กฎหมายครอบครัวจะไม่มีผลกับความสัมพันธ์และวิถีปฏิบัติใน

¹⁶ คำอภิปรายของ ผณินทรา ภัคเกษม (พรรคประชาธิปัตย์, เชียงใหม่), 13 สิงหาคม 2519.

พื้นที่ส่วนตัวของผู้คนในสังคมนี้ นอกจากนี่ยังมีการยกประเด็น “ความไม่เป็นไทย” ของกฎหมายนี้ว่าร่างกฎหมายนี้ไม่เหมาะสมกับสังคมไทย เพราะถูกร่างโดยผู้ที่ได้รับการศึกษาจากต่างประเทศซึ่งไม่ได้ให้ความสำคัญหรือยึดขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยเป็นหลักในการจัดทำกฎหมาย มีการตั้งข้อสังเกตว่าแม้ว่าประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์จะได้รับอิทธิพลจากตะวันตก บรรพ 5 ฉบับเดิมร่างโดยขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยเอง การแก้ไขกฎหมายโดยรากฐานระบบคิดแบบฝรั่งจึงไม่เหมาะสม

“กฎหมายนี้ [ร่างแก้ไขบรรพ 5] ไม่ได้เมดอินไทยแลนด์ (made in Thailand) หรือทำในประเทศไทย เป็นความคิดของนักกฎหมายซึ่งจบมาจากเยอรมัน จบมาจากฝรั่งเศสเสียเป็นจำนวนมาก...ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของเราเนี่ยถึงว่าจะอ้างอิงมาจากประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน เราแบ่งออกเป็น 6 บรรพ ของเยอรมันมี 5 บรรพ แต่อย่าลืมว่าในการร่างพระราชบัญญัติบรรพ 1 ถึงบรรพ 4 เท่านั้นที่เราอ้างอิงของเยอรมัน ของประเทศในยุโรป ส่วนบรรพ 5 บรรพ 6 เราร่างตามขนบธรรมเนียมประเพณีของเรา เราในฐานะที่เป็นชาวเอเชีย เราในฐานะที่เป็นคนผิวเหลือง มีขนบธรรมเนียมมีอารยธรรมของเราเอง กฎหมายเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวมรดกจึงเป็นของของเราเอง...”¹⁸

ขนบธรรมเนียมของไทยต่างจากตะวันตก การไปรับเอาวิถีของฝรั่งออกจะเป็นเรื่อง ‘ผิดฝาผิดตัว’ ผู้อภิปรายได้ยกตัวอย่างสนับสนุนประเด็นของตนว่า

“อยากจะมีเมียที่แก่เร็วแต่ตายช้าไหม หรืออยากจะมีเมียที่แก่ช้าแต่ตายเร็ว อันนี้หมายความว่าอย่างไร หมายความว่าถ้าอยากจะไปมีเมียอเมริกันผิวขาวละก็จะแก่เร็วและก็ตายช้า บางทีสามีจะตายก่อนเพราะตรอมใจตาย ถ้าหากจะมีเมียที่แก่ช้าแต่ตายเร็วและจะหาได้ไหม ก็มีเมียเป็นคนไทย...”¹⁹

ในประเด็นความเป็นไทย-ไม่เป็นไทยของร่างแก้ไขบรรพ 5 นี้ ได้มีผู้โต้แย้งว่าถ้าจะมองว่ากฎหมายครอบครัวไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย “กฎหมายรัฐธรรมนูญเองก็ฝืนขนบธรรมเนียมประเพณีเหมือนกับกฎหมาย ป.พ.พ.บรรพ 5

¹⁷ คำอภิปรายของ นิลิต เวทย์ศิริยานันท์ (พรรคพลังประชาชน, ศรีสะเกษ), 10 กันยายน 2519.

¹⁸ คำอภิปรายของ มานะ พิทยาภรณ์ (พรรคกิจสังคม, สุรินทร์), 10 กันยายน 2519.

¹⁹ คำอภิปรายของ มานะ พิทยาภรณ์ (พรรคกิจสังคม, สุรินทร์), 10 กันยายน 2519.

เหมือนกัน²⁰ ข้อสังเกตที่น่าสนใจของนักกฎหมายประการหนึ่งเกี่ยวกับรากฐานเชิงวัฒนธรรมของกฎหมายครอบครัวบรรพ 5 จะขัดกับความเข้าใจของบรรดาสส.ที่พิจารณาการแก้ไขกฎหมายในปีพ.ศ. 2519 ศาสตราจารย์หยุด แสงอุทัยได้กล่าวถึงกฎหมายครอบครัวพ.ศ. 2478 เทียบเคียงมาจากกฎหมายต่างประเทศแทบทั้งสิ้น โดยมีเพียงมาตราเดียวที่ห้ามบุตรหลานฟ้องบุพการีในคดีแพ่งและอาญาที่เป็นของไทย²¹ ถ้าเป็นเช่นนั้นก็หมายความว่ากฎหมายครอบครัวของรัฐไทยสมัยใหม่ได้รับอิทธิพลตะวันตกมากกว่าจะสะท้อนประเพณีไทย บรรพ 5 ฉบับพ.ศ. 2478 จะเป็นการนำเข้ามามาตรฐานเกี่ยวกับเรื่องเพศที่ขอบธรรมที่ต่างไปจากระบบความเชื่อความหมายเรื่องเพศของผู้คนในสังคมไทยอยู่พอสมควร การคัดค้านการแก้ไขกฎหมายในปีพ.ศ. 2519 ในหลายประเด็นโดยอ้างการรักษาวัฒนธรรมไทย อาจจะเป็นอีกหนึ่งตัวอย่างของความเข้าใจผิดเกี่ยวกับเรื่องเพศในสังคมนี้

การเสนอแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับครอบครัวในปีพ.ศ. 2519 โดยมีปัจจัยผลักดันสำคัญคือบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญปีพ.ศ. 2517 ว่าด้วยความเท่าเทียมกันระหว่างชายหญิง ถูกตั้งคำถามเกี่ยวกับความสำคัญของประเด็น เนื่องจากกฎหมายครอบครัวเกี่ยวข้องกับประเด็นความสัมพันธ์ชายหญิงที่ถูกจัดว่าเป็นเรื่องส่วนตัวที่ไม่ใช่ปัญหาใหญ่เร่งด่วนของสังคม ฝ่ายสนับสนุนการแก้ไขได้ชี้ให้เห็นว่ากฎหมายนี้เป็นประเด็นสาธารณะที่มีความสำคัญต่อรับและสังคมโดยรวม เพราะเป็นการบัญญัติกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวซึ่งเป็นหน่วยหลักของสังคม ความเข้มแข็งและการทำหน้าที่ของครอบครัวส่งผลต่อความเป็นไปและอนาคตของประเทศชาติ ผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับการแก้ไขบางคนยอมรับว่าเรื่องความสัมพันธ์ชายหญิงเป็นประเด็นสาธารณะ แต่มีเรื่องอื่นที่สำคัญเร่งด่วนกว่า นอกจากนั้นยังมีการตั้งคำถามเกี่ยวกับความเหมาะสมเชิงวัฒนธรรมของประเด็นการแก้ไขที่ถูกมองว่าลบล้างตะวันตกมากกว่าจะร่างจากรากฐานทางประเพณีของไทยเอง

²⁰ คำอภิปรายของ ดุลย์ คงเกตุ (พรรคกิจสังคม, ร้อยเอ็ด), วาระ 2, หน้า 387.

²¹ ไพโรจน์ กัมพูสิริ, -60 ปีกฎหมายครอบครัวไทย, หน้า 262.

ความสัมพันธ์ชายหญิงและความสำคัญของครอบครัว

ความสำคัญของสถาบันครอบครัวถูกอ้างอิงทั้งโดยฝ่ายที่สนับสนุนและคัดค้านประเด็นต่าง ๆ ในการแก้ไขบรรพ 5 สส.หญิงมองว่าการแก้ไขกฎหมายจะเป็นผลดีต่อครอบครัวเพราะวิถีปฏิบัติและมาตรฐานที่แตกต่างในเรื่องเพศที่สะท้อนอยู่ในกฎหมายทำให้ผู้หญิงในฐานะภรรยาต้องเป็นทุกข์และครอบครัวไม่เป็นสุข การแก้ไขหลายประการจะทำให้สถานการณ์ของผู้หญิงที่เป็นภรรยาดีขึ้นและทำให้ครอบครัวมีความมั่นคงมากขึ้น ในขณะที่สส.ชายมองผลของจากมุมมองของสามีที่เกรงว่าการแก้ไขที่ให้สิทธิผู้หญิงเพิ่มขึ้นจะทำให้ครอบครัวแตกแยก ประเด็นหลักประการหนึ่งของการแก้ไขกฎหมายครอบครัวในปีพ.ศ.2519 เป็นเรื่องของการเพิ่มเงื่อนไขที่ผู้หญิงจะหย่าขาดจากสามีในกรณีที่สามีไปมีความสัมพันธ์ช้อนนอกการแต่งงานกับหญิงอื่น สส.ชายหลายคนคัดค้านการแก้ไขนี้มองว่าเงื่อนไขใหม่ที่เพิ่มขึ้นจะทำให้ครอบครัวแตกแยก เพราะการมีความสัมพันธ์ช้อนเป็นวิถีปฏิบัติของผู้ชายไทย แม้ว่ากฎหมายครอบครัวฉบับเดิมจะรับรองรูปแบบความสัมพันธ์แบบผัวเดียวเมียเดียวอย่างเป็นทางการ วิถีปฏิบัติของคนในสังคมไม่ได้เป็นไปตามกฎหมาย การเพิ่มเติมเงื่อนไขในการหย่าร้างจะทำให้ครอบครัวแตกแยก เพราะการหย่าร้างอันเนื่องมาจากการที่ผู้ชายไม่ปฏิบัติตามหลักผัวเดียวเมียเดียวเป็นไปได้ง่ายขึ้น ดูเหมือนความพยายามจะใช้มาตรฐานเดียวกันในเรื่องเพศนอกการแต่งงานอาจจะทำให้สถาบันครอบครัวไม่มีความมั่นคง

สส. บางคนได้ยกตัวอย่างผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงกฎหมายครอบครัวในลักษณะเดียวกันนี้ที่เกิดขึ้นในประเทศอื่น

“มีการเปลี่ยนแปลงเมื่อ 19 ปีมาแล้วในอิตาลี คล้าย ๆ กับกฎหมายเรานี้แหละครับ คือสิทธิสตรีร้องอยากให้มีสิทธิเท่าเทียมกับผู้ชาย แต่ปรากฏว่าวันเดียวที่กฎหมายประกาศใช้มีคู่ผัวเมียที่ไปฟ้องหย่ากันหรือมีคดีถึงโรงศาลถึง 3 หมื่นคดีในวันเดียว... กระผมเกรงว่ากฎหมายนี้ออกไปแล้ว กลัวจะสร้างความยุ่งยากแทนที่จะเป็นประโยชน์อย่างที่สภาสตรีต้องการ...”²²

ตัวอย่างนี้แสดงว่ามีผู้หญิงจำนวนมากไปใช้สิทธิในการออกจากความสัมพันธ์ในระบบหลายเมียที่ตนไม่พึงพอใจหรือเป็นทุกข์ทันทีที่กฎหมายเปิดโอกาสให้ ผู้

อภิปรายจึงเกรงว่าสังคมไทยจะวุ่นวายเพราะการล่มสลายของครอบครัว ถ้ากฎหมายใหม่เปิดโอกาสในลักษณะเดียวกันให้กับผู้หญิงไทยที่อยู่กับวิถีปฏิบัติและรูปแบบความสัมพันธ์แบบผัวเดียวหลายเมียมาเป็นเวลานาน

อาคม สรสุชาติ เสนอว่าการเพิ่มเหตุหย่าจะเป็นปัญหาต่อเยาวชน เพราะสังคมไทยมีปัญหาการหย่าร้างซึ่งอัตราสูงอยู่แล้ว และมีปัญหาเยาวชนติดยาเสพติด ซึ่งเยาวชนที่มีปัญหาเหล่านี้มาจากครอบครัวที่แตกแยกเพราะพ่อแม่หย่าร้างกัน การเปิดโอกาสให้คนหย่ากันง่ายขึ้นจะทำให้ปัญหาเพิ่มมากขึ้น²³

ชวน หลีกภัย ซึ่งดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงยุติธรรมในขณะนั้น ได้ชี้แจงว่าการแก้ไขกฎหมายเพื่อเพิ่มเหตุหย่าไม่มีผลต่อชีวิตครอบครัวหรือการแตกแยกอย่างที่มีการอภิปรายกัน แต่มีจุดประสงค์หลักเพื่อจะเป็นเครื่องมือจัดการกับปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นกับครอบครัว

“...ชีวิตครอบครัวนั้น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับกฎหมายฉบับนี้ หาใช่ว่าการหย่าร้างจะมากขึ้นหรือน้อยลงเพราะกฎหมายฉบับนี้... ชีวิตผัวเมียที่เขายู่กันได้นั้น บางทีผัวกับเมียไม่เคยทราบด้วยซ้ำว่าสินบนหรือสินสมรสคืออะไร และการหย่าร้างคืออะไร แต่ว่าเขายู่กันด้วยใจ อยู่กันด้วยความรัก... ถึงแม้กฎหมายฉบับนี้จะเขียนให้ลึกซึ้ง และเขียนตามความประสงค์ของท่านสมาชิกได้ดีแค่ไหนก็ตาม กระผมไม่เชื่อว่าโดยสาระของกฎหมายจะมีผลทำให้ชีวิตครอบครัวดีขึ้นหรือเลวลง กระผมคิดว่ากฎหมายเป็นแต่เพียงเครื่องมือที่จะแก้ปัญหา เมื่อครอบครัวเกิดอุปสรรคเกิดอุบัติเหตุในชีวิตครอบครัวขึ้นมาเท่านั้นเองว่า ถ้าเกิดปัญหาอย่างนี้ขึ้นมา สิทธิตามกฎหมายใครที่จะเป็นผู้อุปการะเลี้ยงดู ใครเป็นผู้ที่มีสิทธิครอบครอง มีสิทธิในการปกครองเด็ก...”²⁴

เป็นไปได้ว่าสส.ที่ร่วมพิจารณาร่างแก้ไขกฎหมายครอบครัวต่างก็เห็นกฎหมายนี้เป็นเครื่องมืออย่างที่นายชวนเสนอ แต่ทั้งสองฝ่ายมองการใช้เครื่องมือนี้ไม่เหมือนกัน ฝ่ายหนึ่งมองว่าสิทธิใหม่ ๆ ทางกฎหมายน่าจะทำให้ครอบครัวมีความปรองดองมากขึ้น เพราะผู้หญิงมีเครื่องมือที่จะจัดการแก้ไขปัญหาเมื่อเกิดความสัมพันธ์ช้อนโดยไม่ต้องทนทุกข์ทรมานหรือถูกรังแก ผู้คัดค้านกลับมองเห็นผลกระทบในทางลบของการแก้ไขกฎหมายครอบครัว เพราะผู้หญิงที่เป็นภรรยา

²² คำอภิปรายของ นิสิต เวทย์ศิริยานันท์, (พรรคพลังประชาชน, ศรีสะเกษ), 10 กันยายน 2519.

²³ คำอภิปรายของ อาคม สรสุชาติ (ประชาธิปัตย์, กรุงเทพฯ), 13 สิงหาคม 2519.

²⁴ คำอภิปรายของ ชวน หลีกภัย (รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงยุติธรรม), 13 สิงหาคม 2519.

ช่องทางจะละทิ้งสามีที่มีความสัมพันธ์ซ้อน ความแตกต่างนี้เป็นเพราะการมองประเด็นจากมุมที่ต่างกันของฝ่ายสามีหรือภรรยา

สิทธิทางเพศกับความเท่าเทียมระหว่างชายหญิง

การที่รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2517 บัญญัติให้ชายหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน เป็นเหตุผลสำคัญที่รองรับการแก้ไขกฎหมายหลายฉบับ รวมทั้งกฎหมายครอบครัวเพื่อให้สอดคล้องกับหลักความเสมอภาค การนิยามว่าอะไรคือความเท่าเทียมเป็นประเด็นสำคัญที่มีการโต้เถียงกันในการพิจารณาร่างกฎหมายนี้ในสภาผู้แทนราษฎร การแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับกิจกรรมและความสัมพันธ์ในพื้นที่ส่วนตัวซึ่งแตกต่างจากความเข้าใจที่จำกัดนิยามของสิทธิว่าเป็นเรื่องของสิทธิทางการเมือง สส. ที่ร่วมกันพิจารณาร่างกฎหมายแก้ไขบรรพ 5 มองต่างกันว่าสิทธิที่ชายหญิงควรมีเท่าเทียมกันหมายถึงรวมถึงอะไรบ้าง ความเท่าเทียมควรจะจำกัดอยู่เพียงสิทธิทางการเมืองหรือรวมเอาสิทธิทางสังคมและเรื่องเพศไว้ด้วย สิทธิที่เท่าเทียมกันควรจะเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ที่ดูเป็นส่วนตัวของชายหญิงหรือไม่ อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะนิยามความเท่าเทียมและสิทธิแตกต่างกัน แต่แต่ละฝ่ายมีความเข้าใจคล้ายคลึงกันว่ารากฐานของสิทธิที่เท่าเทียมกันคือความเหมือนกันของมนุษย์

การคัดค้านการแก้ไขกฎหมายเพื่อให้เกิดความเท่าเทียมมุ่งไปที่ความไม่เหมือนหรือแตกต่างระหว่างชายหญิงซึ่งทำให้เท่าเทียมกันไม่ได้ การพยายามจะทำให้ผู้หญิงกับผู้ชายเท่าเทียมกันในทางกฎหมายถูกเปรียบเทียบว่าเป็นการ “เอาลักษณะของผู้หญิงมาให้ผู้ชาย หรือเอาลักษณะของผู้ชายไปให้ผู้หญิง คล้าย ๆ กับว่าผู้หญิงไม่มีหนวดก็จะเขียนหนวดให้ ผู้ชายไม่มีอวัยวะอย่างอื่นก็จะให้มีเหมือนกับของผู้หญิง จะให้เท่าเทียมกันไม่ได้”²⁵ การสร้างความเท่าเทียมเช่นนี้จึงเป็นไปไม่ได้เพราะชายหญิงไม่เหมือนกันในทางสรีระ และทำให้เหมือนกันไม่ได้

การเชื่อมโยงความเท่าเทียมกันเข้ากับความเหมือนสะท้อนออกมาในการตีความว่า สิทธิที่เท่าเทียมกันต้องเป็นในเรื่องที่ชายหญิงทำได้เหมือน ๆ กัน มีการตีความว่าบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญมาตรา 28 วรรคสอง

²⁵ คำอภิปรายของ พ.อ. สมคิด ศรีสังคม (อุดรธานี), 13 สิงหาคม 2519.

“ไม่ได้หมายความว่าทุกอย่างต้องเท่ากันเสมอไป ไม่ใช่สิทธิทุกอย่างเท่ากัน...ไม่ได้หมายความว่าสิทธิในเนื้อตัวร่างกายแห่งลักษณะเพศจะต้องเท่ากันเสมอไป...กฎหมายบทนี้หมายความว่าสิทธิของชายและหญิงจะเท่ากันได้ ก็สิทธิในเรื่องกิจการนั้น หญิงและชายสามารถทำได้เหมือนกัน... เนื่องจากผู้ชายกับผู้หญิงความสามารถไม่เหมือนกันของร่างกาย จิตใจต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน ความสามารถไม่เท่ากัน เพราะฉะนั้นสิทธิที่จะเท่ากันตามรัฐธรรมนูญนั้นต้องสิทธิในเรื่องที่ชายและหญิงมีความสามารถในการนี้เท่ากัน ยกตัวอย่างง่าย ๆ สิทธิเข้าเป็นนักเรียนแพทย์ ชายและหญิงสามารถเป็นแพทย์ได้ดีเท่ากัน ชายและหญิงเข้าด้วยกันได้ สิทธิที่จะเข้าเป็นนักเรียนนายร้อยตำรวจก็ดี สิทธิที่จะเข้าเป็นนักเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ฯ ก็ดี สิทธิที่จะเข้าเป็นนักเรียนนายเรือก็ดี เห็นแล้วว่าความสามารถของชายและหญิงไม่เหมือนกันโดยธรรมชาติ จะให้ทหารออกไปรบมันไม่ได้ เพราะทหารต่างด้าวที่เข้ามาเป็นผู้ชาย ถ้าจะเอาทหารหญิงไปก็สู้เขาไม่ได้ เพราะฉะนั้นด้วยสภาพไม่เหมือนกันอย่างนี้แหละ เราจึงจำเป็นต้องจำกัดสิทธิเข้าไป”²⁶

ความเท่าเทียมจึงถูกเชื่อมโยงอยู่กับความเหมือนในทางร่างกายหรือความสามารถ ชายและหญิงเท่าเทียมกันในสิ่งที่ทำได้หรือเป็นได้เหมือน ๆ กัน การขาดคุณสมบัติที่จะกระทำการหลายอย่างได้เหมือนผู้ชายเป็นเหตุผลหลักของความไม่เท่าเทียม ผู้อภิปรายบางคนได้กล่าวถึงปัญหาในการตัดสินใจของผู้หญิงเพราะการใช้อารมณ์ ความใจเร็วและอ่อนไหว ลักษณะเช่นนี้ทำให้ผู้หญิงไม่มีความสามารถแบบเดียวกับผู้ชาย มีการยกตัวอย่างของความใจเร็วที่ทำให้เกิดปัญหาของผู้หญิง ซึ่งรวมทั้งการอภิปรายของสส.หญิงที่ถูกมองว่าเป็นการใช้อารมณ์

“สิทธิกับจิตใน อารมณ์และความสามารถนั้นไม่เหมือนกัน ผู้หญิงกับผู้ชายนั้นละก็จิตใจ อารมณ์ ความสามารถย่อมแตกต่างกันอย่างแน่นอน ท่านประธานจะสังเกตได้จากการอภิปรายของท่านสมาชิกสภาสตรี ท่านจะเห็นว่าเขาก็อภิปรายกระแนะกระเหน่คนโน้นคนนี้อยู่เสมอ นั่นเป็นการแสดงอารมณ์ของสภาสตรีเหมือนกัน และเราก็ยอมรับอีกเหมือนกันครับว่าผู้หญิงนั้นตัดสินใจอะไรง่าย ๆ รวดเร็วทันใจเสมอครับ แต่ว่าไม่ค่อยมีเหตุผล...สภาสตรีท่านหนึ่ง ท่านเป็นแม่คน ก็โดนลูกชายทำร้ายไปแจ้งตำรวจจับ ศาลตัดสินจำคุก 25 ปี เกิดใจอ่อนสงสารลูกก็จะต้องไปหาทนายเอามาอุทธรณ์ให้ เพราะว่าเอาลูกติดคุกแล้วจะต้องไปเลี้ยงหลานก็ลำบากเดือดร้อน เงินค่าทนายไม่มีก็ต้อง

²⁶ คำอภิปรายของ สวัสดิ์ คำประกอบ (นครสวรรค์), 13 สิงหาคม 2519.

ขายนางามาจ้างทนายอีก ผู้หญิงเรามากก็คิดอะไรคิดแต่ปัญหา
เฉพาะหน้าเท่านั้น..."²⁷

ผู้หญิงถูกมองว่า ไม่มีความสามารถในการใช้เหตุผลและตัดสินใจเองไม่ได้ ทำให้ไม่สามารถจะเป็นผู้ถือครองสิทธิหรือตัดสินใจกระทำการต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง ต้องมีผู้ชายเป็นผู้ดูแลจัดการให้ เช่น การทำนิติกรรม ตามกฎหมายบรรพ 5 เดิมสามีสามารถทำนิติกรรมที่กระทบกับสินบริภัณฑ์ได้โดยไม่ต้องได้รับอนุญาตจากภรรยา ในขณะที่ฝ่ายภรรยาจะกระทำการนิติกรรมต้องได้รับอนุญาตจากสามี สส.ที่ไม่เห็นด้วยกับการแก้ไขให้ภรรยาทำนิติกรรมได้โดยไม่ต้องขออนุญาตสามี มองว่าผู้หญิงไม่มีความสามารถที่จะทำเช่นนั้น โดยเปรียบเทียบกับกรณีของเด็กที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะซึ่งไม่มีความรอบคอบและประสบการณ์ อาจจะถูกเอาเปรียบหรือหลอกลวงได้ การทำนิติกรรมจึงต้องได้รับอนุญาตจากบิดาซึ่งเป็นผู้แทนโดยชอบธรรมเสียก่อน หญิงที่มีสามีก็ต้องได้รับการยินยอมจากสามีด้วยเหตุผลเดียวกัน บรรพ 5 ฉบับเก่ากำหนดให้ผู้หญิงต้องขออนุญาตสามีในเรื่องสำคัญ ๆ เพราะผู้หญิงอาจไม่รอบคอบและใช้อารมณ์ในการตัดสินใจ ซึ่งจะทำให้เกิดความเสียหายได้ ดังตัวอย่างที่มีการหยิบยกว่า "ไม่อย่างนั้นอยู่ดี ๆ สามีมาอยู่ในสภาพผู้แทนราษฎร กลับไปบ้านเข้าบ้านไม่ได้ ภรรยาเอาบ้านไปขายเสียแล้วอย่างนี้เป็นต้น [เพราะภรรยา]เกิดโมโห...."²⁸

ความไม่เท่าเทียมระหว่างชายหญิงในทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และในพื้นที่ส่วนตัวอย่างครอบครัว ได้ถูกอธิบายโดยลักษณะเฉพาะของผู้หญิงที่ทำให้ขาดความเหมาะสมจะทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเอง เช่นความเข้มแข็งทางร่างกาย การขาดความสามารถในการใช้เหตุผล การตัดสินใจโดยใช้อารมณ์ หรือการมอกราชยะละเอียดมากกว่าประเด็นใหญ่ ๆ ที่สำคัญกว่า การขาดคุณสมบัติเหล่านี้ซึ่งจำเป็นสำหรับการมีส่วนร่วมในพื้นที่สาธารณะทำให้ผู้หญิงถูกกีดกันหรือละเลยจากกิจกรรมในโลกนอกบ้านและถูกจำกัดอยู่กับบทบาทหน้าที่ในครัวเรือน²⁹ ผู้หญิงมักถูกเปรียบเทียบกับเด็กที่ตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ เองไม่ได้และต้องพึ่งพิงผู้ชาย³⁰

²⁷ คำอภิปรายของ ปิยะณัฐ วัชรภรณ์ (พรรคกิจสังคม, ศรีสะเกษ), 13 สิงหาคม 2519.

²⁸ คำอภิปรายของ สวัสดิ์ คำประกอบ (นครสวรรค์), 13 สิงหาคม 2519.

²⁹ Ruth Lister, *Citizenship: Feminist Perspective* (London: Macmillan, 1997), p. 70.

³⁰ Simone de Beauvoir, *The Second Sex*, trans .H.M. Parshley (New York: Vintage Books, 1974), p. 665.

การโต้เถียงเกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ ในร่างแก้ไขกฎหมายครอบครัวมีรากฐานความเชื่อเช่นเดียวกันนี้และอ้างความแตกต่างระหว่างชายหญิงว่าเป็นเหตุของความไม่เท่าเทียม ผู้หญิงถูกมองว่ามีธรรมชาติที่ต่างจากผู้ชาย ความเป็นหญิงถูกเชื่อมโยงกับร่างกายและอารมณ์ซึ่งเป็นข้อตรงข้ามกับจิตใจและเหตุผล การมองธรรมชาติของผู้หญิงเช่นนี้เกี่ยวพันอย่างใกล้ชิดกับบทบาทของผู้หญิงในครัวเรือน และเป็นเหตุผลหลักที่ถูกอ้างอิงซ้ำแล้วซ้ำเล่าเพื่อสนับสนุนความเชื่อว่า ผู้หญิงขาดคุณสมบัติในการมีบทบาทในพื้นที่สาธารณะและที่ทางที่เหมาะสมกับผู้หญิงต้องอยู่ในครัวเรือน³¹

การต่อสู้เพื่อความเท่าเทียมของชายหญิงปฏิเสธว่าความแตกต่างระหว่างเพศสภาพเป็นเรื่องธรรมชาติ แต่เชื่อว่าโดยธรรมชาติแล้วชายหญิงไม่ต่างกัน ความแตกต่างทั้งหลายทั้งปวงเป็นผลของการปลูกฝังทางสังคม กระบวนการกล่อมเกลาและการควบคุมอย่างเข้มงวดเพื่อให้ผู้หญิงทำหน้าที่เมียและแม่ทำให้ผู้หญิงอ่อนแอทางร่างกายและปัญญา โดยไม่มีโอกาสในการเลือกที่จะพัฒนาตามศักยภาพและความถนัด การปลูกฝังกล่อมเกลาเช่นนี้ทำให้ผู้หญิงขาดความรู้ความชำนาญที่จำเป็นต่อการทำกิจกรรมในพื้นที่สาธารณะทำให้ต้องพึ่งพิงผู้ชายในทางเศรษฐกิจและสังคม การขาดคุณสมบัติของผู้หญิงเป็นเพราะการขาดโอกาสที่จะพัฒนาและถูกจำกัดให้คิดและทำในบทบาทเฉพาะที่จำกัด ถ้ามีโอกาสผู้หญิงจะสามารถพัฒนาความสามารถหลายประการได้เช่นเดียวกับผู้ชาย³²

วิธีการมองและการให้เหตุผลเช่นนี้รองรับความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นความเสมอภาคเท่าเทียมระหว่างชายหญิงในการพิจารณาร่างแก้ไขกฎหมายครอบครัว มีการแสดงความเห็นในประเด็นสิทธิกับความสามารถว่า ชายและหญิงมีความสามารถในการทำกิจกรรมหลายประการได้ไม่เท่ากัน แต่ถ้าได้รับโอกาส ผู้หญิงก็อาจจะพัฒนาความสามารถได้เท่าเทียมกับผู้ชาย

“สิทธิของสตรีจะให้มีความเท่าเทียมผู้ชายนั้นมียุแล้วครับ มีครบทุกอย่างและมีบริบูรณ์ด้วย แต่ว่าความสามารถชิลครับ คงจะไม่เท่ากับผู้ชายอย่างแนนอนนะครับ ถึงจะออกกฎหมายอย่างไรก็

³¹ Susan Moller Okin, *Women in Western Political Thought* (Princeton: Princeton University Press, 1979), p. 10-11.

³² การมองว่าความแตกต่างระหว่างชายหญิงที่เป็นรากฐานของความไม่เท่าเทียมว่าเป็นผลของการขาดโอกาสปรากฏในงานของนักสตรีนิยมที่ได้รับอิทธิพลของเสรีนิยม ตั้งแต่ Mary Wollstonecraft, John Stuart Mill จนถึง Betty Friedan และนักสตรีนิยมคลื่นลูกที่สอง

เท่ากันไม่ได้ ยกตัวอย่างเช่น ข้าวสาร 1 กระสอบ 100 กิโลกรัมนี้ ผู้ชายแบกอย่างสบาย แต่ผู้หญิงแบกไม่ได้ แต่ค่าแรงค่าบริการนี้จะเอาเท่าเทียมมันเอาไม่ได้... เรื่องความสามารถซึ่รับเป็นปัญหาใหญ่ ทุกอย่างสตรีก็มีพร้อมอยู่แล้ว มีอย่างเดียวที่ยังขาดอยู่คือการเป็นนายกรัฐมนตรี เมืองไทยยังไม่มี แต่ต่างประเทศเขามีเมืองไทยอธิบดีมี แต่ผู้พิพากษาเขายังไม่มี แต่ต่อไป ถ้ากฎหมายนี้ออกมาทำให้สตรีทุกคนมีความมุ่งมั่นที่จะปรับปรุงตนเองให้เท่าเทียมผู้ชายได้อย่างสมบูรณ์³³

สส.หญิงที่สนับสนุนการแก้ไขกฎหมายครอบครัวก็เห็นว่าการจำกัดโอกาสทำให้ผู้หญิงขาดความสามารถ ผู้หญิงทำสิ่งต่างๆ ได้เหมือนผู้ชายแต่ถูกกีดกัน ถ้าเลิกกีดกันและให้โอกาสความสามารถก็จะตามมาเอง พร้อมกับยกตัวอย่างผู้หญิงในประเทศอิสราเอลที่เป็นทหารได้เช่นเดียวกับผู้ชาย และก็มีอาวุธและใช้อาวุธได้เช่นเดียวกับผู้ชาย³⁴ เหตุผลที่ใช้ในการสนับสนุนประเด็นความเสมอภาคเท่าเทียมสะท้อนหลักการของเสรีนิยมที่มองว่าการแบ่งบทบาทตามเพศโดยไม่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้พัฒนาไปตามศักยภาพ เป็นผลเสียต่อตัวผู้หญิงเองและต่อสังคมโดยรวม การเปิดโอกาสให้ผู้หญิงจะเป็นผลดีต่อส่วนรวมด้วย

"...รัฐธรรมนูญมาตรา 28 วรรคสอง มีเจตนารมณ์ที่จะทำให้เกิดความเสมอภาคระหว่างชายหญิงในหลาย ๆ ทาง ทั้งทางด้านการเมือง การประกอบอาชีพ และสิทธิที่จะพิทักษ์ผลประโยชน์ทั้งทางด้านวัตถุและทางด้านจิตใจ... ท่านเข้าใจผิดคิดว่าการที่ผู้หญิงนั้นลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกันนั้นนะ ผู้หญิงมิได้ขึ้นมาเรียกร้องจะให้มิอะไรต่ออะไรในทางร่างกาย ในทางเสรีวิทยาเท่าเทียมกับฝ่ายชาย มิได้หมายความว่าผู้หญิงนี้จะต้องการให้มีเครื่องหมายแสดงเพศเหมือนกับฝ่ายชายอย่างที่คุณชายมียู

...ในเมื่อถ้าผู้หญิงมีความสามารถในส่วนตัวเท่าเทียมชายแล้ว จะต้องปล่อยให้ผู้หญิงมีโอกาสได้ทำ จะต้องออกมารับใช้สังคม ไม่ใช่รับใช้บุคคลในบ้าน ในครอบครัวหรือสามีอย่างเดียว ... ในสังคมซึ่งขณะนี้เศรษฐกิจมันผูกมัดเข้ามา... เราจะยอมรับใช้ไหมคะว่าผู้หญิงต้องออกมาทำงานนอกบ้าน... สิทธิทางการเมืองประกอบอาชีพนั้น ผู้หญิงยังไม่เท่าเทียมชาย... การที่ผู้หญิงมาทำงานไม่ใช่หมายความว่าทุกคนจะคาดหวังว่าจะได้เป็นตุลาการ ทุกคนหวังจะได้เป็นนายกรัฐมนตรี แต่อย่างน้อยที่สุดสิ่งนี้เป็น

³³ คำอภิปรายของ จำสับศรีอนันต์ เรื่องกุล (สงขลา), 13 สิงหาคม 2519.

³⁴ คำอภิปรายของ จินตนา เรื่องกาญจน์เศรษฐ์ จินดารัตน์(สุรินทร์), 13 สิงหาคม 2519.

ความหวังซึ่งให้กำลังใจว่า ถ้าผู้หญิงออกมาทำงานแล้วจะมีโอกาสได้ไต่เต้าขึ้นไปตามระดับความสามารถของตนทุก ๆ ระดับ...

...ดิฉันเห็นด้วยว่าผู้ชายมีความถนัดตามเรือนร่าง หรือตามสรีรวิทยา หรือตามชีววิทยาที่มีขึ้นเข้มแข็งกว่า แข็งแรงกว่า ขับรยนต์อาจจะได้ดีกว่าเรื่อง หรือบทบาทจับศึกนี้ได้ดีกว่า แต่ขณะเดียวกันผู้หญิงก็มีอะไรที่ดีกว่า จะเลี้ยงลูก เป็นครูโรงเรียนอนุบาล... ความสามารถต้องบวกกับความถนัดของแต่ละบุคคลด้วย แต่จำเป็นอย่างยิ่งกฎหมายต้องเปิดโอกาสเอาไว้ เพื่อถ้าหากว่าแต่ละฝ่ายได้สามารถทำอะไรหรือมีความถนัดกลับกันขึ้นมา มักก็มีจำนวนอยู่ไม่น้อยเหมือนกัน... แรงงานทั้งชายและหญิงนั้น ควรจะกำหนดว่ามีค่าของแรงงานเท่ากัน... โอกาสที่จะเข้าไปทำงานนั้นก็ควรจะเท่ากันด้วย"³⁵

ข้อโต้แย้งและการให้เหตุผลเช่นนี้เป็นไปในแนวทางเสรีนิยมที่ให้ความสำคัญกับความเท่าเทียมของโอกาสที่จะพัฒนาไปตามศักยภาพ

สิทธิกับพื้นที่สาธารณะ - พื้นที่ส่วนตัว

การแบ่งแยกอาณาบริเวณของชีวิตทางสังคมออกเป็นพื้นที่สาธารณะและพื้นที่ส่วนตัว ซึ่งมีลักษณะของกิจกรรมและกฎเกณฑ์ที่แตกต่างกัน มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการแบ่งสรรภาระหน้าที่ระหว่างชายหญิง ผู้หญิงถูกมองว่าไม่เหมาะสมกับกิจกรรมในพื้นที่สาธารณะเพราะขาดคุณสมบัติที่เหมาะสมดังที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น การแบ่งแยกพื้นที่เช่นนี้นำไปสู่การละเว้นผู้หญิงจากแนวคิดเรื่องสิทธิ ความเป็นพลเมือง และความเท่าเทียม³⁶ ซึ่งเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่สาธารณะ การต่อสู้ในประเด็นผู้หญิงตามแนวทางเสรีนิยมมีวัตถุประสงค์หลักคือการสนับสนุนและเรียกร้องโอกาสให้ผู้หญิงได้เข้าไปมีบทบาทในพื้นที่สาธารณะ และการขยายแนวคิดเรื่องสิทธิและความเป็นพลเมืองให้ครอบคลุมประเด็นที่ถูกจัดว่าเป็นเรื่องส่วนตัว³⁷

ในการพิจารณาร่างแก้ไขกฎหมายครอบครัว สส. ชายบางคนยอมรับหลักการของความเสมอภาคระหว่างชายหญิงและสิทธิในพื้นที่สาธารณะ แต่ไม่เห็น

³⁵ คำอภิปรายของ พรรณทิพา วัชโรบล (พรรคประชาธิปัตย์, กรุงเทพฯ), 13 สิงหาคม 2519.

³⁶ Anne Philips, *Democracy and Difference* (University Park, PA.: Pennsylvania State University Press, 1993), p. 63.

³⁷ Richardson, "Extending Citizenship," p. 153-154.

ด้วยการใช้หลักการนี้กับสิทธิที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ "ส่วนตัว" ของชายหญิง มีผู้ที่เห็นว่าสิทธิที่เท่าเทียมกันตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2517 เป็นเรื่องของ "สิทธิทางการเมือง สิทธิในการที่จะรับราชการ สิทธิที่จะรับใช้ชาติ บ้านเมือง มากกว่าสิทธิของความเป็นแม่หรือเป็นภรรยาอยู่ที่บ้าน"³⁸ สิทธิที่ผู้หญิงเรียกร้องในการแก้ไขกฎหมายนี้เป็นเรื่องของ "สิทธิในการเรียกร้องหย่ากับสามี หรือว่าต้องการที่จะมา (ไม่?) อยู่ร่วมกับสามีที่นอกใจ"³⁹ สิทธิลักษณะนี้จะกระทบความมั่นคงของครอบครัวทำให้เกิดการทะเลาะเบาะแว้งกัน การเปลี่ยนกฎเกณฑ์หลายประการเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันของสามีภรรยาที่กฎหมายรับรอง ที่วิถีปฏิบัติเดิมไม่ได้รับการรับรองโดยรัฐอีกต่อไปอาจจะส่งผลกระทบต่อความอยู่รอดของหลายครอบครัวในสังคมไทยได้

กฎเกณฑ์และกติกาสื่อที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ส่วนตัวถูกมองว่ามีความแตกต่างไปจากกฎเกณฑ์ของกิจกรรมในพื้นที่สาธารณะอย่างการเมืองหรือเศรษฐกิจ การแต่งงานและครอบครัวเป็นเรื่องการตกลงปลงใจและพันธสัญญาที่มีองค์ประกอบหลักคือความรักความเข้าใจระหว่างสามีภรรยาซึ่งอยู่เหนือเหตุผลและเหนือกฎหมาย จึงไม่จำเป็นที่จะต้องบัญญัติกฎหมายเพื่อกำกับความสัมพันธ์เหล่านี้ เพราะนอกจากจะมีหลักการและรากฐานต่างกันแล้ว "สิทธิในทางปฏิบัติกับสิทธิทางกฎหมายแตกต่างกัน ในทางปฏิบัติชายกับหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกันอยู่แล้ว หรือบางกรณีผู้หญิงนั้นมีสิทธิมากกว่าผู้ชายด้วยซ้ำไป"⁴⁰ ความเข้าใจที่ผิดพลาดคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับความเป็นไปและกฎเกณฑ์ของความสัมพันธ์ในพื้นที่ส่วนตัวทำให้เกิดการผลักดันให้มีการใช้กฎหมายของรัฐซึ่งเป็นเรื่องของพื้นที่สาธารณะเข้ามาบังคับหรือรับรองสิทธิและวิถีปฏิบัติให้เสมอภาคเท่าเทียม "...ผู้ที่มีความรู้ทั้งหลายต้องการสิทธิที่จะเข้ามาเท่าเทียมกัน ทั้ง ๆ ที่สิทธิระหว่างสตรีกับบุรุษเท่าเทียมกันมาตั้งแต่ไหนแต่ไรแล้ว แม้แต่กระทั่งนักปราชญ์อย่างสุนทรภู่ก็เคยกล่าวเอาไว้ว่า อันผู้หญิงก็ยอมม้วยลงด้วยชาย บั้นสุดท้ายชายก็ม้วยลงด้วยหญิง... แต่ก็พวกที่รู้มากเลยคิดว่ามันไม่เท่า เพราะเหตุอย่างนี้แหละครับจึงได้มีการบัญญัติไว้ในรัฐ

³⁸ คำอภิปรายของ นิสิต เวทย์ศิริยานันท์ (พรรคพลังประชาชน, ศรีสะเกษ), 13 สิงหาคม 2519.

³⁹ คำอภิปรายของ อุดม แดงโกเมน (พรรคประชาธิปัตย์, สงขลา), 13 สิงหาคม 2519.

⁴⁰ คำอภิปรายของ ปิยะณัฐ รัชราภรณ์ (พรรคกิจสังคม, ศรีสะเกษ), 13 สิงหาคม 2519.

ธรรมนูญ⁴¹ การมองเช่นนี้สะท้อนว่าทั้งผู้หญิงและผู้ชายต่างก็เป็นทั้งผู้กระทำและผู้ถูกกระทำและส่งผลกระทบต่อกันและกันได้ความสัมพันธ์ส่วนตัว โดยผู้หญิงไม่ได้เป็นผู้ถูกกระทำที่ต่ำต้อยแต่เพียงอย่างเดียว การพยายามจะใช้กฎเกณฑ์ของพื้นที่สาธารณะกับเรื่องส่วนตัวจึงไม่น่าจะถูกต้องเหมาะสม เพราะรากฐานและลักษณะของความสัมพันธ์ในพื้นที่ทั้งสองแตกต่างกัน

สิทธิในทรัพย์สินเป็นแง่มุมสำคัญอีกประการหนึ่งของการแก้ไขกฎหมายครอบครัวให้สอดคล้องกับบทบัญญัติว่าด้วยความเสมอภาคระหว่างชายหญิงในรัฐธรรมนูญพ.ศ. 2517 เนื่องจากตามบรรพ 5 เดิม ชายและหญิงที่สมรสแล้วมีความไม่เท่าเทียมในสิทธิในการจัดการทรัพย์สิน “สตรีไม่ได้รับความยุติธรรมในเรื่องทรัพย์สิน ทรัพย์สินที่ตัวหามาได้ แต่เวลาตัวจะจำหน่ายจ่ายโอนตัวต้องขออนุญาตสามี แต่ที่สามีจะทำอะไรทำได้ เพราะสามีเป็นหัวหน้าครอบครัว”⁴² เมื่อเทียบเคียงกับประสบการณ์ในการต่อสู้เพื่อสิทธิในฐานะพลเมืองของผู้หญิงตะวันตก การถือครองและจัดการทรัพย์สินถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญของความเป็นพลเมือง⁴³ และเป็นประเด็นที่ใช้เวลายาวนานในการต่อสู้เช่นเดียวกับสิทธิในการศึกษาเล่าเรียนและการออกเสียงเลือกตั้ง บทบัญญัติว่าด้วยความเท่าเทียมในรัฐธรรมนูญพ.ศ. 2517 ทำให้ต้องมีการแก้ไขประเด็นการจัดการทรัพย์สิน โดยลักษณะเฉพาะที่เชื่อกันว่าเป็นของผู้หญิงอย่างการใช้อารมณ์เป็นที่ตั้งและความหุ่นหันของผู้หญิงถูกหยิบยกมาคัดค้านการให้สิทธิในการจัดการทรัพย์สินแก่ผู้หญิงที่แต่งงานแล้ว เพราะเกรงว่าจะเกิดความเสียหายและทำให้ผู้ชายที่เป็นสามีเดือดร้อนได้ ดังคำอภิปรายของสวีสดี คำประกอบที่ว่าสส.กลับบ้านไปอาจจะเข้าบ้านไม่ได้ก็เป็นได้เพราะภรรยาขายบ้านไปแล้วเนื่องจากความโมโห⁴⁴ สส.หญิงที่สนับสนุนการแก้ไขอธิบายว่าการให้สิทธิผู้หญิงทำนิติกรรมทางทรัพย์สินหรือสินสมรส เป็นเรื่องของการให้ชายและหญิงได้ตัดสินใจเท่า ๆ กัน ไม่ใช่ให้ชายหญิงทำนิติกรรมโดยที่ไม่ขอความยินยอมซึ่งกันและกัน⁴⁵

⁴¹ คำอภิปรายของ ปิยะนัฐ รัชการณ (พรรคกิจสังคม, ศรีสะเกษ), วาระ 2, หน้า 574.

⁴² คำอภิปรายของ ขวน หลีกภัย (รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงยุติธรรม), 13 สิงหาคม 2519.

⁴³ Lister, *Citizenship*, p. 67.

⁴⁴ คำอภิปรายของสวีสดี คำประกอบ, 13 สิงหาคม 2519.

⁴⁵ คำอภิปรายของ ยพา อุดมศักดิ์ (พรรคพัฒนาจังหวัด, พิจิตร), 13 สิงหาคม 2519.

นักการเมืองชายบางคนเห็นว่าลักษณะเฉพาะบางประการของผู้หญิงทำให้ผู้หญิงไม่เหมาะที่จะถือครองสิทธิหลายประการในพื้นที่สาธารณะ แต่ก็ตระหนักว่าต้องมีการเปลี่ยนแปลงสิทธิตามกฎหมายของผู้หญิงในพื้นที่สาธารณะเพื่อให้สอดคล้องกับหลักความเสมอภาคเท่าเทียมระหว่างชายหญิงที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญพ.ศ. 2517 ผู้อภิปรายหลายคนกังวลว่าการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้จะกระทบบทบาทและความสัมพันธ์ชายหญิงในครัวเรือน การเปลี่ยนแปลงสิทธิในการจัดการทรัพย์สินหรือการเปลี่ยนสถานะของผู้ชายจากหัวหน้าครอบครัวตามกฎหมายที่สามารถดำเนินการในฐานะตัวแทนหรือหัวหน้าครัวเรือน จะทำให้ผู้หญิงไม่ทำหน้าที่แม่และเมียในครัวเรือนแต่ไปให้ความสำคัญกับบทบาทนอกบ้านมากกว่า สส.หญิงที่สนับสนุนการแก้ไขกฎหมายพยายามจะลดความกังวลดังกล่าวโดยยืนยันว่าการเปลี่ยนแปลงทางกฎหมายที่กระทบกับสถานะ ที่ทางและความสัมพันธ์ชายหญิงในครัวเรือนเช่นนี้ไม่ได้เปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงในฐานะแม่และเมีย การเรียกร้องความเท่าเทียมทางกฎหมายของผู้หญิงจะไม่กระทบความสัมพันธ์ของสามีภรรยาหรือสิ่งที่ผู้หญิงเคยทำเพื่อดูแลคนอื่นในครัวเรือน และไม่ได้เปลี่ยนแปลงการแบ่งสรรหน้าที่ระหว่างสองเพศสภาพ บทบาทหลักในครอบครัวของผู้หญิงยังเป็นอยู่เช่นเดิมแม้ว่าผู้หญิงจะมีบทบาทนอกบ้านด้วย ผู้หญิงมีบทบาทใหม่เพิ่มเติมในพื้นที่สาธารณะแต่ไม่ได้ลดบทบาทเดิมในครัวเรือนลง

“ในนามของสตรีทั้งประเทศ ดิฉันอยากจะขอกราบเรียนว่า การเปลี่ยนแปลงในทางกฎหมาย มิได้หมายถึงความเปลี่ยนแปลงความเป็นผู้หญิงของเราในบทบาทของภรรยา เรายังคงจะรักษาขนบประเพณีไทยที่จะเป็นภรรยาที่ดีของท่านสุภาพบุรุษที่ดี ถึงแม้ว่าเราผู้หญิงจะทำงานหนักนอกบ้าน แต่ภายในบ้านเราก็ไม่ให้บกพร่อง เราก็คงจะปรนนิบัติสามีโดยรับผิดชอบในงานบ้าน เลี้ยงดูลูกและรับใช้สามีเยี่ยงภรรยาที่ดีต่อไป”⁴⁶

การรับรองว่าผู้หญิงจะยังคงบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงในครัวเรือนเช่นนี้ สะท้อนว่าการเรียกร้องความเท่าเทียมของสิทธิไม่ได้ตั้งคำถามหรือพยายามจะเปลี่ยนแปลงการแบ่งอาณาบริเวณของชีวิตออกเป็นพื้นที่สาธารณะและพื้นที่ส่วนตัว รวมทั้งการแบ่งบทบาทหน้าที่ของชายหญิงที่เชื่อมโยงกับพื้นที่ทั้งสอง จุดหมายของการเรียกร้องคือการเปิดโอกาสให้ผู้หญิงออกจากพื้นที่ส่วนตัวของครัวเรือนมา

⁴⁶ คำอภิปรายของ บุพา อุดมศักดิ์ (พรรคพัฒนาจังหวัด, พิจิตร), 13 สิงหาคม 2519.

สู่พื้นที่สาธารณะ เพื่อผู้หญิงจะได้ทำงานในระบบการเมืองและเศรษฐกิจเช่นเดียวกับผู้ชาย โดยยังคงรักษาบทบาทหน้าที่ในครัวเรือนไว้ด้วย ผู้หญิงต้องการจะมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมในพื้นที่สาธารณะซึ่งกีดกันผู้หญิงมาแต่เดิม เพื่อจะเข้าถึงและบริโภคสิ่งที่สังคมให้คุณค่าอย่างการจ้างงานหรือทรัพย์สิน ข้อเรียกร้องเช่นนี้มีรากฐานของแนวคิดเสรีนิยม นักสตรีนิยมหลายตระกูลไม่เห็นด้วยกับแนวทางการเรียกร้องต่อสู้เช่นนี้ และตั้งข้อสังเกตว่าการแบ่งอาณาบริเวณของชีวิตทางสังคมออกเป็นพื้นที่สาธารณะและพื้นที่ส่วนตัว โดยให้ค่ากับกิจกรรมในพื้นที่สาธารณะมากกว่า สะท้อนแนวคิดแบบทวิลักษณ์ของคู่ขัดแย้งที่รองรับความเชื่อในความต่ำต้อยของผู้หญิง⁴⁷ การคงอยู่ของการแบ่งพื้นที่และคุณค่าให้กับกิจกรรมของทั้งสองพื้นที่หมายถึงความไม่เท่าเทียมระหว่างชายหญิงก็ยังปรากฏอยู่ต่อไป

แม้ว่าการเรียกร้องที่ปรากฏในการแก้ไขกฎหมายครอบครัวจะไม่ได้ทำลายรากฐานของการแบ่งสรรหน้าที่และความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิง สส.ชายจำนวนไม่น้อยก็ยังต่อต้านการเปลี่ยนแปลงในประเด็นต่าง ๆ เพราะเกรงว่าผลของกฎหมายใหม่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบและวิถีปฏิบัติของความสัมพันธ์ชายหญิงจากที่เป็นอยู่ นักการเมืองหญิงจึงพยายามอธิบายว่าประเด็นการแก้ไขกฎหมายไม่ได้กระทบผู้ชายทั้งหมด วัตถุประสงค์หลักของการแก้ไขบรรพ 5 คือการทำให้กฎหมาย 'คุ้มครองผู้หญิงที่ดี ๆ จากชายชั่ว' การแยกผู้ชายออกเป็นคนดีและคนเลวเป็นการจำกัดผลกระทบของการเปลี่ยนแปลง ประเด็นหลักของการแก้ไขถูกนำเสนอให้เป็นเรื่องของการให้เครื่องมือหรือช่องทางแก่ผู้หญิงได้ป้องกันตนเองหรือต่อสู้กับผู้ชายที่ไม่ดี เช่นการให้สิทธิแก่ผู้หญิงในการฟ้องร้องผู้ชายที่ไม่ดีที่ไปมีความสัมพันธ์นอกการสมรสกับหญิงอื่น การให้สิทธิแก่แม่ในการคุ้มครองดูแลลูกทางกฎหมายเท่ากับพ่อโดยให้เหตุผลว่าเพราะแม่มีความใกล้ชิดกับลูกมากกว่าพ่อ หรือการให้สิทธิในการทำนิติกรรมเกี่ยวกับทรัพย์สินแก่ผู้หญิงที่สมรสแล้วเป็นเรื่องของการให้สิทธิตัดสินใจได้เท่ากันและต้องได้รับความเห็นชอบจากกันและกัน การนำเสนอเช่นนี้เป็นการให้ความหมายในทางบวกกับการเปลี่ยนแปลงเชิงสิทธิที่ฝ่ายผู้คัดค้านมองในทางลบว่าเป็นการลดความสำคัญของผู้ชาย สส.หญิงได้แยกแยะว่าถ้าสส.ชายเป็น "สามีที่ดี" (คือไม่เข้าข่าย "ชายชั่ว") ก็ไม่น่าจะเป็น

⁴⁷ Barbara Arneil, *Politics and Feminism* (Oxford: Blackwell Publishers, 1999), p. 163-

ปัญหา หรือได้รับผลกระทบจากการแก้ไขเหล่านี้ เพราะกฎหมายมุ่งจะคุ้มครองผู้หญิงจากผู้ชายที่ไม่ดี นอกจากนี้ประเด็นเหล่านี้จะทำให้ครอบครัวมั่นคงขึ้นมากกว่าเพราะสามีภรรยาเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน ถ้าจะมีการหย่าร้างก็เป็นเพราะการกระทำที่ไม่ดีของผู้ชาย⁴⁸ ไม่ใช่เพราะการมีสิทธิมากขึ้นของผู้หญิงแต่เพียงอย่างเดียว

กฎหมายครอบครัว เรื่องเพศ และความสัมพันธ์ชายหญิง

กฎหมายที่เกี่ยวกับเพศเป็นเครื่องมือที่ทรงพลังอำนาจของรัฐในการแทรกแซงและควบคุมพฤติกรรมทางเพศของพลเมือง⁴⁹ ให้อยู่ในกรอบของการแต่งงานเพื่อการเจริญพันธุ์ แง่มุมที่ชัดเจนยิ่งและไม่ถูกตั้งข้อสังเกตของกฎหมายครอบครัวไทยคือการรับรองความสัมพันธ์ทางเพศเฉพาะชายกับหญิง จะเห็นได้จากข้อกำหนดต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการหมั้นและการแต่งงานที่มีฐานว่าฝ่ายหนึ่งในความสัมพันธ์เป็นชายและอีกฝ่ายเป็นหญิง คนจำนวนมากไม่เห็นว่ากรณีฐานคิดเช่นนี้เป็นปัญหาเพราะต่างก็เชื่อว่าความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างชายหญิงเป็นเรื่องธรรมชาติหรือเป็นวิถีปฏิบัติของคนทั่วไป รายละเอียดที่ปรากฏในกฎหมายสะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับทิศทางของชายหญิงในครัวเรือนและบทบาทที่ควรจะเป็นในการมีความสัมพันธ์ทางเพศในกรอบที่ขอบธรรมเป็นที่ยอมรับ

บรรพ 5 ของกฎหมายแพ่งและพาณิชย์กำหนดรายละเอียดต่าง ๆ ของความสัมพันธ์ชายหญิง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของอายุที่ชายหญิงจะหมั้นหรือแต่งงาน สิทธิที่เกี่ยวข้องกับและได้มาโดยการหมั้นและการแต่งงาน การสิ้นสุดของการแต่งงาน และการจัดการทรัพย์สิน การแก้ไขบรรพ 5 ซึ่งเข้าสู่ขั้นตอนการพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรในปีพ.ศ. 2519 เปลี่ยนแปลงรายละเอียดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ชายหญิงที่กฎหมายรับรองหลายประการเพื่อสร้างความเท่าเทียมเชิงสิทธิระหว่างชายหญิง หลายประเด็นที่มีการเสนอแก้ไขกระทบวิถีปฏิบัติในเรื่องเพศและความสัมพันธ์ที่ผู้ชายสามารถจะมีความสัมพันธ์ซ้อนแม้ว่ากฎหมายจะรับรองระบบผัวเดียว-เมียเดียว โดยกฎหมายพยายามจะจำกัดและรับรองเรื่องเพศในสถาบันการแต่งงานและปฏิเสธความสัมพันธ์ซ้อน ประเด็นเหล่านี้ถูกโต้แย้งและต่อต้านโดยผู้

165.

⁴⁸ คำอภิปรายของ ยุพา อุดมศักดิ์ (พรรคพัฒนาจังหวัด, พิจิตร), 13 สิงหาคม 2519.

ที่ไม่เห็นด้วยกับการแก้ไข การโต้เถียงสะท้อนการมองต่างเกี่ยวกับเรื่องเพศที่ถูก
ต้องเหมาะสมของคนในสังคม

การแต่งงาน: ความรักโรแมนติกหรือพันธสัญญา

การเปลี่ยนแปลงในกฎหมายครอบครัวมีฐานอยู่ที่ความเท่าเทียมเชิงสิทธิที่
กฎหมายของรัฐรับรองและการให้ความหมายการแต่งงานว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของ
ความสัมพันธ์เชิงพันธสัญญาระหว่างคู่สมรส โดยภาษาที่ใช้เป็นเรื่องของสิทธิ การ
ละเมิดและการชดเชย การแต่งงานในฐานะพันธสัญญาระหว่างคู่สมรสควรจะเป็น
โมฆะหรือถูกยกเลิกเมื่อมีการละเมิด⁵⁰ ในร่างแก้ไขมีการรับรองสิทธิในการจัดการ
ทรัพย์สินของสามีและภรรยา รวมทั้งมาตรการเกี่ยวกับการชดเชยและค่าเสียหาย
เมื่อมีการละเมิดกฎหมายของการอยู่ร่วมกันระหว่างชายหญิง

“การแต่งงานเป็นสัญญาของ 2 คนที่มีความรู้สึกผิดชอบมา
ตกลงกันว่าจะอยู่ร่วมกันเป็นสามีภรรยา เมื่อหลักการเหตุผลหรือ
องค์ประกอบในการทำสัญญาระหว่าง 2 คนนั้นนี้ต้องสูญเสียไป
ด้วยเหตุที่ว่าฝ่ายชายไปมีหญิงอื่น การทำสัญญาระหว่าง 2 คนนั้น
ก็ย่อมเป็นหมัน มันเป็นโมฆะในตัวของมันเองอยู่แล้ว แต่
กฎหมายไทยในอดีตนั้นไม่ยอมให้ความเป็นโมฆะนั้นมีผลทาง
กฎหมาย”⁵¹

การมองการแต่งงานในลักษณะพันธสัญญาจะขัดกับความเชื่อของผู้คัด
ค้านบางคนเห็นว่าเรื่องส่วนตัวมีวิถีและกฎเกณฑ์ต่างจากกิจกรรมในพื้นที่
สาธารณะ ความรักแบบโรแมนติกเป็นรากฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันและ
ความยืนยาวของชีวิตคู่ คนในสังคมเลือกจะใช้ชีวิตร่วมกันเพราะความรักซึ่งเป็น
หลักประกันสำคัญของความสุขและราบรื่นของชีวิตคู่ กฎหมายที่มีฐานความเชื่อ
เช่นนี้มักไม่กำหนดกฎเกณฑ์มากนัก โดยปล่อยให้การแต่งงานเป็นเรื่องที่ทำได้ง่าย
ไม่มีขั้นตอนยุ่งยากและไม่กำหนดเกณฑ์สำหรับการออกจากชีวิตแต่งงานที่ไม่เป็น
สุข⁵² จึงเข้าใจได้ว่าผู้ที่มองเห็นว่าความรักสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการแต่งงานจะ
ไม่เห็นด้วยกับข้อกำหนดต่าง ๆ ว่าด้วยค่าเสียหายและชดเชย รวมทั้งเงื่อนไขของ

⁴⁹ Rubin, -Thinking Sex,- p. 18.

⁵⁰ Martha Minow and Mary Lyndon Shanley, -Relational Rights and Responsibilities:
Revisioning the Family in Liberal Theory and Law,- *Hypatia* (Winter 1996): 8-10.

⁵¹ คำอภิปรายของ กมล สมวิเชียร (ประชาธิปัตย์, กรุงเทพมหานคร), 9 กันยายน 2519.

⁵² Colin S. Gibson, *Dissolving Wedlock* (London: Routledge, 1994), p. 214.